

ISSN: 1309-6214

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ

İ.Ü.
ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ
SAYI: XI

I.U. Journal of Translation Studies

İ.Ü. Çeviribilim Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir.

ÇEVİRİBİLİM BÖLÜMÜ DERGİSİ 2016/2017

İSTANBUL-2019

İ.Ü. Çeviribilim Dergisi = I.U. Journal of Translation Studies.-- İstanbul :
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2010-

c. : tablo ; 24 cm.

Yılda iki sayı.

ISSN 1309-6214

Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuceviri>

1. ÇEVİRİBİLİM – SÜRELİ YAYINLAR. 2. ÇEVİRİ. 3. DİLBİLİM - ÇEVİRİ.

Baskı:

İlbey Matbaa

www.ilbeymatbaa.com.tr

Sertifika No: 17845

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı
tarafından bastırılmıştır.

Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Emel ERGUN

Prof. Dr. Mine YAZICI

Prof. Dr. Aymil DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Cemal DEMİRCİOĞLU

Prof. Dr. İlhami SİĞİRCİ

Prof. Dr. Emine BOGENÇ DEMİREL

Prof. Dr. Alev BULUT

Dergi Sorumlusu

Prof. Dr. Alev BULUT

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Tuba AYIK AKÇA & Dr. Öğr. Üyesi Neslihan DEMEZ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Alev Bulut

Prof. Dr. Emel ERGUN

Prof. Dr. Mine YAZICI

Prof. Dr. Arsun URAS YILMAZ

Doç. Dr. Ayşe F. ECE

Doç. Dr. Necdet NEYDİM

Doç. Dr. Nesrin DELİKTAŞLI

Dr. Öğr. Üyesi Tuba AYIK AKÇA

Dr. Öğr. Üyesi Sinem CANIM ALKAN

Dergi Müdürü

Doç. Dr. Necdet NEYDİM

Dergi Yayın Ekibi

Öğr. Gör. Erkan ÇOTUK

Arş. Gör. Göksevenin ABDAL

İÇİNDEKİLER

Sunuş & Preface
vii-x

Doç. Dr. Nesrin DELİKTAŞLI

Fransa Anayasası'nda Artgönderim Ögelerinin Kullanımı ve Türkçeye Çevirileri
Use of Anaphoric Elements in The French Constitution and Their Translations Into Turkish
11-33

Dr. Öğr. Üyesi Zuhul EMİROSMANOĞLU

Çeviribilim Sosyolojisine Doğru: Bourdieu Sosyolojisiyle Türkiye'de Çeviribilim Alanını Düşünmek

Towards a Translation Studies Sociology:
Reflecting on The Field of Translation Studies in Turkey With Bourdieu's
35-53

Dr. Öğr. Üyesi Jonathan Maurice Ross

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Doktorların Gözüyle Gönüllü-Amatör Çevirmenlik
Non-Professional Interpreting From The Perspective of Doctors in Eastern and
South-Eastern Anatolia
55-82

Bilal Çelik

Sol Düşünce Tarihinde Çevirmenin Rolü: Bir "Kültür Girişimcisi" Olarak
Haydar Rifat Yorulmaz

The Role of a Translator in The Leftist Thought History:
Haydar Rifat Yorulmaz as a "Cultural Entrepreneur"
83-111

Dr. Oktay Eser & Dr. Miranda Lai

Interview with Ibrahim Ayzit
113-121

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW

Prof. Dr. Mine Yazıcı

Prof. Dr. Ayşe Nihal Akbulut
Türkiye'de Çeviribilim, İlk Adımların Yol Arkadaşlığı
İstanbul: Sözcükler, 2016, ss.290
123-128

Dr. Burçak (Fakıoğlu) Yakıcı

Prof. Dr. Alev Bulut.
Basından örneklerle çeviride ideoloji-ideolojik çeviri
Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018, ss.192
129-131

YAZIM KURALLARI & GUIDELINES FOR AUTHORS

133-138

İ.Ü. ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

İ.Ü. Çeviribilim Dergisi, yerel nitelikli uluslararası hakemli bir dergidir. Özel sayılar hariç yılda iki kez çıkar. Türkiye'ye ve yakın bölgesine yönelik çalışmaları uluslararası akademik arenaya taşıma ve bilimsel olarak tartışılabilir kılma amacını taşımaktadır. Bu nedenle bölgesel çeviri gerçeklerinden yola çıkarak geçmişten bu yana Doğu ve Batı veya Kuzey ve Güney arasındaki ilişkilerde biriken zengin çeviri deneyimini çağdaş bilimsel kuramlar ışığında incelemelere yer açarak uluslararası akademik mozaığe kendi rengini katmayı hedeflemektedir. Bu nedenle de, bilgiyi ithal etme politikasından çok Türkiye'nin ve yakın bölgesinin zengin çeviri deneyimini uluslararası arenaya taşıma işlevini yerine getirmeyi hedeflemektedir. Uluslararası iletişimde İngilizcenin kolaylaştırıcı rolünü dikkate alırken "çeviri"nin dil ve kültürle doğrudan ilişkisini de önemseyerek İngilizce'nin egemenliğindeki tek dilli yaklaşımdan uzak durmayı seçen dergide başta Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca olmak üzere çokdillilik benimsemiştir. Dergide yer verilecek çalışmalarda yöntemsel olarak özgünlük, görgüllük, sistemlilik, açıklık ve uluslararası akademik çevreye seslenebilirlik özellikleri temel alınmıştır.

Dergi karşılaştırmalı çeviri incelemeleri, çeviri kuramı, çeviri eleştirisi, çeviri eğitimi, çeviri tarihi, çeviri etiği, profesyonel çevirmenlik, çeviri teknolojisi, özel alan çevirisi gibi doğrudan ilgili konuların yanı sıra karşılaştırmalı kültür ve yazın incelemeleri, küresel bilgi transferi, diller ve kültürlerarası etkileşimler gibi çeviriyle bağlantıyı ön planda tutan disiplinlerarası çalışmalara da açıktır. Dergi derlenmiş bilgiler aktarmakla yetinmeyen özgün bilgi üretimine katkı özelliği taşıyan makalelere yer vermeyi amaçlamaktadır. Yüksek lisans ve doktora tezlerinden türetilmiş yenilik içeren incelemeleri de özgün bilgi kapsamında değerlendirmektedir. Dergide ayrıca ilgili alanlarda kitap ve tez tanıtımlarının yanı sıra, nitelikli çeviribilimsel etkinliklerle ilgili duyurulara da yer verilmektedir.

I.U. JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

I.U. Journal of Translation Studies is a refereed international journal with focus on regional research. It is issued biannually except for the special issues for specific occasions. It aims to promote national studies in the international scientific arena, and trigger new lines of scientific discussion. Therefore, harking back to regional translation as a phenomenon which derives from the relations between not only the East and West but also the North and South, it intends to deal with the rich heritage in the light of the contemporary theories of Translation Studies and thereby enrich the international cultural mosaic of the world by adding to it her own authentic colours. Accordingly, it aims at functioning as a means of transferring knowledge from the rich translation experience of Turkey and her neighbourhood to the international arena instead of importing knowledge from international journals. Considering the current trend of monolingualism, or the hegemony of English as Lingua Franca in international journals as well as the close relationship of “translation” with language and culture, it deliberately prefers to stay away from monolingualism and adopts the policy of multilingualism by making use of such languages as Turkish, English, German and French. Within the framework of its principles, it abides by the main terms of scientificity listed as follows: originality, clarity, systematicity, empiricity as well as its potential to address the universal academic environment.

The journal mainly covers the areas of Comparative Translation Studies, Translation Theory, Ethics of Translation, Translation Criticism, Translator Training, History of Translation, Professionalism, Information Technologies, Domain-specific Translation and Interdisciplinary Studies on translations. It is also open to translation-oriented studies which deal with comparative cultural and literary studies, papers on global transfer of knowledge, studies on linguistic and cultural encounters as well as papers based on MA and PhD dissertations which foreground their relation with Translation Studies. The journal aims to issue not such articles as those saturated with compiled knowledge, but as those which contribute to the generation of original knowledge. Therefore, it considers innovative studies on MA and PhD dissertations within the concept of original knowledge. Additionally, the journal includes reviews of books, notices of translation activities and lists of new publications related with Translation Studies.

Sunuş

2010 yılından bu yana süreli yayın olarak varlık gösteren, Türkiye’ye ve yakın bölgesine yönelik çeviribilimle ilgili çalışmalarını dünyanın dört bir yanında bulunan araştırmacılarla buluşturmayı amaç edinen dergimizin 11. sayısını sizlere sunmanın sevincini yaşıyoruz. Yayın ilkelerimiz gereği dergimizin bu sayısında da sadece özgün araştırma ve yazılara yer verilmiş, makale, öykü, şiir vb. türlerin çevirisi dışarıda bırakılmıştır.

İ.Ü. Çeviribilim dergisinin bu sayısında dört makale, bir röportaj ve iki kitap tanıtımı yer almaktadır. İlk çalışma Doç. Dr. Nesrin DELİKTAŞLI’YA aittir. Yazar “FRANSA ANAYASASI’NDA ARTGÖNDERİM ÖGELERİNİN KULLANIMI VE TÜRKÇEYE ÇEVİRİLER”İ [USE OF ANAPHORIC ELEMENTS IN THE FRENCH CONSTITUTION AND THEIR TRANSLATIONS INTO TURKISH] başlıklı makalesinde, bir hukuk metni olan Fransa Anayasası’ndaki artgönderim ögelerini incelemiş ve çevirilerden yola çıkarak bu ögelerin Türkçeye nasıl aktarıldığı konusu üzerine eğilmiştir.

İkinci makalenin yazarı Dr. Öğr. Üyesi Zuhâl Emirosmanoğlu “ÇEVİRİBİLİM SOSYOLOJİSİNE DOĞRU: BOURDİEU SOSYOLOJİSİYLE TÜRKİYE’DE ÇEVİRİBİLİM ALANINI DÜŞÜNMEK” [TOWARDS A TRANSLATION STUDIES SOCIOLOGY: REFLECTING ON THE FIELD OF TRANSLATION STUDIES IN TURKEY WITH BOURDİEU’S SOCIOLOGY] başlıklı makalesini aynı başlığı taşıyan doktora tezinden türetmiş ve tez çalışmasının amacını “Bourdieu sosyolojisinin kuramsal araçlarını kullanarak “Türkiye’de Çeviribilim Alanını” araştırma nesnesi olarak inşa etme yönünde Bourdieucü alan çözümleme taslağı sunmak” olarak tanımlamıştır. Ülkemizde çeviri sosyolojisi alanında önemli bir boşluğu doldurduğunu düşündüğümüz bir tez çalışmasından türetilmiş bu makale, teze erişim sağlayamamış araştırmacılara çalışmanın içeriğiyle ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

Dergimizin üçüncü makalesi “DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU’DAKİ DOKTORLARIN GÖZÜYLE GÖNÜLLÜ-AMATÖR ÇEVİRMENLİK” [NON-PROFESSIONAL INTERPRETING FROM THE PERSPECTIVE OF DOCTORS IN EASTERN AND SOUTH-EASTERN ANATOLIA] başlığıyla Dr. Öğr. Üyesi Jonathan Maurice Ross tarafından kaleme alınmıştır. Gönüllü-amatör çevirmenlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki etkinliklerine odaklanan ve 2014’te internet ortamında

gerçekleştirilen bir anketi temel alan araştırma, gönüllü-amatör çevirmenlerin yaygınlığı ve doktorların gönüllü-amatör çevirmenliğin faydaları ve zararları üzerine düşünceleri gibi konulara değinmiştir. Yazar bu çalışma ile Türkiye'nin adı geçen bölgelerinde 'alaylı' çevirmenlik üzerine (doktorların bakış açısıyla) detaylı bir resim çizmeyi amaçladığını ve Türk doktorlarının gönüllü-amatör çeviri ile ilgili deneyim ve görüşlerini uluslararası literatürdeki türevleri ile karşılaştırmayı hedeflediğini ifade etmektedir.

Dergimizde yer alan son makale Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü doktora öğrencilerinden Bilal Çelik'e aittir ve "SOL DÜŞÜNCE TARİHİNDE ÇEVİRMENİN ROLÜ: BİR "KÜLTÜR GİRİŞİMCİSİ" OLARAK HAYDAR RİFAT YORULMAZ" [THE ROLE OF A TRANSLATOR IN THE LEFTIST THOUGHT HISTORY: HAYDAR RIFAT YORULMAZ AS A "CULTURAL ENTREPRENEUR"] başlığını taşımaktadır. Çalışmada, Haydar Rifat Yorulmaz'ın 1908- 1940 yılları arasında ortaya koyduğu çeviri külliyyatı öne çıkan unsurlarıyla ele alınmıştır. Yorulmaz'ın Anarşizm ve özellikle de Sosyalizm'e ait bilinçli bir repertuar oluşturma çabası içinde olduğunu iddia eden yazar, makalesinde Itamar Even-Zohar'ın "kültür repertuarı" kavramından yola çıkarak, Yorulmaz'ın çeviri etkinliği aracılığıyla bir sol düşünce repertuarını nasıl kurduğunu ve Yorulmaz'ın "kültür girişimcisi" rolünü irdelemeye çalışmaktadır.

Dergimizin 11. sayısında Doç. Dr. Oktay Eser ve Dr. Miranda Lai'nin, İbrahim Yazıt ile gerçekleştirdikleri röportajın yanı sıra, iki ayrı kitabın Türkçe ve İngilizce tanıtımına da yer verilmiştir. Bunlardan ilki Prof. Dr. Mine Yazıcı, ikincisi ise Dr. Burçak Fakıoğlu Yakıcı tarafından hazırlanmıştır. Yazıcı, Prof. Dr. Ayşe Nihal Akbulut'un kaleme almış olduğu **Türkiye'de Çeviribilim, İlk Adımların Yol Arkadaşlığı** başlıklı yapıtını tanıtırken, Yakıcı, Prof. Dr. Alev Bulut'un **Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji İdeolojik Çeviri** başlığını taşıyan kitabı için bir tanıtım yazısı oluşturmuştur.

Bu sayının oluşmasında katkısı bulunan tüm yazarlarımıza ve meslektaşlarımıza teşekkür eder, çeviribilim alanında yeni deneyim ve araştırmalarla sizlerle diğer sayılarımızda yeniden verimli çalışmalarını paylaşmayı dileriz.

Preface

We are proud to present you the 11th volume of our journal, which has made itself present since 2010 with the main motivation to share with researchers around the world the scientific works prepared in the field of Translation Studies in Turkey and its vicinity. According to our publication principles, only original researches and articles are included in the journal; hence, translations of articles, short stories and poems etc. are excluded from this volume.

This volume of our Journal consists of four scientific articles, one interview and two book reviews. The first article of this volume is “FRANSA ANAYASASI’NDA ARTGÖNDERİM ÖGELERİNİN KULLANIMI VE TÜRKÇEYE ÇEVİRİLER”İ [USE OF ANAPHORIC ELEMENTS IN THE FRENCH CONSTITUTION AND THEIR TRANSLATIONS INTO TURKISH] written by Assoc. Prof. Nesrin Deliktaşlı, in which she examined the anaphoric elements in the legal texts with examples from the French Constitution and how these were transferred to Turkish based on her observations on the translations.

In the second article entitled “ÇEVİRİBİLİM SOSYOLOJİSİNE DOĞRU: BOURDİEU SOSYOLOJİSİYLE TÜRKİYE’DE ÇEVİRİBİLİM ALANINI DÜŞÜNMEK” [TOWARDS A TRANSLATION STUDIES SOCIOLOGY: REFLECTING ON THE FIELD OF TRANSLATION STUDIES IN TURKEY WITH BOURDİEU’S SOCIOLOGY] and derived from her doctoral thesis, Asst. Prof. Zuhalemirosmanoğlu has defined the aim of her doctoral thesis as “to present a draft of field analysis in the direction of building “Translation Studies” as a research subject by using the theoretical tools of Bourdieun sociology.” This article, which we see as a research to fill the void in the field of translation sociology, provides fruitful information on the content of this thesis to the researchers that have not been able to access the doctoral thesis beforehand.

The third article of our journal is entitled “DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU’DAKİ DOKTORLARIN GÖZÜYLE GÖNÜLLÜ-AMATÖR ÇEVİRMENLİK” [NON-PROFESSIONAL INTERPRETING FROM THE PERSPECTIVE OF DOCTORS IN EASTERN AND SOUTH-EASTERN ANATOLIA] and written by Asst. Prof. Jonathan Maurice

Ross. Focusing on the activities of volunteer-amateur translators in Eastern and Southeastern Anatolia and based on a survey conducted on the internet in 2014, this article addresses issues such as the prevalence of volunteer-amateur translators and the opinions of physicians on the benefits and harms of voluntary-amateur interpreting. Author of the article implies that he aims to draw a detailed picture of “amateur” interpreting (in accordance with the viewpoints of physicians) in the aforementioned regions in Turkey, and to compare the experiences and views of Turkish physicians regarding the activity of volunteer-amateur interpreting with the similar examples from the international literature.

The last article of our journal is written by Bilal Çelik, who is a PhD student at the Department of Translation Studies at Boğaziçi University, and entitled “SOL DÜŞÜNCE TARİHİNDE ÇEVİRMENİN ROLÜ: BİR “KÜLTÜR GİRİŞİMCİSİ” OLARAK HAYDAR RİFAT YORULMAZ” [THE ROLE OF A TRANSLATOR IN THE LEFTIST THOUGHT HISTORY: HAYDAR RIFAT YORULMAZ AS A “CULTURAL ENTREPRENEUR”] A. CULTURAL ENTREPRENEUR UR]. In this article, the translations of Haydar Rifat Yorulmaz between the years 1908-1940 are discussed in its entirety. Depending on the concept of “culture repertoire” by Itamar Even-Zohar, the author, who claims that Yorulmaz tried to create a conscious repertoire of Anarchism and Socialism in particular, examines how Yorulmaz established a repertoire of left thought through translations, and underlines his role as a cultural entrepreneur.

In this volume, interview of Assoc. Prof. Oktay Eser and Dr. Miranda Lai with İbrahim Yazıt and two book reviews in Turkish and English also reached the readers of our Journal. The first book review is prepared by Prof. Dr. Mine Yazıcı, which discusses the book entitled **Türkiye’de Çeviribilim, İlk Adımların Yol Arkadaşlığı** by Prof. Dr. Ayşe Nihal Akbulut, while the second book review is written by Dr. Burçak Fakıoğlu Yazıcı on the book entitled **Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji İdeolojik Çeviri** by Prof. Dr. Alev Bulut.

We would like to thank all our authors and colleagues who have contributed to this issue, and wish to share with you the new experiences and researches in the field of translation studies in the near future.

Tuba AYIK AKÇA & Neslihan DEMEZ
Editors

FRANSA ANAYASASI'NDA ARTGÖNDERİM ÖGELERİNİN KULLANIMI VE TÜRKÇEYE ÇEVİRİLERİ*

USE OF ANAPHORIC ELEMENTS IN THE FRENCH CONSTITUTION AND THEIR TRANSLATIONS INTO TURKISH

Doç. Dr. Nesrin DELİKTAŞLI

Öz

Bu çalışma bağlamında bir hukuk metni olan Fransa Anayasası'ndaki artgönderim ögelerinin kullanımı incelenmiştir. Artgönderim olarak belirtilen dilsel yapılar her iki dilde (Fransızca-Türkçe) araştırılmış, bu yapıların anayasada ne kadar sıklıkla kullanıldıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Metinde kullanılan bu ögelerin Türkçeye nasıl aktarıldıkları araştırılmış ve mevcut çevirileri üzerinde tartışılmıştır.

Araştırmanın amacı, yasa koyucuların bir anayasa metnini hazırlarken ne tür artgönderimsel yapılara başvurduklarını, çevirmenin çevirisinde bu yapılara ne kadar sadık kaldığını ve erek dile aktarımda nasıl bir çeviri yöntemi uyguladığını göstermeye çalışmaktır. Fransızca metinde kullanılan artgönderim ögeleri Türkçeye aynı şekilde çevrilebilir mi, dilbilgisel düzeyde her iki dilde aynı yapılar var mıdır ve örtüşmekte midir, çevirmen çeviri sürecinde bunları göz önünde bulundurmuş mudur? İncelemede bu sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Artgönderim, Fransa Anayasası, hukuk dili, hukuk metinleri çevirisi.

Abstract

In the context of this study, the use of anaphoric elements in the French Constitution, which is a legal text in its nature, was examined. The linguistic constructions referred to as anaphora were searched on both sides (French-Turkish) and tried to determine how often these structures were used in the constitution. It was researched how the elements used in the text are translated into Turkish and discussed on their current translations.

The purpose of this research is to try to show what kind of anaphoric elements the lawmakers apply to when preparing a constitutional text, to what extent the translator is faithful to these elements in the translations,

* Bu makale 11-13 Mayıs 2015 tarihleri arasında Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından düzenlenen XI. Ulusal Frankofoni Kongresinde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

and what translation method is applied in the transfer of the text to the target language. Can the elements in the French text be translated to Turkish in the same form? Are there the same structures in both languages, and are they overlapping at the grammatical level? Did the translator consider them in the translation process? These questions are tried to be answered in this paper.

Keywords: Anaphora, French Constitution, legal language, translation of legal texts.

1. GİRİŞ

Metin türü ne olursa olsun, çevirinin nasıl yapılması ve yapılan çevirilerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği her zaman çeviribilimciler arasında bir tartışma konusu olmuştur. Sadık çeviri mi, özgür çeviri mi? Burçoğlu'na göre “Çevirmen ve eleştirmenleri hep düşündürmüş olan bu sadık çeviri-özgür çeviri ayrımına son yıllarda getirilen yorum, olguya yeni bir yaklaşımla farklı boyutlar kazandırdığı için önemli görünmektedir” (2010: 11). Kaynak metin ve erek metni karşılaştırıp, doğru ya da yanlış olarak nitelendirmek doğru bir yöntem değildir. Çeviri metni eleştirirken bir takım ölçütleri gözönünde bulundurmak gerekir. “James Holmes, mevcut olan çeviri eleştirilerini gelişi güzel, bölük pörçük, aşırı kuralcı ve yöntem açısından zayıf bulur. Holmes’a göre, çeviri incelemeleri gerçi “çeviri ürünü odaklı”, ya da “çeviri süreci odaklı olabilir, ama çeviri ürününü doğru değerlendirebilmek için çeviri sürecinde izlenen yolu kavrayabilmek, çeviri sürecini doğru değerlendirebilmek için de çeviri ürününü iyi incelemek gerekmektedir. Kısacası bunları birbirinden koparmak da sözkonusu olmaz” (Aktaran Burçoğlu, 2010: 15). “Eleştirmenin görevi, bu iki olguyu, çevirmenin tersine bir yol izleyerek, diğer bir deyişle, “çeviri ürününden” yola çıkarak geriye, kaynağa doğru giderek, nesnel bir biçimde incelemek, çevirmenin uyguladığı yöntemi ve koyduğu ilkeleri keşfetmeye çalışmak, onun tekniğini saptamaktır” (Burçoğlu, 2010: 15).

Göktürk, çeviri eleştirisinde önemli olanın doğrudan doğruya yapılacak yanlış-doğru çözümlerinin olmadığını, kaynak dil ile amaç dil, özgün metin ile çeviri metin arasında yapılacak ayrımsal karşılaştırmalarla, tek tek yanlışlar ötesinde, benzer türde yanlışların nedenleri, işlenme olasılıkları, dizgeli bir biçimde ortaya konursa, yapıcı bir eleştiriye doğru adım atılmış olacağını belirtmektedir. Ayrıca bu tür bir incelemenin genel dil düzeyinden başladığını, İngilizce-Almanca-Fransızca gibi sözdizimi özne-yüklem-nesne

çatılı dillerden, özne-nesne-yüklem çatılı Türkçeye ya da Türkçeden bu dillere yapılacak çevirilerde, sözdizimi yapısındaki bu ayrılığın işlenmesinin olası birçok yanlışın kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Göktürk çeviride yapılan yanlışların iki değişmez kaynağından bahsetmektedir. Bunlar çeviri sürecinde özgün metin dilinin çözümlenmesi ile çeviri metin dilinin düzenlenişidir (1994: 87).

“Gideon Toury iki kavram ortaya atar; ‘adequacy’ ve ‘acceptability’. Türkçeye ‘yeterlilik’ ve ‘kabul edilebilirlik’ olarak çevrilmiştir bu iki kavram. ‘Yeterlilik’ ile kaynak metne sadakat, ‘kabul edilebilirlik’ ile de erek dilin ve yazınının ilke ve kurallarına uygunluk kastedilmektedir. Çevirinin söz, anlam, biçem gibi boyutlarında bazen bunlardan biri, bazen diğeri ağır basmaktadır, amaç ise çoğunlukla olabildiğince bir ‘eşdeğerlik’ (equivalence) sağlamaktır” (Burçoğlu, 2010: 17).

“Çeviri metnini de, çeviri dili olanakları açısından sürekli gözönünde tutacak eleştirmen, kaynak metne bir dizi soru yöneltir önce” (Koller, 1979: 11; aktaran Göktürk, 1994: 88). Bu sorularla metnin dilsel işlevi, içeriksel özellikleri, dilsel biçemsel özellikleri, biçemsel estetik özellikleri ve metindeki dil kullanımının alıcıya yönelik özelliklerinin neler olduğu sorgulanmaktadır.

Metinlerin çözümlenmesinde ve çevirilerinde gönderim (artgönderim ve öngönderim) ögelerinin nasıl kullanıldıklarını, hangi sözcüğe ya da sözcük öbeğine gönderimde bulduklarını anlamak çeviri sürecinde oldukça önemlidir. Bu nedenle, anayasa metnini kaleme alanların bu metni hazırlarken hangi artgönderimsel yapılara başvurdukları, çevirmenin çeviri süreci ve bu yapıların çevirisinde nasıl bir çeviri yöntemi uyguladığı bu araştırma kapsamında çözümlenmeye çalışılacaktır.

Bu makalede Fransa Anayasası’ndaki artgönderim ögelerinin kullanımı ve bunların Türkçeye çevirilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde artgönderimin tanımından ve türlerinden bahsedilecektir. Artgönderim ögelerinin kullanımı örnek tümcelerle gösterilecektir. İkinci bölümde ise, bu ögelerin kullanıldığı tümcelerin çevirileri eleştirel bir yaklaşımla incelenecek ve çevirmenin metne yaklaşımı irdelenecektir. Bu bağlamda, Fransızca metinde kullanılan artgönderim ögelerinin Türkçeye aynı şekilde çevrilip çevrilemeyeceği, dilbilgisel düzeyde her iki dilde aynı yapıların olup olmadığı ve bunların örtüşüp örtüşmediği araştırılacaktır. Ayrıca, çevirmenin

çeviri sürecinde bunları göz önünde bulundurup bulundurmadiğı ve nasıl bir çeviri stratejisi izlediğı sorularına yanıt aranmaya çalışılacaktır.

2. BÜTÜNCE VE YÖNTEM

Bu araştırmada kullanılan metinler 4 Ekim 1958 tarihli Fransa Anayasası ve Türkçe çevirisidir.¹ Bu anayasa son olarak Ocak 2015 tarihinde gözden geçirilmiştir, bir başlangıç bölümünden (préambule), 17 başlık (titre) ve 89 maddeden (article) oluşmaktadır. 78 ila 86'ncı maddeler arasında kalan maddeler yürürlükten kaldırılmıştır. Metnin sonuna bir de "Çevre Şartı" (Charte de l'Environnement) eklenmiştir. Bu bölüm araştırma kapsamına alınmamıştır.

Araştırmanın yöntemi, öncelikle kaynak metinde kullanılan bazı artgönderim öğelerinin tespit edilmesi, sınıflandırılması ve kullanım sıklıklarının belirlenmesi şeklindedir. Daha sonra, bu öğelerin kullanıldığı tümceler ve Türkçe çevirileri karşılaştırılacaktır. Her bir artgönderim ögesinin çevrilip çevrilmediğı ve nasıl çevrildiğı konusu araştırılacak, çevirmenin metne yaklaşımı anlaşılmasına çalışılacaktır. Hem dilbilimsel, hem de çeviribilimsel bir yaklaşımla metin çözümlenmeye çalışılacaktır. Çeviride eşdeğerlik kavramı tartışılacak ve seçilen örnek tümcelerın çevirileri bu kavram üzerinden tartışılacaktır.

3. ARTGÖNDERİM TANIMI, TÜRLERİ VE ANAYASADA KULLANIMLARI

Bir dilbilim terimi olan *gönderim* terimi dilbilimciler ve alanda araştırma yapan kişiler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. *Dilbilim Sözlüğü*nde "Gönderim (*reference*) bir dil birimi ile bunun dış dünyada anlattığı varlık arasındaki ilişki; ..." (İmer, vd. 2011:140) şeklinde tanımlanmıştır. Vardar ise bu terimi "Bir göstergely bir göndergeye bağlama" (2002: 105) şeklinde nitelendirmiştir. *Gönderim* (*référéncé*) artgönderim (anaphore) ve öngönderim (cataphore) olarak iki şekilde yapılmaktadır. Artgönderimsel kullanımda metinde bir öge söylenir, metnin devamında bu ögenin yerini alacak başka bir ögeyle geriye doğru bir bağlantı sağlanır, buna artgönderim denir. Amaç tekrardan kaçınmak ve metinde akıcılık sağlamaktır. Öngönderim "Bir dil biriminin daha sonraki bir birime göndermede bulunması durumu; ..." (İmer,

¹ Fransa Anayasası (La Constitution de la République Française) Fransa Anayasa Mahkemesinin (Conseil constitutionnel) resmi web sayfasından edinilmiştir. Bu anayasanın Türkçe çevirisi ise, Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı'nın resmi web sitesinden edinilmiştir, çevirmen/leri ve ne zaman çevrildiğı hakkında bir bilgiye ulaşılammıştır.

vd. 2011: 204) olarak tanımlanmıştır. Vardar ise bu terime karşılık olarak *önyinelem* terimini kullanmış ve bu terime “Anlamalı bir birimin yerini tutan bir ögenin söylemde ondan daha önce anılması” (2002: 155) şeklinde bir açıklama getirmiştir.

“Bir metindeki bütünlük içinde, daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka ögelere göre yorumlanabilecek artgönderimsel (fr. *anaphorique*) ve öngönderimsel (fr. *cataphorique*) birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı tümcelerde dil ekonomisi adına yapılır. Daha uzun aralıklarla yapılan artgönderim ya da öngönderim ise, metnin tutarlılığı ve bağıntısı içinde değerlendirilir. Genel metin içinde bir şey önce söylenir, sonra aynı şeye gönderimde bulunulur (artgönderim)” (Günay, 2013: 77).

Günay, kullanım biçimlerine göre, artgönderimleri on değişik türe ayırmaktadır. “Bu biçimler adıl kullanımı ile yapılan, sözcüksel, gösterilenin yinelenmesi olarak, gösterenin yinelenmesi olarak, göndergenin yinelenmesi olarak, çağrışımsal, belirteçle yapılan, ortak göndergesi olan, çok bağımlı ve önvarsayımsal artgönderim olarak sınıflandırılabilir” (2013: 79).

Artgönderimsel kullanımda metinde bir öge söylenir, metnin devamında bu ögenin yerini alacak başka bir ögeyle geriye doğru bir bağlantı sağlanır, buna artgönderim denir. Artgönderim ögeleri metinde bir adın, bir tümcenin bir bölümünün ve bazen de tümcenin tamamının yerini alırlar. Amaç tekrardan kaçınmak ve metinde akıcılık sağlamaktır.

Artgönderim iki bölüm altında incelenmektedir; dilbilgisel ve sözcüksel artgönderim. Bu çalışmada sadece dilbilgisel artgönderim ögelerinden adıllarla ve sıfatlarla yapılan artgönderim ögeleri üzerinde durulacaktır. Araştırmada, vurgulanmak istenilen konuların daha iyi anlaşılması için, Fransızca örneklerden sonra Türkçe çevirileri de verilecektir.

3.1. Adıllarla Yapılan Artgönderim

Bu kullanımda önce bir ad kullanılır, daha sonra ise metnin herhangi bir yerinde bu ad tekrar kullanılmak istendiğinde bu adın yerine adıl (kişi, iyelik, gösterme vb.) kullanılır. Bu bölümde, metinde kullanılma yoğunluğundan dolayı ve konuyu sınırlamak için, sadece kişi ve gösterme adıllarına yer verilmiştir.

a) Kişi adlarıyla yapılan artgönderim

Metinde söz konusu kişiyle ilgili bir açıklama yapılmışsa kişiye gönderimde bulunmak için adıl kullanılır. 3. tekil ve çoğul şahıslar için kullanılan artgönderim ögeleri “Il/Elle (o) ve Ils/Elles (onlar)” dir. Fransızcada kullanılan üçüncü kişi adları ve Fransa Anayasası’nda kullanım sıklıkları tablo 1 de gösterilmiştir.

Tablo 1: Kişi Adları (Les pronoms personnels de la 3^{ème} personne) ve Kullanım Sıklıkları

| Sujet | Kullanılma sıklığı | COD Complément d’Objet Direct (Dolaysız Tümleş) | Kullanılma sıklığı | COI Complément d’Objet Indirect (Dolaylı Tümleş) | Kullanılma sıklığı | | Kullanılma sıklığı |
|---------------|--------------------|---|--------------------|--|--------------------|--------------------|--------------------|
| Il (o) | 46 | Le (onu, ona) | 9 | Lui (onu, ona) | 9 | En (ondan, oradan) | 6 |
| Elle (o) | 20 | La (onu, ona) | 2 | Leur (onları, onlara) | 3 | Y (onu, oraya) | 10 |
| Ils (onlar) | 17 | Les (onları, onlara) | 2 | | | | |
| Elles (onlar) | 17 | | | | | | |

(1) Article 1er

La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale. **Elle** assure l’égalité devant la loi de tous les citoyens sans distinction d’origine, de race ou de religion. **Elle** respecte toutes les croyances. Son organisation est décentralisée.

Madde 1

Fransa, bölünmez, laik, demokratik sosyal bir Cumhuriyettir. Köken, ırk veya din ayrımı yapmaksızın, tüm vatandaşların yasa önünde eşitliğini garanti eder. Her inanca saygılıdır. İdari yapısı yerinden yönetim esasına dayanır.

Elle (o) adının kullanımı, söylemin birinci kısmında daha önce kullanılan bir ada (La France) gönderimde bulunmaktadır.

(2) Article 4

Les partis et groupements politiques concourent à l’expression du suffrage. **Ils** se forment et exercent leur activité librement. **Ils** doivent respecter les principes de la souveraineté nationale et de la démocratie.

Madde 4

Siyasal parti ve siyasal guruplar oy vermenin tecellisine katkıda bulunurlar. Bunlar, serbestçe kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar. Ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelerine saygı göstermek zorundadırlar.

Ils (onlar) adlarının kullanımı, söylemin birinci kısmında daha önce kullanılan bir ad öbeğine (*Les partis et groupements politiques*) gönderimde bulunmaktadır. Bu ad öbeğinin tekrarından kaçınmak ve dil ekonomisi yapmak için adılar kullanılmıştır.

b) Gösterme (işaret) adlarıyla yapılan artgönderim

Bu gönderimde de sözcük tekrarını önlemek ve metni sıradanlıktan kurtarmak için artgönderim ögesi olarak gösterme adları kullanılmıştır. Fransızcada kullanılan gösterme adları ve Fransa Anayasası'nda kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2: Gösterme (işaret) Adları (Les pronoms démonstratifs) ve Kullanım Sıklıkları

| | Tekil (Singulier) | | | Çoğul (Pluriel) | |
|--|--|--|--|--|--|
| | Eril (Masculin) | Dişil (Féminin) | Nötr (Neutre) | Eril (Masculin) | Dişil (Féminin) |
| Basit yapılar (Formes simples) | Celui 2 (bu, şu) | Celle 2 (bu, şu) | Ce 0 (bu, şu) Ça 0 | Ceux 7 (bunlar, şunlar) | Celles 11 (bunlar, şunlar) |
| Bileşik yapılar (Formes composées) | Celui-ci 6 (bu, bunu) Celui-là 0 (şu, şunlar) | Celle-ci 1 (bu, bunu) Celle-là 0 (Şu) | Ceci 0 (bu, bunu) Cela 0 (Şu) | Ceux-ci 1 (bunlar, bunları) Ceux-là 0 (şunlar, şunları) | Celles-ci 0 (bunlar, bunları) Celles-là 0 (şunlar, şunları) |

(3) Article 7

(...). En cas de vacance de la Présidence de la République pour quelque cause que ce soit, ou d'empêchement constaté par le Conseil constitutionnel saisi par le Gouvernement et statuant à la majorité absolue de ses membres, **les fonctions du Président de la République**, à l'exception de **celles** prévues aux articles 11 et 12 ci-dessous, sont provisoirement exercées par **le Président du Sénat** et, si **celui-ci** est à son tour empêché d'exercer ces fonctions, par le Gouvernement.

Madde 7

Cumhurbaşkanlığının herhangi bir nedenle boşalması ya da Anayasa Konseyi tarafından belirlenen bir engelin ortaya çıkması halinde, aşağıdaki 11 ve 12'nci maddelerde öngörülenler hariç, Cumhurbaşkanının görevleri geçici olarak Senato Başkanı tarafından, onun da engelli olması halinde Hükümetçe yerine getirilir.

3. örnekte görüldüğü gibi, *celles* (bunlar, şunlar) ve *celui-ci* (bu, bunu) gösterme adlarının kullanımı, söylemde daha önce kullanılan bir ad ögesine, "celles" *les fonctions du Président de la République* sözcük öbeğine; "celui-ci" ise, *le Président du Sénat* sözcük öbeğine gönderimde bulunmaktadır.

3.2. Sıfatlarla yapılan artgönderim

Bu artgönderim kullanımı da dilbilgisel artgönderimin bir bölümünü oluşturmaktadır. İyelik sıfatları [(son, sa, ses (onun), leur, leurs (onların) + nom (isim)] ve işaret sıfatlarıyla [(ce, cet, cette (bu), ces (bunlar) + nom (isim)] bu gönderim gerçekleştirilmektedir ve Fransa Anayasası'nda sıklıkla kullanılmaktadır.

a) İyelik sıfatlarıyla yapılan artgönderim:

Bu gönderim türünde “iyelik sıfatı + isim” kendisinden önce açıklanan bir sözcüğe ya da sözcük grubuna gönderimde bulunmaktadır. Üçüncü tekil ve çoğul iyelik sıfatlarının anayasada sıklıkla kullanıldıkları görülmüştür.

Tablo 3: İyelik sıfatları (Les adjectifs possessifs de la 3^{ème} personne (+ nom)) ve Kullanım Sıklıkları

| İyelik Sıfatları (Adjectifs Possessifs) | <u>Tekil Eril</u> | <u>Tekil Dişil</u> | <u>Tekil Eril ve Dişil</u> |
|--|---|---|--|
| | 3.tekil şahıs tekil eril bir isim önünde (3e pers. du singulier devant un nom masculin singulier) | 3. tekil şahıs tekil dişil bir isim önünde (3e pers. du singulier devant un nom féminin singulier) | 3. tekil şahıs tekil dişil bir isim önünde (3e pers. du singulier devant un nom féminin singulier) |
| | Son (34) (Onun) | Sa (18) (Onun) | Ses (19) (Onun) |
| | <u>Çoğul Eril ve Dişil</u> | | <u>Çoğul Eril ve Dişil</u> |
| | 3. çoğul şahıs, eril ve dişil tekil bir isim önünde (3e personne du pluriel devant un nom singulier masculin et féminin) | | 3. çoğul şahıs, eril ve dişil çoğul bir isim önünde (3e personne du pluriel devant un nom pluriel masculin et féminin) |
| | Leur (31) (Onların) | | Leurs (19) (Onların) |

(4) **Article 2**

La devise de la **République** est « Liberté, Égalité, Fraternité ».

Son principe est: gouvernement du peuple, par le peuple et pour le peuple.

Madde 2

Cumhuriyetin veciz ifadesi “*Özgürlük, Eşitlik, Kardeşliktir*”.

Cumhuriyetin ilkesi; “*Halkın, halk tarafından ve halk için yönetimidir.*”

“Son principe” (iyelik sıfatı + isim) sözcük grubu “la République” sözcüğüne gönderimde bulunmaktadır.

(5) **Article 21**

Le Premier ministre dirige l'action du Gouvernement. Il est responsable de la Défense nationale. Il assure l'exécution des lois. (...)
Il peut déléguer certains de **ses pouvoirs** aux ministres.

Madde 21

*Başbakan, Hükümetin faaliyetlerini yönetir. Ulusal savunmadan sorumludur. Yasaların uygulanmasını sağlar. (...)
Yetkilerinden bazılarını bakanlara devredebilir.*

Bu örnekte “ses pouvoirs” (iyelik sıfatı + isim) tümce başında kullanılan “Le Premier ministre” sözcük öbeğine gönderimde bulunmaktadır.

b) İşaret (gösterme) sıfatlarıyla yapılan artgönderim

Anayasa metninde işaret sıfatlarının (ce, cet, cette, ces) artgönderim ögesi olarak sıklıkla kullanıldıkları görülmektedir. Bu kullanımla metinde anlamsal bütünlük sağlanmaktadır. Fransızcadaki işaret sıfatlarının da anayasada önemli bir ölçüde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: İşaret (gösterme) Sıfatları (Les adjectifs démonstratifs ‘Ce, cet, cette, ces + nom’)ve Kullanım Sıklıkları

| Gösterme Sıfatları(Adjectifs Démonstratifs) | Kullanılma sıklığı |
|---|--------------------|
| Ce (bu) | 14 |
| Cet (bu) | 6 |
| Cette (bu) | 24 |
| Ces (bunlar) | 21 |

(6) **Article 7**

(...). Si, dans **les sept jours précédant la date limite du dépôt des présentations de candidatures**, une des personnes ayant, moins de trente jours avant **cette date**, annoncé publiquement sa décision d’être candidate décède ou se trouve empêchée, le Conseil constitutionnel peut décider de reporter l’élection.

Madde 7

(...). *Adaylıkların konulması için belirlenen son tarihten otuz günden az bir süre önce adaylığını açıkça ilân etmiş olan bir kişi bu tarihten önceki yedi gün içinde ölür ya da engelli hale gelmiş olursa, Anayasa Konseyi seçimin ertelenmesine karar verebilir.*

Bu örnekteki “cette date” (işaret sıfatı +isim) sözcük öbeği *les sept jours précédant la date limite du dépôt des présentations de candidatures* sözcük öbeğine gönderimde bulunmaktadır. Bu artgönderim kullanımıyla oldukça uzun bir sözcük grubunun (“les sept jours précédant la date limite du dépôt des présentations de candidatures”) yerini iki sözcük (“cette date”) almış ve gönderimde buldukları sözcükler tekrar edilmemiştir.

(7) **Article 10**

Le Président de la République promulgue les lois dans **les quinze jours** qui suivent la transmission au Gouvernement de la loi définitivement adoptée. **Il** peut, avant l’expiration de **ce** délai, demander au Parlement une nouvelle délibération de **la loi** ou de certains de **ses articles**. **Cette** nouvelle délibération ne peut être refusée.

Madde 10

Cumhurbaşkanı, kesin olarak kabul edilmiş olan yasaları, Hükümete sunulmalarını takip eden onbeş gün içinde ilân eder. Bu sürenin bitmesinden önce, yasanın ya da bazı maddelerinin yeniden müzakere edilmesini Parliamentodan isteyebilir. Bu yeniden müzakere istemi reddolunamaz.

7. örnekte birden fazla artgönderim ögesine başvurulduğu görülmektedir. “Il” adlı *Le Président de la République* ad öbeğine, “ce délai” *les quinze jours* ad öbeğine ve “ses articles” *la loi* sözcüğüne gönderimde bulunmaktadır. Son tümcede de “cette” işaret sıfatıyla bir önceki tümce tekrarlanmış ve vurgulanmıştır.

Örnek tümcelerin incelenmesi sonucunda, yasa koyucuların Fransa Anayasası’nda artgönderim ögelerinin kullanımına sıklıkla başvurdukları gözlemlenmiştir. Bu yapıların kullanımıyla metinde sözcük tekrarı kaçınılmış, farklı sözdizimsel yapılara başvurulmuş, metin yapısal ve anlamsal bağlamda zenginleştirilmiştir. Fransızcadaki bu kullanım Türkçede de bulunmaktadır.

4. ANAYASADA KULLANILAN ARTGÖNDERİM ÖGELERİNİN TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİ

Fransızca ve Türkçe yapısal olarak birbirinden farklı iki dildir. Bu diller arasında benzerlikler ve farklılıklar vardır. Fransızcada olduğu gibi, Türkçede de adılarla ve sıfatlarla ve başka şekillerde artgönderim gerçekleştirilmektedir. Artgönderim ögeleri hukuk metinlerinde ve diğer metin türlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Birbirlerinden farklı dillere ve kültürlere ait metinlerin çevirisini yapmak kuşkusuz kolay olmayan bir eylemdir. Özellikle üst düzeyde

dilbilgisi, terim bilgisi, alan bilgisi gerektiren ve uzmanlık metinlerinden olan hukuk metinlerini çevirmek hiç de kolay değildir.

Bu bölümde anayasa metni ve bu metinde kullanılan argönderim öğelerinin Türkçeye nasıl aktarıldıkları örnek tümceler üzerinden gösterilmeye çalışılacaktır. Fransızcadan Türkçeye çevrilen bu metinde çevirmenin çeviri sürecinde ne tür çeviri kararları aldığı ve bunu çevirisine nasıl yansıttığı araştırılmaya çalışılacaktır. Anayasa metni ve çevirisi çeviride eşdeğerlik kavramı doğrultusunda incelenecektir. Bu bağlamda öncelikle eşdeğerlik kavramı tartışılacak ve metnin çevirisinde çevirmenin çeviri kararları işlevsel eşdeğerlik kavramı ve işlevsel çeviri doğrultusunda incelenecektir.

4.1. İşlevsel Eşdeğerlik Kavramı ve İşlevsel Çeviri

Hukuk dili ve hukuk metinleri ait olduğu kültürün özelliklerini yansıtır. Hukuk metni çevirisinde erek metnin biçiminin erek kültürün hukuk sistemine uygun olması gerekir. “Hukuk metinleri hukuki normlara sahip metinlerdir (örneğin, yasalar). Hukuki uyumluluk/uyumsuzluklara ek olarak dilsel kısıtlamalar ortaya çıkmaktadır: çeviri hukuki biçime uygun olmalı ve alıcısı tarafından okunabilir olmalıdır. Ayrıca, hukuk alanında, bir çevirinin aslıyla aynı olup olamayacağı ya da her yönüyle ona sadık olup olamayacağı sorgulanabilir. Hukuk normu metne tüm özelliklerini verirken, çeviri tamamen veya kısmen farklı kurallara (dilsel, terminolojik, kurumsal, vb.) bağlı mı kalmalıdır? Her sistemde metinlerin eşdeğerliği mükemmel olabilir mi, ya da sadece zorlanmış mıdır? Son olarak, biçimsel olarak veya özünde, dil uzmanları tarafından yapılan çeviriler hukukçularınkinden farklı mıdır?” (Vaupot, s. 107).

Araştırmanın konusunu oluşturan Fransa Anayasası hukukçulara ve Fransa halkına yönelik oluşturulmuş bir hukuk metnidir. Bu metinde kurallar ve bağlayıcı hükümler vardır. Çevirmenin bütün bu özellikleri gözönünde bulundurarak çevirisini yapması gerekir. Hukuk metinleri anlamsal, dilbilgisel, sözdizimsel, sözcüksel (terminolojik) ve biçimsel yönleriyle diğer metin türlerinden farklılık gösterirler ve hukukun etkilerini taşırlar. Çevirmenin çeviri sürecinde anayasa metnini çok iyi çözümlemesi ve kaynak metnin tüm özelliklerini erek metne yansıtması gerekir. Çevirmen iyi bir dil uzmanı ve aynı zamanda iyi bir hukukçu olmalıdır. Fransızca hukuk metinleri dilde bulunan bütün dilbilgisel yapıların kullanılması bakımından oldukça zengin metinlerdir, anayasa da bu metinlerden biridir. Bununla birlikte hukuk dilinin kendine özgü dilbilgisel yapıları da bulunmaktadır. Hukuk metni çevir-

menin görevi, kaynak metni en iyi şekilde çözümleyerek, erek kültürde aynı etkiyi uyandıracak işlevsel çeviri yapmaktır, çünkü hukuk metinleri çevirisinde işlevsellik ön plandadır. Gonzales işlevsel eşdeğerliğin özellikle hukuk çevirisinde en çok kullanılan çeviri yöntemlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır (2003: 66).

Gémar'a göre, "Pragmatik (edimibilim) metinlerin çevirisi için geçerli olan "işlevsel" eşdeğerlik ilkesi, hukuk metinleri için de geçerlidir. Çevrilecek metin türü ne olursa olsun, ilke aynıdır: Bir mesajı, içeriği ve biçimi ne olursa olsun, alıcının anlayacağı şekilde, bir metinden diğerine, aktarmaktır. Vinay ve Darbelnet şu öneriyi kabul etmişlerdir: mademki anlamak için çevirmiyoruz, anlatmak için çeviriyoruz, sadece *anlam* önemlidir, başka bir deyişle sonuç" (Gémar, s. 12).

Gémar işlevsel eşdeğerliğin gerçekleşebilmesi için metni ayrıntılı bir şekilde çözümlemek gerektiğini vurgulamaktadır. Bu süreçte en az beş aşamalı bir çözümleme önermektedir:

1. Anlamsal çözümleme, 2. Dilbilgisel çözümleme, 3. Sözdizimsel çözümleme, 4. Sözcüksel ya da terminolojik çözümleme, 5. Biçemsel çözümleme.

Gémar, çevirmenin çözümleme sürecinde izlemesi gereken sırada, sözcük ya da sözcük grupları arasındaki ilişkileri inceleyen sözdizimini ilk sıraya, dilbilgisini de ikinci sıraya koymaktadır (1995:165).

Yazıcı'ya göre "Çeviri amaçlı metin çözümlemesi terimini ilk kullanan kişi, Werner Koller'dir (1979). Metni bir bütün olarak ele almış ve çeviride eşdeğerliğin ancak çeviri amaçlı metin çözümlemesinin yönlendireceğine dikkati çekmiştir. Bir başka deyişle, çeviride metinsel öğelerin hiyerarşik düzenini sağlamak çevirmenin görevidir. Metinsel öğelerin eşdeğerlik açısından hiyerarşik sıralaması ise, sonunda metin düzeyinde eşdeğerliği sağlar" (2005: 88). Yazıcı Koller'in çeviri amaçlı metin çözümlemesi ile ilgili görüşünün, eşdeğerlik öğelerini hiyerarşik olarak sınıflandırmasından anlaşılabilirliğini belirtmektedir. Buna göre eşdeğerlik evreleri şu şekilde sıralanmıştır:

1. Düzanlamsal eşdeğerlik: dildışı öğeler açısından eşdeğerlik
2. Yananlamsal eşdeğerlik: sözcük seçimi ve biçemsel düzeyde eşdeğerlik
3. Metinsel eşdeğerlik: metin türü düzeyinde eşdeğerlik

4. Edimsel eşdeğerlik: iletişim düzeyi açısından eşdeğerlilik

5. Biçimsel eşdeğerlik: metnin bireysel olarak anlatımsal kimliğini ortaya çıkaran biçim ve güzel duyusal değerlere seslenmesi açısından eşdeğerliği (Yazıcı, 2005: 88).

“Sonuç olarak, Koller’in kaynak metinden yola çıkmakla birlikte, çeviride metindışı öğelere ve edimsel eşdeğerliğe yer vermesi, onun, çevirideki devingen ilişkilere ve çevirinin erek dil ve erek ekinle bağlantısına önem verdiğini gösterir. Kuşkusuz bu erek odaklı yaklaşımın bir işareti olarak da değerlendirilebilir” (Yazıcı, 2005: 88).

Fransa Anayasası metninin çevirisinin değerlendirilmesinde Koller’in çeviride eşdeğerlik sınıflandırması ve bu sınıflandırmada yer almayan ‘çeviride işlevsellik’ kavramı da dikkate alınacaktır. Koller’in tercih edilmesinin nedeni ise, bu sınıflandırmanın diğerlerine göre daha geniş kapsamlı olması ve çeviribilim alanında yapılan çalışmalarda daha fazla kabul gördüğünün düşünülmesidir.

Koller’in beş temel düzeyde ele aldığı bu eşdeğerlilikler incelendiğinde, anayasa metninin çevirisinde çevirmenin dilbilgisi, metin bilgisi becerilerinin yanı sıra alan bilgisi ve erek kültür hakkında da bilgi sahibi olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çevirmenin bu evreleri çeviri sürecinde dikkate alması beklenir. Örnek tümceler ve çevirilerinin değerlendirilmesi Gémar’ın ve Koller’in yaklaşımları doğrultusunda yapılacaktır.

4.2. Fransa Anayasası’ndaki Artgönderim Öğelerinin Çevirileri ve Çevirilerin İncelenmesi:

Artgönderim kullanımının doğru anlaşılması, artgönderimde kullanılan öğelerin hangi sözcüğe ya da sözcük grubuna gönderimde bulunduğu tespit edilmesi ve bu kullanım dikkate alınarak çeviri yapılması oldukça önemlidir. Söz konusu özel bir alana ait hukuk metni, özellikle bir anayasa metni, olunca konuya hassasiyet artmaktadır. Göndergelerin yanlış anlaşılması metnin çevirisinin de yanlış yapılmasına yol açacaktır. Bu amaçla kaynak metinden seçilen örnekler ve Türkçe çevirileri karşılaştırılacaktır. Burçoğlu’nun da belirttiği gibi *çeviri ürününden* yola çıkarak kaynak metne başvurulacak, kaynak metindeki artgönderim öğeleri incelenecek ve çevirmenin bu yapıları çevirirken uyguladığı yöntem ve koyduğu ilkeler anlaşılmaya çalışılacaktır.

(8) **Article 1er**

La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale. **Elle** assure l'égalité devant la loi de tous les citoyens sans distinction d'origine, de race ou de religion. **Elle** respecte toutes les croyances. **Son organisation** est décentralisée.

Madde 1.

Fransa, bölünmez, laik, demokratik sosyal bir Cumhuriyettir. **Ø** Köken, ırk veya din ayrımı yapmaksızın, tüm vatandaşların yasa önünde eşitliğini garanti eder. **Ø** Her inanca saygılıdır. **Ø** İdari yapısı yerinden yönetim esasına dayanır.

Bu örneğin çevirisine genel olarak bakıldığında çevirmenin metni anlamsal, dilbilgisel, sözdizimsel, sözcüksel ve biçimsel açıdan çözümleyerek bu özellikleri çevirisine yansıttığı görülmektedir. Kaynak metne bağlı kalınmış ve aynı zamanda erek odaklı işlevsel bir çeviri yapılmıştır. Örnek ayrıntılı olarak incelendiğinde ise, “La France” sözcük öbeğine iki kez gönderimde bulunan “elle” adılının Türkçeye çevrilmediği görülmektedir. Artgönderim ögesi “elle (o)” adılı yerini çevirisinde boş artgönderim (Ø) kullanımına bırakmıştır. Türkçenin dil yapısına uygun olan öznesiz kullanım Fransızca için uygun değildir. “Son organisation” sözcük öbeğindeki “son” iyelik sıfatı da yine “La France” sözcüğüne gönderimde bulunmaktadır ve çevirisinde boş artgönderim kullanılmıştır. Bu artgönderim ögesinin çevrilmemesi çeviride anlamsal bir kayba yol açmamıştır.

(9) **Article 4**

Les partis et groupements politiques concourent à l'expression du suffrage. **Ils** se forment et exercent leur activité librement. **Ils** doivent respecter les principes de la souveraineté nationale et de la démocratie.

Ils contribuent à la mise en oeuvre du principe énoncé au second alinéa de l'article 1er dans les conditions déterminées par la loi.

Madde 4

Siyasal parti ve siyasal guruplar oy vermenin tecellisine katkıda bulunurlar. **Bunlar**, serbestçe kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar. **Ø** Ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelerine saygı göstermek zorundadırlar.

Ø Şartları yasayla belirlenen, 1'inci maddenin ikinci fıkrasında belirlenen ilkenin uygulanmasına da katkıda bulunurlar.

Yukarıdaki örnek incelendiğinde “ils (onlar)” adılının tümcede üç kez kullanıldığı ve “Les parties et groupements politiques” sözcük öbeğine gönderimde bulunduğu görülmektedir. Kaynak metindeki birinci “ils”

adılı erek metne “bunlar” olarak çevrilmiş ve diğer adılar çevrilmemiştir. Sözcüğü sözcüğüne yapılan bu çeviride çevirmen metnin özelliklerini koruyarak ve erek dilde anlamı ön plana çıkararak çeviri yapmıştır. Erek dilde akıcılığın sağlanması ve çevirinin işlevsel olması için “ils” adılını “onlar” olarak çevirmek yerine “bunlar” şeklinde çevirmiştir. Türkçedeki adılların sürekli tekrar edilmesinin dildeki akıcılığı etkileyeceği gerekçesiyle sonraki adılların çevrilmediği düşünülmektedir.

(10) **Article 7**

(...). Si l’application des dispositions du présent alinéa a eu pour effet de reporter l’élection à une date postérieure à l’expiration des pouvoirs du **Président en exercice**, **celui-ci** demeure en fonction jusqu’à la proclamation de **son successeur**.

Madde 7

*Bu fıkra hükümlerinin uygulanması, seçimin, görevdeki Cumhurbaşkanının yetkilerinin sona ermesinden sonraki bir tarihe ertelenmesi sonucunu doğurursa **mevcut Cumhurbaşkanı; yeni Cumhurbaşkanının ilân edildiği tarihe kadar görevde kalır.***

Bu örnekte “celui-ci (bu)” gösterme adılı kendisinden önce kullanılan “Président en exercice” sözcük öbeğine gönderimde bulunmaktadır. Çevirmenin kaynak metindeki bu yapıyı erek dile adılın gönderimde bulunduğu sözcüğü tekrarlayarak (mevcut Cumhurbaşkanı) aktardığı görülmektedir. “Son successeur” (halefi) sözcük öbeği de “yeni Cumhurbaşkanı” olarak çevrilmiştir. Çevirmenin metnin dilbilgisel ve biçimsel yapısından uzaklaşarak anlamı ön plana çıkardığı görülmektedir. Adılların Türkçe karşılıklarını vermek yerine gönderimde buldukları sözcükleri tekrar etmeyi tercih etmiştir, işlevsel çeviri yapmıştır.

11. örnekte de görüleceği üzere, çevirmenin “il/ils” adıllarını Türkçeye çevirirken ya bu adılları çevirmediği ya da adılların gönderimde bulunduğu sözcüğü tekrarladığı görülmektedir. Metnin tamamında bu tekniğe sıklıkla başvurulmuştur.

(11) **Article 24**

Le Parlement vote la loi. **Il** contrôle l’action du Gouvernement. **Il** évalue les politiques publiques.

Il comprend l’Assemblée nationale et le Sénat. (...)

Le Sénat, dont le nombre de membres ne peut excéder trois cent quarante-huit, est élu au suffrage indirect. **Il** assure la représentation des collectivités territoriales de la République.

Madde 24

Parlamento yasalar çıkartır: **Ø Hükümetin** faaliyetlerini izler: **Ø Kamusal politikaları** değerlendirir:

Parlamento, Millet Meclisi ve Senatodan oluşur.

Azami üçyüzkırkseviz üyeden oluşan **Senatonun** üyeleri iki dereceli seçimle seçilir. **Senato**, ülkedeki yerel yönetimlerin temsilini sağlar.

Metnin birçok yerinde çevirmenin metnin dilbilgisel yapısını dikkate almadığı ve sadece içeriği aktarma kaygısında olduğu gözlemlenmektedir. Aşağıdaki örnekte görüleceği gibi *Conseil constitutionnel*'e gönderimde bulunan “*lui* ve *le*” adıları çeviride hiç dikkate alınmamıştır. Aktif yapıdaki bir tümce pasif olarak çevrilmiştir. Metnin anlamsal özellikleri korunurken, dilbilgisel, sözdizimsel ve biçimsel yapısından tamamen uzaklaşmıştır. Sözcüğü sözcüğüne çeviriden uzak, işlevsel çeviri yapılmıştır.

(12) **Article 63**

Une loi organique détermine les règles d'organisation et de fonctionnement du **Conseil constitutionnel**, la procédure qui est suivie devant **lui** et notamment les délais ouverts pour **le** saisir de contestations.

Madde 63

Anayasa Konseyinin kuruluş ve görevleri, uygulanacak usul ve özellikle itirazların kabulüne ilişkin süreler bir organik yasa ile düzenlenir.

Artgönderim ögelerinden tamamlayıcı kişi adıları olan “En” ve “Y” adılarının çevirisinde çevirmenin bu adıların gönderimde bulunduğu sözcükleri tekrarladığı görülmektedir. 13. örnekte görüleceği gibi, çevirmenin tümcenin dilbilgisel yapısını gözetmediği ve anlam odaklı çeviri yaptığı gözlemlenmektedir. “Y (oraya)” adılının yerini aldığı “un second tour (ikinci tur)” sözcük öbeği çeviride tekrarlanmıştır. Yine aynı örnekte yer alan ve “la majorité absolue” sözcük öbeğine gönderimde bulunan “celle-ci” gösterme adılının çevirisinde de sözcük tekrarı yoluna gidilmiştir. “Cumhurbaşkanı, kullanılan oyların **salt çoğunluğu** ile seçilir. Eğer oylamanın ilk turunda bu sağlanamazsa...” şeklinde, tümce yapısına sadık kalınarak bir çevirinin yapılması da olasıdır.

(13) **Article 7**

Le Président de la République est élu à **la majorité absolue** des suffrages exprimés. Si **celle-ci** n'est pas obtenue au premier tour de scrutin, il est procédé le quatorzième jour suivant, à **un second tour**. Seuls peuvent s'y présenter les deux candidats qui, le cas échéant après retrait de candidats plus favorisés, se trouvent avoir recueilli le plus grand nombre de suffrages au premier tour.

Madde 7.

Cumhurbaşkanı, kullanılan oyların **salt çoğunluğu** ile seçilir. Oylamanın ilk turunda **bu çoğunluk** sağlanamazsa, seçimleri izleyen ondördüncü gün ikinci tura gidilir. **Bu ikinci tura**, sadece, daha az şanslı adayların da çekilmesinden sonra, ilk turda en çok oy alan iki aday katılabilir.

14. örnekte kullanılan “en” adılının çevirisinde çevirmen bu adılın gönderimde bulunduğu “La souveraineté nationale” sözcük öbeğinden sadece “La souveraineté” sözcüğünün karşılığı olan “egemenlik” sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir. Burada “onun kullanılmasını kendisine mal edemez” şeklinde, tümcenin yapısına sadık kalarak, bir çeviri yapılması da olasıdır. Çevirmen metnin çoğunluğunda olduğu gibi anlamı ön plana çıkarmıştır. Bu örnekte aynı sözcük öbeğine gönderimde bulunan “l” adılı da “bunu” şeklinde çevrilmiştir. Metnin dilbilgisel yapısına sadık kalınmamıştır, işlevsel çeviri yapılmıştır.

(14) **Article 3**

La souveraineté nationale appartient au peuple qui l'exerce par **ses** représentants et par la voie du référendum.

Aucune section du peuple ni aucun individu ne peut s'**en** attribuer l'exercice.

Madde 3.

Ulusal egemenlik halka aittir, bunu temsilcileri aracılığıyla ve halkoylaması yoluyla kullanır.

Halkın hiçbir kesimi veya hiçbir fert egemenliğin kullanılmasını kendisine mal edemez.

(15) **Article 51-2**

Pour l'exercice des missions de contrôle et d'évaluation définies au premier alinéa de l'article 24, **des commissions d'enquête** peuvent être créées au sein de chaque assemblée pour recueillir, dans les conditions prévues par la loi, des éléments d'information.

La loi détermine **leurs** règles d'organisation et de fonctionnement. **Leurs** conditions de création sont fixées par le règlement de chaque assemblée.

Madde 51-2.

24'üncü maddenin ilk fıkrasında düzenlenen denetim ve değerlendirme görevlerinin yerine getirilmesi için, her Meclis bünyesinde, bir kanunla belirlenecek şartlara göre bilgi toplamak amacıyla **araştırma komisyonları** kurulabilir.

Bu araştırma komisyonlarının teşkilatı ve çalışma esasları kanunlarla düzenlenir. **Komisyonların** kurulma şartları her Meclisin kendi İçtüzüğüyle düzenlenir.

Yukarıdaki 15. örnekte, “leurs (onların)” adılının artgönderim ögesi olarak iki kez kullanıldığı görülmektedir. Her iki adıl da “des commissions d’enquête (araştırma komisyonları)” sözcük öbeğinin yerine kullanılmıştır. Bu maddenin çevirisinde de çevirmen adıları çevirmek yerine gönderimde buldukları sözcükleri çevirmeyi tercih etmiştir.

İncelenen örneklerde çevirmenin çeviri sürecinde tek bir yöneme bağlı kalmadığı, sözcüğü sözcüğüne çeviriyi tercih ettiği gibi, işlevsel çeviriyi de tercih ettiği görülmektedir. Her iki yöntemi de kullandığı örnekler mevcuttur. Bazen metnin dilbilgisel, sözdizimsel, sözcüksel yapısına sadık kaldığı, biçemi koruduğu, bazen ise bu yapılardan sadece anlamı ve biçemi korumaya çalıştığı görülmektedir. Çevirinin işlevsel olması yönünde bir tutum sergilediği açık bir şekilde görülmektedir. Hukuk metni çevirisinde olması gereken de budur. Çevirmen anayasanın biçimini aynı şekilde erek kültüre aktarmıştır. Edimbilimsel eşdeğerliliği ve çevirinin işlevselliğini ön plana çıkarmıştır. Çevirmen çevirinin işlevsel olması ve erek kültür okuyucusunda aynı etkiyi yaratması için çaba sarfetmektedir. Çeviride dilsel, diğer adıyla biçimsel, eşdeğerlilik düzeyinde tümce yapılarına sadık kalınmış, dillerdeki farklılıklardan dolayı (Fransızcada sözcüklerin eril-dişil olarak nitelendirilmesi ve Türkçede böyle bir ayrımın olmaması) anlam kargaşasına yol açmaması için Fransızcadaki kişi adlarının gönderimde bulunduğu sözcük ve sözcük öbekleri çeviride tekrarlanmıştır. Türkçe sözdizimi itibariyle öznesiz tümce kuruluşuna uygun olduğu için, ilk tümceyi takip eden tümcelerde, özne kullanımından kaçınılmıştır. Fransızcada öznesiz tümce kurulması olası değildir.

4.3. Artgönderim Ögelerinin Yanlış Çözümlemesinden Kaynaklı Çeviri Hataları

Tüm metin türlerinde olduğu gibi hukuk metinlerinde de çevirmenin çevrilecek metni yapısal ve anlamsal olarak doğru çözümlemesi gerekir. Çevrilecek metnin doğru çözümlememesinden kaynaklı çeviri sorunları çıkabilmektedir. Fransa Anayasası metninde, adıllarla ve sıfatlarla yapılan artgönderimlerde kullanılan adılların ve sıfatların hangi sözcüğe/sözcüklere gönderimde bulunduğu yanlış anlaşılmasından dolayı, çeviri hatalarının olduğu tespit edilmiştir. Bu hatalar aşağıdaki gibidir:

(16) Article 72-4

(...). **Le Président de la République**, (...), peut décider de consulter les électeurs d’une collectivité territoriale située outre-mer sur une question relative à son organisation, à ses compétences ou à son régime législatif.

Lorsque la consultation porte sur un changement prévu à l'alinéa précédent et est organisée sur proposition du Gouvernement, **celui-ci** fait, devant chaque assemblée, une déclaration qui est suivie d'un débat.

Madde 72-4

Cumhurbaşkanı, (...), bir deniz-aşırı mahalli idarenin teşkilat biçimi, yetkileri veya yasama rejimi konusunda o mahalli idarenin seçmenlerinin görüşüne başvurulmasına karar verebilir. Bu başvuru önceki fıkrada öngörülen bir değişiklik ile ilgili olduğunda ve Hükümetin önerisi üzerine organize edildiğinde, her iki Meclis önünde müzakereyi takip eden bir deklarasyon şeklinde yapılır.

Yukarıdaki örnekte *celui-ci* gösterme adılı eril (masculin) bir sözcük öbeği olan “Le Président de la République” ad öbeğine gönderimde bulunduğu halde, “la consultation” (başvuru) sözcüğüne (dişil bir sözcük) gönderimde bulunulduğu düşünülerek “bu başvuru her iki Meclis önünde müzakereyi takip eden bir deklarasyon şeklinde yapılır” şeklinde edilgen bir yapıyla ve kaynak metnin anlamından uzak bir çeviri yapılmıştır. Çeviri “Cumhurbaşkanı, her meclis önünde akabinde bir müzakerenin gerçekleşeceği, bir açıklama yapar” şeklinde olmalıydı. Diğer taraftan *celui-ci* bileşik yapısı eril bir gösterme adılıdır ve eril bir sözcüğün yerini alabilir, dişil bir sözcüğün yani “la consultation” sözcüğünün yerini alamaz.

(17) **Article 88**

La République peut conclure des accords avec des États qui désirent s'associer à **elle** pour développer leurs civilisations.

Madde 88.

Devlet, medeniyetlerini geliştirmek için bir araya gelmek isteyen devletlerle katılım anlaşmaları imzalayabilir.

Bu tümcede *La République* sözcüğüne gönderimde bulunan “elle (o)” adılı kaynak metinde özellikle vurgulanmıştır. Çeviri, “Devlet (Fransa) medeniyetlerini geliştirmek için kendisiyle bir araya gelmek isteyen (işbirliği yapmak isteyen) Devletlerle anlaşma imzalayabilir” şeklinde olabirdi. Yapılan çeviriden ise medeniyetlerini geliştirmek isteyen devletlerin Fransa ile değil de daha çok kendi aralarında bir araya gelmeleri durumunda Fransa'nın onlarla katılım anlaşması imzalayabileceği anlamı çıkmaktadır. Çeviride anlamsal bir eksiklik söz konusudur, bu anlam kargaşası/eksikliğini gidermek için *elle* adının karşılığının verilmiş olması gerekirdi.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada Fransa Anayasası'nda adıyla ve sıfatlarla yapılan artgönderim öğelerinin kullanımı incelenmiş ve bu öğelerin Türkçe çevirilerine eleştirel bir yaklaşım sergilenmiştir. Anayasa metninde hangi artgönderimsel öğelere kaç kez başvurulduğu, hukukçuların söylemlerinde bu dilbilgisel yapılara ne kadar önem verdikleri incelenmiş ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Anayasa metninde dilbilimsel bir incelemeye uygun olduğu için seçilmiştir. Öncelikle anayasadaki adıyla ve sıfatlarla yapılan artgönderim öğeleri tespit edilmiştir. Kaynak metin ve erek metin karşılaştırılmıştır. Kaynak metindeki bir artgönderim öğesinin Türkçeye nasıl aktarıldığı/çevrildiği ve çevirmen kararları incelenmiştir. Hukuk metni çevirisinde olması gereken işlevsel eşdeğerliliğin çevirmen tarafından dikkate alındığı ve çoğunlukla erek kültür odaklı, işlevsel çeviri yapıldığı görülmüştür. Çevirmen anayasanın biçimini aynı şekilde erek kültüre aktarmıştır. Edimbilimsel eşdeğerliliği ve çevirinin işlevselliğini ön plana çıkarmıştır.

Son olarak da artgönderim öğelerinin yanlış anlaşılmasından dolayı ortaya çıkabilecek çeviri hataları ve nedenleri üzerinde durulmuştur. İncelenen anayasa metninde yasa koyucuların artgönderim öğelerini sıklıkla kullandıkları görülmüştür. İncelemede şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1- *Il* (46), *elle* (20), *ils* (17), *elles* (17) kişi adları, artgönderim öğesi olarak, anayasada en sık kullanılan adlardır. Bu adların Türkçeye çevirisinde ise çevirmen çoğunlukla bu adları ya hiç çevirmemiş, ya da anlam kargaşasına yol açmamak için bu adın gönderimde bulunduğu öğeyi tekrarlamıştır. Bazen de “ils” (onlar) adını ‘bunlar’ şeklinde çevirmiştir.

2- Kişi adlarından *le* (9), *la* (2), *les* (2), *lui* (9), *leur* (3), *en* (6), *y* (10) adları artgönderim öğesi olarak metinde kullanılmıştır. Bu adların çevirisinde sözdizimsel yapıya ve adların anlamına bağlı kalarak çeviri yapılmıştır.

3- Gösterme adlarından *celui* (2), *celle* (2), *ceux* (7), *celles* (11), *celui-ci* (6), *celle-ci* (1), *ceux-ci* (1) yineleme öğesi olarak kullanılmıştır ve çevirmen çevirisinde bu adların gönderimde bulunduğu sözcükleri tekrarlamayı tercih etmiştir. Çevirmenin bu çeviri kararından erek kültürde anlamsal bir soruna yol açmamak için sözcük tekrarını tercih ettiğini söylemek olasıdır. Anayasa metninde diğer gösterme adlarının (*celui-là*, *celle-là*, *ceci*, *cela*, *ceux-là*, *celles-ci*, *celles-là*) kullanımı tespit edilmemiştir.

4- Artgönderim ögesi olarak kullanılan *ce* (14), *cet* (6), *cette* (24), *ces* (21) gösterme sıfatlarının çevirisinde çevirmen bu sıfatların Türkçe tam karşılıklarını vermeye çalışmış, yani metnin dilbilgisel yapısına sadık kalmıştır.

5- İyelik sıfatlarından *son* (34), *sa* (18), *ses* (19), *leur* (31), *leurs* (19) anayasada artgönderim ögesi olarak kullanılmıştır ve bu sıfatların Türkçeye aktarımında tek bir yöntem uygulanmamış, çevirmen metnin içeriğine göre her bir sıfata farklı bir anlam yüklemiştir. Bazen bu sıfatlar Türkçedeki karşılıkları verilerek çevrilmiş, bazen hiç çevrilmemiş, bazen sadece nitelediği sözcükler çevrilmiş, bazen de gönderimde buldukları sözcük tekrarlanarak çeviri eylemi gerçekleşmiştir.

6- *Celui-ci* gösterme adılı ve *elle* kişi adılıyla yapılan artgönderimlerde bu sözcüklerin hangi sözcüğe/sözcüklere gönderimde bulunduğu yanlış anlaşılmasından dolayı, çeviri hatalarının olduğu tespit edilmiştir.

Fransızca ve Türkçenin sözdizimsel yapısından kaynaklanan farklı özelliklerinin olması, Fransızcadaki sözcüklerin eril ve dişil sözcükler olarak nitelendirilmesi ve Türkçede böyle bir ayrımın olmaması nedeniyle Fransızcadaki artgönderim öğelerinin hepsinin Türkçeye aynı şekilde çevrilmeyeceği sonucu ortaya çıkmıştır. Metnin geneline bakıldığında çevirmenin metnin biçimsel özelliklerine sadık kaldığı, fakat sözdizimsel yapısını fazla dikkate almadığı, sadece anlamı aktarmaya çalıştığı görülmektedir. Dilbilgisel yapılardan edilgen yapıların genellikle etken yapılarla çevrildiği gözlemlenmiştir. Oysaki edilgen yapılar hukuk metinlerinin birçoğunda kullanılan ve özellikle tarafsızlığı korumak adına tercih edilen yapılardır, erek dil olan Türk hukuk dilinde de bu yapılar sıklıkla kullanılmaktadır. Çevirmenin kaynak metnin terminolojisine sadık kalarak, aynı terminoloji kullanımını erek dile de yansıttığı çeviri metindeki sözcük seçiminden anlaşılmaktadır. Çevirmen erek metnin hedef ve işlevlerini gözönünde bulundurarak çeviri eylemini gerçekleştirmiştir, erek kültürün yasa metnine benzer bir şekilde ve kaynak metnin yapısından da uzaklaşmadan çeviri eylemini gerçekleştirmiştir. Çeviride işlevsel eşdeğerliği sağlamaya çalışmış, kaynak ve hedef dilin kendilerine özgü özelliklerini korumuştur. Ayrıca, Fransızca ve Türkçe dil çifti arasında gerçekleşen çeviri eylemi sırasında, bu dillerin kendilerine özgü dilsel, işlevsel yapılarını korumaya çalışmıştır.

Fransa Anayasası metninin çevirisine bir bütün olarak bakıldığında biçimsel ve işlevsel eşdeğerliliğin ön planda tutulduğu görülmektedir. Çevirmenin

Toury'nin 'yeterlilik' ve 'kabul edilebilirlik' kavramları doğrultusunda kaynak metne sadık kalarak, erek dilin ve yazınının ilke ve kurallarına uygun bir şekilde çeviri eylemini gerçekleştirdiği ve Koller'in beş eşdeğerlik türünü dikkate alarak çevirisinde 'eşdeğerlik' sağlamaya çalıştığı söylenebilir.

Sonuç olarak, metindeki dilbilgisel yapıların, bu araştırma bağlamında artgönderimsel yapıların, çözümlenmesinin çevirideki önemi vurgulanmış, bu öğelerin hangi sözcüğe ya da ad öbeğine gönderimde buldukları anlaşılman çeviri yapıldığında çeviri hatalarının ortaya çıkabileceği örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Göktürk, A. (2000). *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Günay, V.D. (2013). *Metin Bilgisi*, İstanbul, Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Burçoğlu, N. Kuran. (2010). *Çeviriye Bilimsel Yaklaşımlar*. İstanbul: Multilingual.
- Gémar J. C. (1995). *Traduire ou l'Art d'Interpréter*, Tome 2, Presses de l'Université de Québec.
- İmer. K, Kocaman. A, Özsoy. A.S, (2011), *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Vardar, B. (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, İstanbul, Multilingual.

Elektronik Kaynaklar:

Gémar J. C. "Les enjeux de la traduction juridique. Principes et nuances", <http://www.tradulex.com/Bern1998/Gemar.pdf> (e.t. 30.07.2018)

Fransa Anayasası, <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/ana-yasalar/anayasalar.htm>. (e.t. 27.04.2018)

La Constitution Française,

<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/la-constitution-du-4-octobre-1958.5071.html> (e.t. 19.05.2018)

González Gladys, M. (2003), *L'équivalence en Traduction Juridique: Analyse des Traductions au Sein de l'Accord de Libre-Échange Nord-Américain (Alena)*<https://www.collectionscanada.gc.ca/obj/s4/f2/dsk3/QQLA/TC-QQLA-21362.pdf>(e.t.10.06.2018)

Vaupot, S. “Équivalence et Normes en Traduction Juridique”,

<https://revije.ff.uni-lj.si/linguistica/article/download/.../2252/> (e.t. 25.07.2018)

“ÇEVİRİBİLİM SOSYOLOJİSİNE DOĞRU: BOURDIEU SOSYOLOJİSİYLE TÜRKİYE’DE ÇEVİRİBİLİM ALANINI DÜŞÜNMEK”*

TOWARDS A TRANSLATION STUDIES SOCIOLOGY:
REFLECTING ON THE FIELD OF TRANSLATION STUDIES IN TURKEY
WITH BOURDIEU’S SOCIOLOGY

Dr. Öğr. Üyesi Zuhale Emirosmanoğlu

Öz

Bu makale aynı başlıklı doktora tezi ve III. Pierre Bourdieu Sempozyumu’nda (2016) sunulmuş bildiriden üretilmiştir. Tezde amaç Bourdieu sosyolojisinin kuramsal araçlarını kullanarak “Türkiye’de Çeviribilim Alanını” araştırma nesnesi olarak inşa etme yönünde Bourdieücü alan çözümleme taslağı sunmaktır. Kaynaklara bakıldığında, çeviribilim alanı ve çeviribilim pratiğini konu alan bir Çeviribilim sosyolojisi yönünde araştırmalara çağrının açık olduğu görülmektedir. Epistemolojik sorgulamada ilişkisel ve düşünsel yaklaşımı önceleyen Bourdieu sosyolojisini anlamak, metodolojiyi işlemselleştirmek üzere bir izlek sunulmaya çalışılmıştır. Tez kapsamında “Türkiye’de Çeviribilim alanı”nı nesne olarak inşa etmek için, çeviribilim uzamında Türkiye’de “çeviribilim” bölümleri, çeviribilim eyleyicileri ve çeviribilim araştırma pratiği üçgeninde bir alan tasarımı önerilmiştir. Öncelikle Türkiye’deki “Çeviribilim” bölümlerinin kurumsal yapısı incelenmiştir. Ardından alan eyleyicileri arasından Profesör, Doçent ve Araştırma görevlisi kadrolarına ve özgeçmişlerinden lisans ve lisansüstü eğitim güzergâhlarına bakılmıştır. “Çeviribilim” anahtar sözcüğüyle yapılan taramayla, YÖK tez veri tabanında 116 tez özü ve ULAKBİM veri tabanında 82 makale, çeviribilim alanında araştırma pratiğinde alt alanların temsili gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, Bourdieu sosyolojisini işlemselleştirecek bir Çeviribilim Sosyolojisinin, Çeviribilim alanının sorunsallaştırılmasında, bilimsel habitus ve pratiklere dönük bilgi üretiminde önemli bir dinamik olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilim sosyolojisi, Çeviribilim alanı, Düşünümsellik, İlişkiselik, Bourdieu sosyolojisi, Sosyoanaliz, Metodoloji, Epistemoloji

*Bu makale “Çeviribilim Sosyolojisine Doğru: Bourdieu Sosyolojisiyle Türkiye’de Çeviribilim Alanını Düşünmek” başlıklı doktora tezi üzerine III. Pierre Bourdieu Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi, Antalya. 14-15 Nisan 2016’te sunulmuş bildiriden üretilmiştir. Sempozyuma katılım, İstanbul Üniversitesi BEK-2016-21118 projesiyle desteklenmiştir.

Abstract

This article is derived from the same-titled doctoral dissertation and the presentation made in 3rd Pierre Bourdieu Symposium organized in 2016. The main aim of the thesis is to present a Bourdieuan draft of analysis by using the theoretical tools of Bourdieuan sociology in the direction of constructing “the sphere of Translation Studies in Turkey” as a research subject. When the sources are assessed, there seems to be an obvious need for the researches conducted in the direction of translation sociology with a focus on the sphere of translation studies and translation practice. In the epistemological part, a thematic path is taken in order to understand the Bourdieuan sociology, which prioritizes a relational and reflexive approach in itself, and to operationalize the methodology. In the framework of the thesis, a spherical design is made in the triangle of the Translation Studies departments, agents and research practice in order to construct “Translation Studies in Turkey” as a research subject. At first, the institutional structure of Translation Studies departments in Turkey is assessed. Then, the undergraduate and graduate background of Professors, Associate Professors and Research Assistants is examined based on the information in their curriculum vitae. By scanning the keyword of “Translation Studies,” there has been Access to 116 abstracts in YÖK (the Higher Education Council) theses database, and 82 scientific articles in ULAKBİM (Turkish Academic Network and Information Center) database, and a representation of the sub-fields in research practice in Translation Studies has been obtained. As a result, it has been thought that Translation Sociology, which will operationalize the Bourdieuan sociology in researches, can create significant dynamism in problematizing the sphere of Translation Studies and producing knowledge on scientific habitus and practices.

Keywords: Sociology of translation studies, Area of translation studies, Reflexivity, Relationality, Bourdieuan Sociology, Socio-analysis, Methodology, Epistemology

Giriş

‘Türkiye’de Çeviribilim’i nesneleştirmeye dönük bu çalışmanın disiplinlerarası çerçevesinde, bilim felsefesi ve tarihsel epistemoloji geleneğinden beslenen Bourdieu sosyolojisi yer almaktadır. İlk bölümde Çeviribilim yayınlarında düşünümsellik ihtiyacının belirgin olarak vurgulandığı Çeviribilim sosyolojisine çağrı ortaya konulmuş, çeviribilimde düşünümsel araştırma izleklerine dönük düşünsel perspektifler belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Tezin yöntem önerisi sunduğu ikinci bölümünde Bourdieucü yöntemin işlemsel izleklerine yer verilmiş, epistemolojik çerçevede ilişkiyelcilik ve düşünümsellikten yola çıkılarak; bilimsel alanı düşünmek üzere pratik alan

kuramının kavramsal yapısı açıklanmaya ve işlemselleştirme amacıyla şemalarla somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Tezin uygulama bölümündeysel ilişkisel bir alan çözümlemesi için “Türkiye’de çeviribilim alanı” nesnesinin inşası etrafında bir saha araştırması taslağı önerilmiştir. Türkiye’de çeviribilim alanının kurumsal yapısı, eyleyiciler olarak çeviribilimcilerin profilleri ve alanda sınırlandırılan makale ve lisansüstü tez bütüncesi özleri üzerinden çeviribilim pratikleri üçgeninde bir alan tasarımı konu edilmiştir. Bu çerçevede veri ayaklarının belirlenmesi ve verinin inşası, verilerin çözümlenmesi ve ilişkisel değerlendirilmesi yoluna gidilerek alanda gelecek saha çalışmaları için araştırma perspektifleri çıkarılmaya çalışılmıştır.

Disiplinlerarası Araştırma Nesnesi olarak Bilim

Bilim Felsefesi ekseninde bir sorgulama paradigma kavramı etrafında gelişmektedir. Dikeçligil’e göre; “(...) *bilgisi edinilmek istenen gerçekliğin nasıl bir şey olduğu (ontoloji) bilinmelidir ki, bu gerçekliğin bilgisine hangi tür bilgi (epistemoloji) ile nasıl ulaşabileceği (metodoloji) bilinebilsin*”. (Dikeçligil, 2009: 48) Dikeçligil’in paradigma için önerdiği şemadaki farklı düzeylerin Bourdieu sosyolojisinde izdüşümünün ele alındığı Ahmet Zeki Ünal’ın tablosu düşüncenin çerçevesinin belirlemek açısından oldukça verimlidir. (Ünal, 2007: 175)

Paradigma kavramıyla ilişki içinde düşünüldüğünde epistemoloji bildiğimiz şeyleri nasıl bildiğimizi gösteren felsefi bir bilgi kuramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bilimsel alan içindeki eyleyicilerin araştırma nesnesiyle kurdukları ilişkide bilim anlayışına dönük unsurlar epistemolojik sorgunun içinde yer almaktadır. Özgün insan bilgisinin ampirik gözlemlerle test edilebileceği; bazen soyut ya da kuramsal olanla, bazen dogmatik şeylerle, bazen de bilimsel olanla karşı karşıya; kuram ve pratik arasındaki ilişkilerin sorunlaştırılması açısından ampirik yaklaşım önemlidir. Paradigma ve olağan bilim etrafında bir düşünceye Gaston Bachelard’ın, George Canguilhem’in ve Alexandre Koyré’nin temsil ettiği bütünlüklü epistemoloji geleneği olan Fransız bilim felsefesi geleneği damgasını vurmaktadır. Düşünsel temellerini bu gelenekte bulan Bourdieu sosyolojisinde; paradigma bir dil ya da kültürün eşdeğeri olarak ele alınmaktadır. Bourdieu’ye göre; bilimsel bir olgu onu üreten ve sunan kişi tarafından oluşturulmuştur; ancak onu kabul eden/alan kişi tarafından da oluşturulmaktadır. (Bourdieu, 2001: 45) Buna göre; bilim

pratiğinin “sosyolojik analiz”i ileri düzeyde teknik, bilimsel ve “analitik” bir yetkinlik ile bu yetkinliklere bağlı yatkınlıklar gerektirir. Bu açıdan bilimi nesneleştirmek zorlu bir düşünümsel etkinlik anlamına gelmektedir.

Günümüzde “yeni” bilgi sosyolojisi inceleme alanına dönük çalışmalar; bilginin içeriğinin irdelenmesi, “bilme biçimleri ve pratikleri”nin soruşturulması; kolektif beklentilerin gözlemlenmesi, korunup değiştirilmesi, organizasyonel yapılar ile pratiklerin fikirleri nasıl etkilediği (bilim toplulukları) vb. konulara eğilmektedir.

Çeviribilimde Düşünümselliğe Çağrı

Bilimin kendisini düşünen bu disiplinlerarası çerçevede; bilimsel bir alt alan olarak çeviribilim alanının varlığıyla ilgili yürütülen üst-kuramsal sorgulamalar epistemolojik, ontolojik ve metodolojik düzeydedir. Bu düzlem tüm bilimlerin kendi varlıkları, yani ontolojileri üzerine düşündükleri düzlemdir. Çeviribilimin kurucuları arasında yer alan James Holmes kuramın tarihçesinin yanı sıra betimleyici çeviribilimin ve uygulamalı çeviribilimin de birer tarihi alan olduğunu ve bu alanın yöntemsel ya da üst-kuramsal olarak adlandırılabilir ikinci bir boyutta yer aldığını vurgular. Holmes’e göre; alanın temellerinin atıldığı 1970’lerde çeviribilim başlıbaşına incelenmeyi gerektiren bir alan konumundadır. (Holmes, 2004: 181) Güncel çeviribilim araştırmacılarının görüşleri de bizlere özetle çeviribilim alanının ilişkisel ve düşünümsel bakış açısıyla bir inceleme nesnesi olabileceğini vurgulamaktadır.

Çeviri sosyolojisi alanında verimli çalışmaları bulunan Yves Gambier’ye göre; bilimsel araştırma pratiği “çeviribilimci mesleği”ne dönük bir çeviribilimci otoanalize yönelmelidir. (Gambier, 2007: 208) Yani çeviribilimciler alanda işgal ettikleri konumlar ve konumalmalarla, kendi bireysel güzergâhları, bireysel kökenleri, eğitimleriyle, araştırmacı seçimleriyle çeviribilime konu edilmelidir. Gambier’ye göre; “araştırmacıların sosyoanalizi artık çeviribilimde söylemlerin arkeolojisinin yapılması yönünde yankı bulmalı”dır. (Gambier, 2007: 210) Bu yönde akademik unvanlar, yayın organları, alan içinde ayrıcalıklı konumlar incelenmeli; araştırmacıların sosyo-simgesel sermayelerine odaklanan; konumalma ve stratejilerin belirlenebilmesi için bir dizi söyleşi ve anket çalışması yapılmalı; coğrafi-dilsel dağılımlarıyla birlikte eğitim ve araştırma kurumları ele alınmalıdır.

Düşünümsellik açısından Jean-Marc Gouanvic’in çağrısı, Bourdieu’nün kavramlarının çeviribilimde tartışılması ve çeviribilimin bilimsel bilgide

ilerlemesi için çeviribilimcilerin tartışmalarının kolektif bir düşününselliğe yönelmesi için çağrısı olarak okunabilir. (Gouanvic, 2007: 91-92) Disiplinlerarası alanda, araştırma yöntem ve yaklaşımlarının kullanımında da belli bir düşününsel perspektiften bakmak gerekirse, Michaela Wolf da yine çeviribilim disiplininin diğer disiplinlerin araştırma yöntemlerini “araçsallaştırılma” (*instrumensalisation*) pratiğini gözden geçirmesi gerektiğini söylemektedir. (Wolf, 2007: 27)

Düşününsellik bakımından, “çeviri pratiğini” Bourdieu sosyolojisiyle düşünen çalışmalarıyla Emine Bogenç Demirel’in Bourdieu özdeşününselliğiyle Türkiye’de çeviri alanına sağduyulu bakabilmeyi konu edindiği “Essai d’un cadre réflexif bourdieusien pour le bon sens en traduction en Turquie” çalışması (Demirel, 2012) ve çeviribilimciler üzerine düşündüğü “Pratique réflexive en traduction en Turquie, Les turbo-académiciens, nouveau design?” bildirisi düşününsel ve ilişkisel yaklaşım açısından önemli çalışmalardır. (Demirel, 2013)

Çeviribilimi düşününsel izlekle okumak açısından Hélène Buzelin, etnografi ile çeviribilim arasındaki ilişkileri ele almakta ve veri toplayan araştırmacı algısından, araştırmacının konumu sorusunu araştırmaya dâhil eden düşününsel bir sorgulamaya geçilmesinin altını çizmektedir. (Buzelin, 2007: 39) Moira Inghilleri’ye göre ise; Bourdieu’nün sosyolojisi, nesnenin inşası açısından paradigmatik değişime çağrıdır. (Inghilleri, 2005: 125)

Çeviribilim ve düşününsellik açısından yöntem sorgulamalarının verimli araştırma izlekleri sunduğu Andrew Chesterman’a göre, disiplinler kurumsal pastaların nasıl dilimlendiği üzerine geleneksel uzlaşılar, sosyolojik yapılar ve ortak paylaşılan söylem birliklerinden yola çıkılarak inşa edilmişlerdir. Chesterman bu çerçevede sosyal bilimlerin gerçeklik kavrayışlarıyla değişen bilgi üretme biçimlerinin dikkate alınmasını vurgularken, kavramları ödünç almanın yarattığı sakıncada bir farkındalığa çağrı yapmaktadır. (Chesterman, 2005: 19)

Çeviribilimde Epistemolojik Düşünüme Doğru

Daniel Simeoni’nin *The geopolitics of translation theory* başlıklı makalesi, çeviribilim alanının tarihine kuramsal epistemolojik kökenler açısından baktığı bir çalışmadır. (Simeoni, 2007) Simeoni burada kurama olan “aşırı” inancı sorunsallaştırmakta ve araştırmacılara odaklanmaktadır. Bu ilişki-

sel düzlemde Simeoni'nin önerisi ulusal sınırların ötesine uygulanabilir bir bakıma çeviribilim *homo academicus* yönündedir. Simeoni, yöntemi “geleneksel disiplinlerden bilinçli ya da bilinçsiz olarak miras alınmış, bedenleşmiş akademik bir pratik” olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle bilimsel araştırmacıların bağlandıkları bilim pratikleri; yerel bir coğrafyada çeviribilimi düşünürken başvurulabilecek üst kavramsal çerçevede yer almaktadır. (Simeoni, 2007: 187)

“Çeviribilim”i Düşünmek İçin Yöntem

Bir zanaat olarak nitelendirilen sosyolojide *alan* çözümlemesiyle Pierre Bourdieu'nün araştırmalarının kilit konular olarak epistemolojik ve ontolojik soruları içinde barındırması; *skolastik* alışkanlık olan, kavramların başlangıçta keskin tanımlarını vermenin yerine *açık kavramlar* kullanması ve kuramcı değil, geniş ampirik saha çalışmaları olan bir düşünür olması yaklaşımın işlemselleştirilmesinde zorluklar sunmaktadır. (Bourdieu&Wacquant, 2003: 35) Emrah Göker'in Bourdieu sosyolojisi için sunduğu basamaklar işlemselleştirme açısından önemli görünmektedir. (Göker, 2007: 278)

- 1- **İlişkiselci yaklaşım: tözcülük⁵⁸ karşısında ilişkisellik**
- 2- **Düşünümsellik: nesnelleşme**
- 3- **Tarihsel epistemoloji: bilgi üretme tarzı (Bilim felsefesi ve bilim dallarının tarihsel sosyolojisi açısından bakmak) Bachelard-Canguilhem-Durkheim hattında bilgiyi ve bilmeyi tarihselleştirdiğimiz bir konuma işaret etmektedir.**
- 4- **Alan temelli açıklama: tutarlı ve alan kuramı geleneği**
- 5- **İnşa edilmiş birey: bireyi sorunsallaştırması**
- 6- **Analitik araçlar**
- 7- **Araştırma sorunsalına bağlı olarak, tasarımın kuramsal alan mimarisi**

Yukarıdaki ilk üç madde Bourdieücü sosyoanalizin epistemolojik altyapısını temsil etmektedir. Diğer dört madde metodolojik içeriğiyle pratik alan çözümlemesi aşamalarını özetlemektedir.

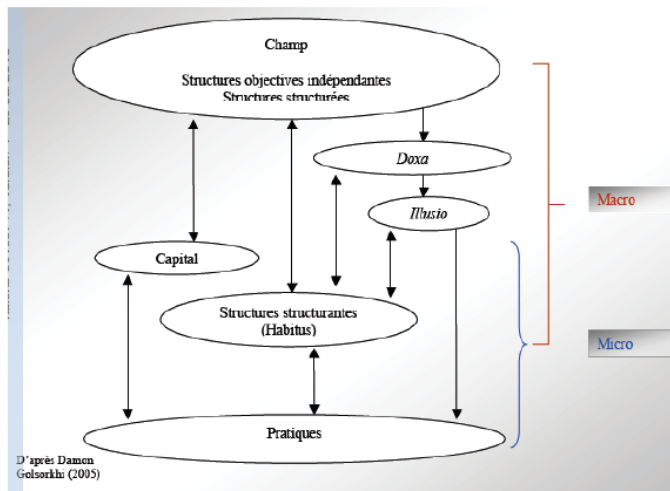
Bourdieu sosyolojisine başvuracaklar için önemli bir okuma sunan David Swartz, sosyoloji pratiğinin *sosyoanalize* eşdeğer olduğunu ve bu bakışın *ilişkiselcilik* ve *düşünümsellik* dinamiğiyle kurulduğunu ifade eder. (Swartz, 2013: 23) Bu çerçevede düşünümsellik de otososyoanalize eşdeğerdir. Buna göre araştırmacının entelektüel *alan* içindeki konumuyla ilişkili olarak nesneyle olan bağında, sosyal güzergâhında vb. konularda kendi üzerine düşünme pratiğini benimsemesi söz konusudur. (Swartz, 2013: 25) Epistemolojik çerçevede yer alan ikinci unsur ilişkiselciliktir ve en genel anlamda sosyal değişimde pratiklere ve pratikleri kısıtlayan sosyal yapılarla ilişkin bir sorgulamaya olanak tanıyan bakış açısı olarak tanımlanmaktadır. (Çeğin&Göker, 2012: 14)

İlişkiselcilikte; *alan*, *sermaye* ve *habitus* birlikte düşünüldüğünde bir ilişkisel çözümleme potansiyeli sunmaktadır. (Vaughan, 2008: 66) Buna göre; araştırma pratiğinde *habitus* ve *alan* arasındaki diyalektik ilişki gözetilerek nesnenin inşasını öncelikle söz konusudur. Ayrıca ilişkiselcilik, sosyal bilimlerde en yeni ve en güçlü paradigma olarak nitelendirilmektedir.

Söz konusu çerçevede düşünümsellikte “araştırmacının analiz ettiği toplumsal dünyaya yönelttiği analitik araçlar, analiz ederken, kendini de analize katmak amacıyla kendine de yönelmelidir.” (Bourdieu, 2003: 43) Bourdieu’nün kullandığı “*objectivation*” kavramı; nesnelleşme, nesnelleştirme, nesneleşme ve nesneleştirme olarak çoklu kavram karşılıklarıyla yorumlanabilir.

Pratik Alan Kuramı

Şema 4: Alan – Pratik İlişkisi



Şema; makro ve mikro dinamiği aracılığıyla habitus, sermaye ve alan araştırmacıya pratik ilişkisi sunmaktadır. (Golsorkhi&Huault, 2006: 8) Buna göre; yapılanmış yapı alan ile yapılandırıcı yapı habitus eyleyicilerin pratiklerini belirlemektedir. Alanda egemen doksa ve illüzyolar (*fr*:illusio) eyleyiciler üzerinde sınırlandırıcı etkiye sahiptir. Eyleyiciler; tahakküm altında olanlar ve tahakküm edenler olarak konumlanmaktadır. Elde bulunan sermayelerin, habitusun, pratiklerin ve alanın yapısının değişimi doksayı ve bununla da illüzyoyu değiştirmektedir. “Bourdieu’nün pratik alan kuramı, kendi içinde durağan ve değişmez bir kuram değil; temel bileşenlerinin asla birbirinden ayrı ayrı ele alınmaması gereken esnek bir kuramsal yaklaşımdır”. (Walther, 2014: 8)

Bilim Pratiği ve Bilimsel Alan

Bourdieu’ye göre; bilimsel yatkinlıklar disiplinlere göre olduğu kadar eğitim güzergâhlarına ya da sosyal güzergâhlara göre de değişkenlik göstermektedir. Habituslar (okul eğitimi vb.) farklılaşmış pratik üretimi ilkeleridir. Farklı bilim insanların bilimsel stratejileri ile sosyal kökenleri, güzergâhları arasında somut istatistikî bir ilişki bulunabileceği varsayılabilir. Alana “müdahil olan” her bir eyleyici, bilimin farklı gerçekleştirmeleri konusunda sorunsal gibi işleyen pratik bir algıya sahiptir. Bu algı ve bu bakış açısı, eyleyicilerin yatkinlıklarına göre değişiklik göstermektedir. (Bourdieu, 2001: 86)

Alan Çözümlemesi

Grenfell&Lebaron’a göre; Bourdieu sosyal uzamı “alan” olarak kavramsallaştırmaktadır ve yapısal ilişkilerin incelenmesi söz konusudur. (Grenfell&Lebaron, 2014: 2, 23, 25) Alan çözümlemesinde ilk evre; sosyo-tarihsel inşa bakış açısıyla kavramları sorunsallaştırarak araştırma nesnesinin inşasıdır. İkinci evre; alana diğer alanlarla ilişkileri ekseninde bakıldığı; alana özgü sermayeler ile eyleyicilerin habituslarının çözümlendiği (geçmişleri, güzergâhları ve konumlanmaları) alan incelemesidir.

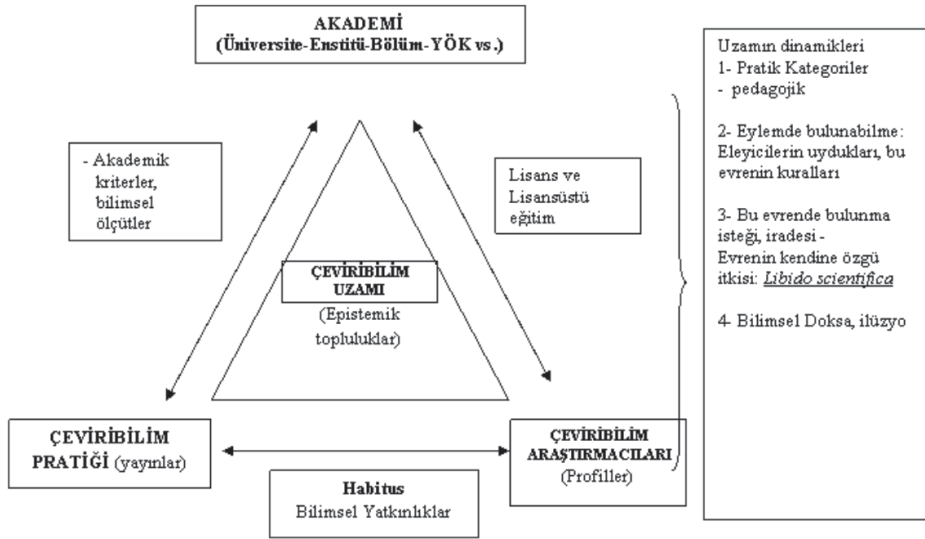
Alan çözümlemesi; nitel analizlerin nicel yöntemlerle veri ve çözümleme için araştırmacıdan ampirik saha araştırmalarında etnografik verinin inşasını beklemektedir. Bu çerçevede Bourdieu sosyolojisi istatistiksel çözümlemelerle ilişkisellik ekseninde; çok boyutlu uzaydaki noktaların bir araya toplanmasındaki benzerlik ve dağılımları temsil etmektedir. Sosyal uzam “üçboyutlu uzay” olarak düşünülmektedir. (Swartz, 2013: 92-93)

Bourdieu'cü yöntemin işlemselleştirilmesi için önemli bir diğer önemli izlek Loïc Wacquant'ın *Kavramlardan Vakalara: Bourdieu'nün Teorisini Nasıl İşe Koşmalı?* başlıklı semineridir. Wacquant'a göre; "yöntemin işlemselleştirilmesi için en verimli formül her kavramı, bir soru sorma biçimi olarak değerlendirmektir." (Wacquant, 2014).

1- Nesnenin İnşası: Türkiye'de Çeviribilim Alanı

Çalışmanın amacı, çeviribilim bilimsel alanını bir inceleme nesnesi olarak Bourdieu sosyolojisinin sunduğu yaklaşımla inşa etmektir. Bu çerçevede alt amaçlar; soru sorma biçimlerini nesnelleştirmek, alan içi dinamikleri gözlemlemek, yapı ile eyleyicileri bir bütün olarak ilişkisel düşünmek, ilişkisel okuma pratiği sonucunda araştırmanın bir sonraki ayağına hipotezlerin araştırma tasarımı içinde üretilmesi olarak belirlenmiştir. Çeviribilim bilimsel alan tasarımı için aşağıdaki taslak önerilmiştir. (Emirosmanoğlu, 2015: 125)

Şema: "ÇEVİRİBİLİM" ALANI TASARIMI



Yapı üzerine inceleme Türkiye'de "Çeviribilim" bölümlerine odaklanmaktadır. Buna yönelik olarak akademik alanda çeviribilim alanının kurumsal yapısına ve örgütlenmesine bakılmıştır. Çeviri eğitimi (lisans), çeviribilim eğitimi (yüksek lisans, doktora), çeviri eğitim dillerinin dağılımı ana araştırma izlekleridir. Alan tasarımının ikinci bileşeni eyleyicilerdir. Bu amaçla çeviri/bilim bölümlerindeki akademik kadrolara bakılmış; Türkiye'de akademi-

görev yapan çeviribilim araştırmacıları içinde profesör, doçent ve araştırma görevlilerine odaklanılmıştır. Akademisyen profillerinde diller, lisans ve lisansüstünde mezun olunan bölümler araştırma izleğini oluşturmaktadır. Alan tasarımın üçüncü bileşeni alandaki bilim pratiğidir. Bu amaçla alandaki yayınlar için YÖK tez veri tabanında “Çeviribilim” sorgusuyla yüksek lisans ve doktora tezlerinden bir bütünce oluşturulmuştur. Alanda bilim pratiğini temsilen tezlerin dışında ULAKBİM veri tabanında “Çeviribilim” sorgusuyla makaleler bütüncesi çeviribilim pratiğini temsilen incelenmiştir.

Türkiye’de Çeviribilim

Türkiye’de “Çeviribilim” Bölümlerinin kurumsal örgütlenmesinde akademik alanın “Çeviri”, “Çeviribilim” ve “Mütercim Tercümanlık” olmak üzere üç farklı adla yer aldığı görülmektedir. Alanda ortak adlandırma sorunu alanın temsili açısından önemli görülmektedir. Temmuz 2014 itibariyle Türkiye’de 27 farklı üniversitede çeviri ve mütercim tercümanlık bölümü saptanmıştır. Ayrıca 2000-2006 yılları arasında neredeyse her yıl bir bölüm açılışı vakıf üniversitelerinde ivme gözlemlenmektedir. 2003 yılından itibaren alanın örgütlenmesinde belirgin değişim söz konusudur. Vakıf üniversiteleriyle bölümlerin açılmasıyla çeviri eğitim dil çeşitliliğinde artış olduğu görülmektedir. Oranlar düşük olsa da Rusça, Arapça, Farsça ve Çine gibi diller eğitim dilleri arasına katılmıştır. Eğitim dilleri açısından İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinin akademik çeviri eğitimi alanında hâkim oluşu alanda “Batı” dilleri odaklı bir tahakküm olarak yorumlanabilir.

Grafik 2: Dillere Göre Anabilim Dalı Dağılımı

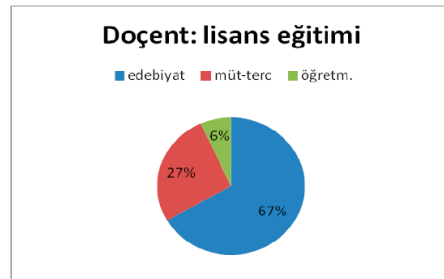


Lisansüstü eğitim lisans eğitime göre daha düşük bir kurumsal yapıya sahiptir. Ancak 2007 yılı itibariyle lisansüstü programlarda bir artış gözlemlenmektedir. Alanda doktora eğitimi veren programlar kısıtlıdır. Lisansüstü eğitim yapılanması alandaki akademisyenlerin yani eyleyici profillerini değiştirme ve farklı yetkinlikler aracılığıyla akademik kadroların dönüşümü ya da yeniden üretimini sağlamasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çeviribilim Eyleyicileri

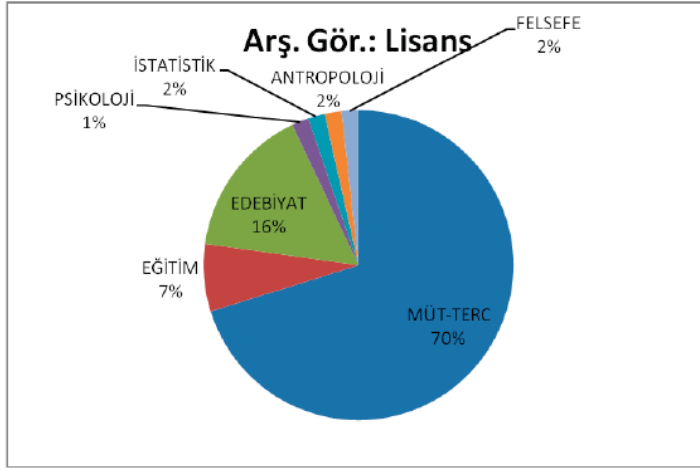
Türkiye’de çeviribilim alanı eyleyicilerine yönelik bir incelemede alanda bilimsel araştırma pratiğine katılan eyleyici topluluğunu belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda kurumsal örgütlemeye belirlenen çeviribilim bölümlerinde kadrolara odaklanılmıştır. Alanda 38 profesör, 24 Doçent, 72 yardımcı doçent, 68 araştırma görevlisi, 65 öğretim üyesi ve 33 okutman olmak üzere toplam 300 akademisyen bulunmaktadır. 38 profesör karşısında 68 araştırma görevlisi bulunuyor olması çeviribilimin bilimsel araştırma alanı olarak gelişiminde önemli bir unsurdur.

Profesör kadrolarına bakıldığında Türkiye’de toplam 27 bölümde 50 anabilim dalının 26’sında profesör kadrosu bulunmamaktadır. Özgeçmişlerde lisans ve lisansüstü eğitim verilerine erişilen profesör kadrolarının dil ve edebiyat bölümlerinden mezuniyetin baskın olduğu gözlemlenmiştir. Doçent kadrolarına bakıldığında profesörlere benzer bir eğilim saptanmıştır. Farklılaşmayı temsilen aşağıda sadece lisans eğitim alanlarına yer verilmiştir. Lisansüstü eğitim alanlarıyla ilgili ayrıntılı grafiklere doktora tez metninde başvurulabilir. (Emirosmanoğlu, 2015: 143-153)



Eğitim güzergâhlarının bilimsel yatkınlık ve habituslar kapsamında değerlendirilebileceği düşünölmektedir. Bu aşamada alanda eski eyleyiciler olarak profesör ve doçent kadroları ile alana yeni giren eyleyiciler olarak araştırma görevlileri arasında bir farklılaşma gözlemleniyor mu? sorusu önemli bir izlektir.

Grafik 12: Arş. Gör. Lisans Eğitimi



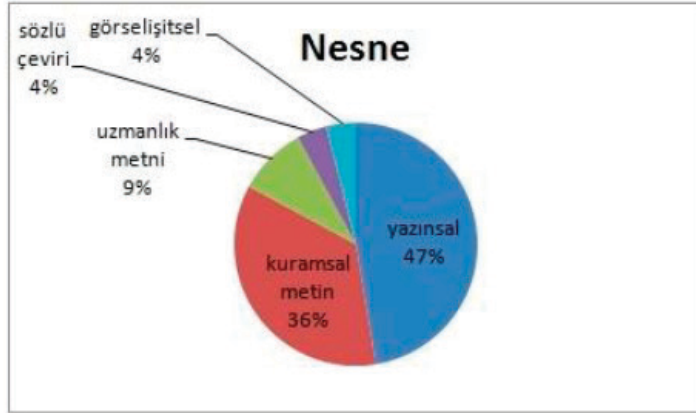
Araştırma görevlisi kadroları eğitim güzergâhlarında bir farklılaşma sunmaktadır. Bu farklılaşmanın Çeviribilim alanının kurumsal yapısının gelişimiyle birlikte okunabileceği düşünölmektedir. Değişime bakıldığında, araştırma görevlilerinin lisans ve lisansüstü eğitimlerinde “Çeviribilim/ Mütercim Tercümanlık” bölümlerinden mezuniyet baskındır. Alanda eski ve yeni kadroların eğitim güzergâhlarındaki bu değişim bir kopuş olarak yorumlanabilir; bu farklılaşmanın araştırma pratiği üzerinde zaman içinde yaratacağı etkiler incelemeye ve gözleme açıktır.

Çeviribilim Araştırma Pratiği

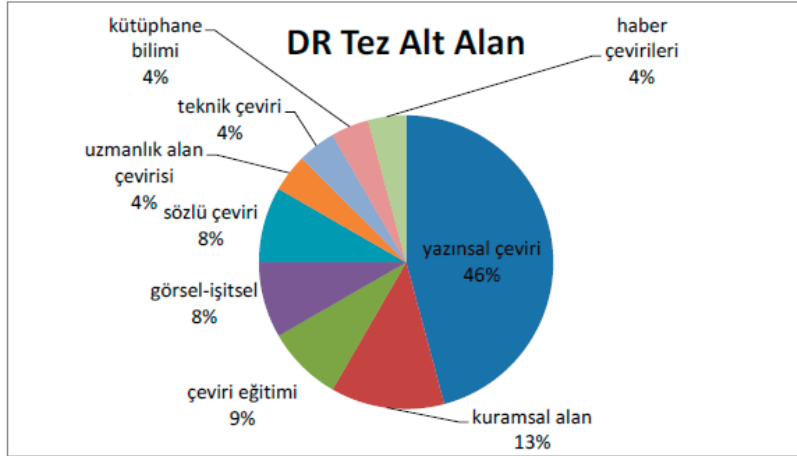
Alanın bilim pratikleri için çalışılan çeviri alt alanlarındaki eğilimi gözlemlemek amacıyla tez ve makale bütünceleri incelenmiştir. Bu yöndeki araştırmayı yönlendiren soru; çalışılan çeviri alt alanlarındaki eğilimin, eğitim yatkınlıklarını bilimsel habituslar şeklinde yorumlamada bir ilişki-sellik sunup sunmayacağıdır.

“Çeviribilim” pratiği üzerine incelemede alandaki akademik araştırmaların temsiline odaklanılmıştır. Bu amaçla “Çeviribilim” anahtar sözcüğüyle genel bir sorgulamada ULAKBİM veri tabanında 82 makale ve YÖK tez veri tabanında 116 tez özüne ulaşılmıştır. Bu iki ayrı bütünce üzerinde nesnesi ne? 116 tez özünden oluşan bütüncede çalışılan nesne ve alt alan eğilimleri gözlemlenmeye çalışılmıştır. Çeviribilim araştırma alanının kurumsal temsili nedir? Hangi alt alanlara, hangi nesnelere yöneliyor? sorularına yönelik olarak özlerde, “Alan”, “Nesne”, “Veri kaynağı” kategorileri atanmıştır. Bulgulara göre tezlerde baskın olarak yazınsal eserlerin nesneleştirildiği görülmüştür. 82 makale özünden oluşan bütünce üzerinde de çalışılan nesneyi gözlemlenmek için inceleme yapılmıştır. Buna göre 46 makale çeviri metin incelemesini konu edinmektedir. 15 makale kuram, kavram ve terim tartışması üzerinde çalışmaktadır. Geriye kalan makalelerde ise çeviri öğretimi, mahkeme çevirmenliği, konferans çevirmenliği düşük oranda konu edilmektedir.

Grafik 20: Makalelerde Nesne



Tez özlerinde Atlas.ti Programının sözcük tekrarları işleviyle en çok tekrar edilen sözcükler üzerinde tarafımızca atanan kategorilerle “Çeviribilim” Genel Tez Alt Alanları gözlemlenmiştir. Atanan “Dil”, “Alan”, “Kavramsal” kategorileri çeviribilimin alt çalışma alanlarıyla ilişkilendirilmiştir. Alt araştırma alanları arasında yazınsal alan baskındır.

Grafik 23: Doktora Tez Alt Alanları

Tez ve makalelerde araştırma alt alanlarının dışında “*Türkiye’de çeviribilimin yayın araçları nelerdir?*” sorusuna dönük genel gözlem için çeviribilim makale bütüncesine bakıldığında, makalelerin yoğunlukla üniversitelerin dil alanı dergilerinde yayımlandığı gözlemlenmiştir. Bir başka deyişle Türkiye’de çeviribilimin akademik dergiler açısından kurumsal temsili sınırlıdır.

Grafik 16: Dergi Kategorileri

Grafik 15: Akademik Dergi Dağılımı



Sonuç yerine

Bu çalışmada Çeviribilim alanının “bilimsellik” üzerine düşündüğü alan olarak Çeviribilim sosyolojisi konu edilmiştir. Çeviribilim pratikleri odağında, eyleyciler olarak çeviribilimci kimliklerinin, içinde yer aldıkları bilimsel ağlarla ve alanlarla ilişkisel olarak düşünülmesi, bilimsel alanın tarihselliğini ön planda tutan sosyolojik düşüncenin bir parçasıdır.

Bourdieu sosyolojisinde epistemolojik çerçevedeki ilişkisel ve düşünüm-sel yaklaşım, sosyal bilimler araştırmacılarını paradigmatic bir değişime çağrı niteliğindedir. “Türkiye’de Çeviribilim alanı”nı bir nesne olarak inşa etme, ardından alan çözümlemesi aşamalarına dönük bir araştırma taslağı bu çalışma kapsamında önerilmiştir. İlişkisel çeviribilim uzamı Türkiye’de “çeviribilim” bölümlerini, çeviribilim eyleycilerini ve çeviribilim araştırma pratiğini içeren bir alan çözümlemesine konu edilebilir.

“Mütercim Tercümanlık”, “Çeviri” ve “Çeviribilim” adlandırma sorunu bulunmaktadır. “Çeviribilim”, bilimsel bir uzmanlık alanı olarak yer almamakta; tezler “mütercim tercümanlık” uzmanlık alanıyla ilişkilendirilmektedir. Bu durum; alanın kurumsal kimliği, bütünlüğü ve gelişimi önünde bir engel gibi görünmektedir. Ayrıca lisansüstü çeviribilim bölümlerinin yapılanmasında önemli bir kısıtlılık söz konusudur. Türkiye’de “çeviribilim”de “Batı dilleri” İngilizce, Almanca ve Fransızca’nın alanda egemenliği, Bourdieücü bakış açısıyla bir tahakküm unsuru olarak okunabilir.

Akademisyen eyleyici profillerine bakıldığında, bilimsel sermayenin bir bileşeni olarak eğitim güzergâhlarında incelenen profesör ve doçent kadrolarının lisans ve lisansüstü eğitimleri edebiyat alanında yoğunlaşmaktadır. Araştırma görevlileri lisans ve lisansüstü eğitim güzergâhlarında “çeviribilim”/mütercim mezuniyeti baskındır. Eyleyici profillerindeki bu farklılaşma bir kopuş olarak nitelendirilebilir ve bilimsel araştırma pratikleri üzerinde etkili olabilir.

Çeviribilim araştırma pratiğine bakıldığında, “Çeviribilim” sorgusuyla makale ve tez özlerinin sunduğu temsilde alt alan olarak yazınsal çeviri incelemeleri baskındır. İngilizce, Almanca Fransızca dillerinde yazınsal ürünlerin çevirilerine yoğunlaşan bir çeviribilim araştırma pratiğinin kültür algısının tartışmaya açık olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamındaki “*Türkiye’de çeviribilimin ilgilendiği konular ve veri için başvurduğu nesnelere nelerdir?*” sorusu epistemolojik bir tartışmaya giriş niteliğindedir. Hem yeni Çeviribilim sosyolojisi araştırma alanına çağırıcı somutlaştırmak, hem Bourdieucu yöntemi işlemselleştirme çabası, hem de uygulamada alan çözümleme taslağı önerme amacı, bu tez çalışmasının sınırlılıklarıdır. Daha ileri epistemolojik sorgulamada uygun nitelikte bütüncü seçimleriyle saha çalışmasına ihtiyaç vardır. Bourdieucu yöntemde, alanın sürekli değişim ve dönüşüm yeri olması ilkesinden hareketle, Türkiye’de Çeviribilim alanının güncel yapısı, zaman içinde çeviribilimci eyleyici profil ve yatkınlıklarındaki değişim, alanda güncel bilimsel yayınlarda araştırma nesnelere ve alt alanlarındaki yönelimler, birbirleriyle ilişkisellik içinde gözlemlenebilir.

Çeviribilim sosyolojisiyle, Çeviribilim pratiğinin sorunsallaştırılması bilimsel habituslara ve pratiklere dönük bilgi üretimi açısından önemli bir dinamiktir. Çeviribilim sosyolojisi, metodolojik olarak sosyotarihsel epistemolojik bakış açısını benimseyerek düşünömsel ve ilişkisellik bir çeviribilime yeni ufuklar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Bourdieu, Pierre (2001) *Science de la Science et Reflexivité*, Raison d'Agir.

Bourdieu, Pierre (2003) "L'objectivation participante", *Actes de la recherche en sciences sociales-Regards croisés l'anthropologie de Pierre Bourdieu*, No:150, 43-58.

Bourdieu, Pierre, Wacquant, L. J.D. (2003) *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, Çev. Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları.

Buzelin, Hélène (2007) "Translation studies, ethnography and the production of knowledge" *In Translation – Reflections, Refractions, Transformations*, Ed. Paul St. Pierre and Prafulla C.Kar, 39-56.

Chesterman, Andrew (2005) "Consilience in Translation Studies" *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, Sayı 51, 19-32, Kasım 2005. <http://goo.gl/RADU7g> (Çevrimiçi), [26.01.2015].

Çeğin, Güney ve Göker, E. (eds.) (2012) "Tözlere elveda" *Tözcülüğün Tasfiyesi – İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: Nota Bene Yayıncılık. 11-21.

Demirel, Emine Bogenç (2012) "Essai d'un cadre réflexif bourdieusien pour le bon sens en traduction en Turquie", *Synergies Turquie*, Revue du GERFLINT (5), 165-173.

(Çevrimiçi) <http://goo.gl/qrzRLx>, [01.04 2015]

Demirel, Emine Bogenç (2013) "Pratique réflexive en traduction en Turquie, Les turbo-académiciens, nouveau design?", *Çeviride Yeni Yönelişler; Traduction: nouvelles destinations; Translation: New Destinations, III. Uluslararası Çeviri Kolokyumu*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 08-10 Mayıs 2013.

Dikeçlilgil, Fatma Beğlü (2009) "Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojiyi Unutmak", *Toplum Bilimleri*, Ocak-Haziran 2006-2009, C.1, No.1-6, 47-67, (Çevrimiçi) <https://bit.ly/2UiaXSp>, [21.02.2015].

Emirosmanoğlu, Zuhale (2015) *Çeviribilim Sosyolojisine Doğru: Bourdieu Sosyolojisiyle Türkiye'de Çeviribilim Alanını Düşünmek*. (Doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış).

Gambier, Yves (2007) “Y-a-t-il place pour une socio-traductologie”, *Constructing a Sociology of Translation*, Wolf M. & Fukari, A. (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing, 205-217.

Golsorkhi, D.& Huault, I. (2006) “Pierre Bourdieu: critique et réflexivité comme attitude analytique en sciences de gestion”, *Revue Française de Gestion*, C.XXXII, No:165, 4-5, (Çevrimiçi) <http://goo.gl/n2fxjc>, [18.02 2014].

Gouanvic, Jean Marc (2007) “Objectivation, réflexivité et traduction”, *Construction a Sociology of Translation*, Wolf M. & Fukari A. (eds), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing, 79–92.

Göker, Emrah(2007) “‘Ekonomik İndirgemeci’ mi Dediniz”, *Ocak ve Zanaat – Pierre Bourdieu Derlemesi*, Çeğin, Güney ve Göker, E. (eds.), İstanbul: İletişim Yayınları, 277-302.

Göker, Emrah (2012) “Sosyal Bilim Yayıncılığında Enstitü Dergileri”, *İstifhanem.com* (Çevrimiçi) <http://goo.gl/N6h6m7>, [15.7.2013].

Grenfell, M. &Lebaron,F. (2014) *Bourdieu and Data Analysis-Methodological Principles and Practice*, Bern: Peter Lang AG, International Academic Publishers.

Holmes, James (2004) “Çeviribilimin Adı ve Doğası”, *Çeviri Seçkisi II-Çeviri (bilim) nedir?* Çev. Ayşenaz Koş, Mehmet Rıfat (ed.), 2.baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık, 165-182.

Inghilleri, Moira (2005) “The Sociology of Bourdieu and the Construction of the ‘Object’ in Translation and Interpreting Studies”, Special Issue - Bourdieu and the Sociology of Translation and Interpreting, *The Translator*, C.II, no:2, 125-145.

Simeoni, Daniel (2007) “Between sociology and history- Method in context and practice”, *Constructing a Sociology of Translation*, Wolf M & Fukari A. (eds.), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing, 187–204.

Swartz, David (2013) *Kültür ve İktidar - Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi*, çev. Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ünal, Ahmet Zeki (2007) “Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi”, *Ocak ve Zanaat – Pierre Bourdieu Derlemesi*, Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A., Tatlıcan, Ü. (eds), İstanbul: İletişim Yayınları, 161-185.

Vaughan, Diane (2008) “Bourdieu and organizations: the empirical challenge”, *Theory and Society*, vol.37, february 2008, Issue 1, 65–81.

Wacquant, Loïc (2014) *Kavramlardan Vakalara: Bourdieu'nün Teorisini Nasıl İşe Koşmalı?* Galatasaray Sosyoloji Bölümü Semineri. [16.01.2014]. İstanbul.

Walther, Matthias (2014) “Bourdieu’s Theory of Practice” *Repatriation to France and Germany: A comparative study based on bourdieu’s theory of practice*, Springer, (Çevrimiçi) <https://goo.gl/L1jyKZ>, [13.06.2014].

Wolf, Michaela (2007) “Introduction: The emergence of a sociology of translation”, *Construction a sociology of translation*, Wolf M & Fukari A. (eds.), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing, 1-36.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'DAKİ DOKTORLARIN GÖZÜYLE GÖNÜLLÜ-AMATÖR ÇEVİRMENLİK*

NON-PROFESSIONAL INTERPRETING FROM THE PERSPECTIVE OF DOCTORS IN EASTERN AND SOUTH-EASTERN ANATOLIA

Dr. Öğr. Üyesi Jonathan Maurice Ross

Öz

Son yıllarda, Türkiye’de Türkçe konuşan sağlık personeli ve Türkçesi sınırlı olan hastalar arasında iletişimin sağlanması için ilk adımlar atılmıştır. Bu gelişmelere rağmen hasta yakınları, arkadaşları ve hastane çalışanlarının gönüllü-amatör çevirmenler olarak kullanılması yaygın bir uygulamadır. Söz konusu durumda, ana dili Kurmanci (Kürtçe) olan ve Türkçeyi sınırlı yeterlilikte konuşabilen Türk vatandaşı hastalarda sıklıkla karşılaşılr, nitekim Kürtler Sağır nüfusunun yanında, ülkedeki en büyük yerel dilsel azınlıkta topluluğu temsil etmektedir. 2000’li yılların başından beri, Kürtçe konuşan toplulukların geniş yere sahip olduğu bölgelerde, doktorlar için hastalar ile hastanın ana dilinde iletişim kurmak çok daha kabul edilebilir bir hal almıştır. Bununla birlikte, Diyarbakır’da gerçekleştirilen araştırmalara göre, doktorlar ve eczacıların %40-50’si hastaları ile hala başka bir çalışanın yardımıyla ya da hastanın bir refakatçisi yardımıyla iletişim kurabilmektedir.

Bu makale gönüllü-amatör çevirmenlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki etkinliklerine odaklanacaktır. 2014’te internet ortamında gerçekleştirilen bir anketi temel alan araştırma, gönüllü-amatör çevirmenlerin yaygınlığı ve doktorların gönüllü-amatör çevirmenliğin faydaları ve zararları üzerine düşünceleri gibi konulara değinecektir. Türkiye’nin bu bölgesinde ‘alaylı’ çevirmenlik üzerine (doktorların bakış açısıyla) en detaylı resmi çizecek olmanın yanı sıra, Türk doktorlarının gönüllü-amatör çeviri ile ilgili tecrübeleri ve görüşlerini uluslararası literatürdeki türevleri ile karşılaştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: sözlü çeviri, sağlık çevirmenliği, gönüllü-amatör çevirmenlik, Doğu ve Güneydoğu Anadolu.

* Bu makalede üzerinde durduğumuz anket, İngilizce yazılan ve uluslararası bir dergide yayınlanmak üzere gönderilen başka bir makalede farklı bir bakış açısından değerlendirilecektir. Okumakta olduğunuz makalenin Türkçeye çevirisi konusunda yardımını esirgemeyen herkese şükranlarımı sunuyorum.

Abstract

In recent decades, the first steps have been taken in Turkey to facilitate communication between Turkish-speaking healthcare providers and patients with limited knowledge of Turkish. Nonetheless, the use of relatives, friends and hospital staff as informal interpreters is still widespread. This is often the case where the patient is a Kurmandji (Kurdish)-speaking Turkish citizen with limited Turkish proficiency, the Kurds being by far the largest indigenous linguistic minority in the country aside from the Deaf population. Since the early 2000s, it has become much more acceptable for doctors in areas with large Kurdish-speaking populations to communicate with such patients in the patient's mother tongue. Nonetheless, according to research conducted in Diyarbakır, between 40 and 50% of doctors and chemists are still only able to communicate with patients with the help of another member of staff or a companion of the patient.

This article examines non-professional interpreting practices across Eastern and Southeastern Anatolia. Based on an online survey of doctors conducted in 2014, it deals with aspects such as the prevalence of non-professional interpreting and doctors' beliefs regarding the advantages and disadvantages of informal interpreting. As well as painting the most detailed picture yet of (doctors' views of) non-professional interpreting in this part of Turkey, the article considers Turkish doctors' perspectives on non-professional interpreting in the context of the comparable international literature on non-professional interpreting in healthcare settings.

Keywords: interpreting, healthcare interpreting, non-professional interpreting, Eastern and Southeastern Turkey.

Giriş

Son yıllarda gönüllü-amatör (başka bir deyişle alaylı) çeviri üzerine yapılan yayınlar ve etkinliklerde gözle görülür bir artış oluşmuştur. Gönüllü-Amatör Çevirmenlik (*Non-Professional Interpreting and Translation*) üzerine iki yılda bir düzenlenen uluslararası konferanslar bunun bir örneğidir. Söz konusu konferansların ilki 2012 yılında İtalya'nın Forlì şehrinde yapılmış olup, içinden seçilen bazı çalışmalar yayınlanmıştır (Antonini & Bucaria 2016; Antonini et al. 2017a). Bir diğer önemli yayın ise *The Translator* dergisinin özel sayısı olan Gönüllü-Amatör Çevirmenler Çeviriyor: Katılımcı ve Aktivist Perspektifler (*Non-professionals Translating and Interpreting: Participatory and Engaged Perspectives*)'dir (Pérez-González & Susam-Sarajeva 2012a). Bu ve bunun gibi yayınların yapılmasını sağlayan araştırmacılar, gönüllü-amatör çevirmenliği ücret karşılığı yapılmayan, herhangi resmi çevirmenlik eğitimi görmemiş kişiler ve kendisini aslen çevirmen

olarak tanımlamayan bireyler tarafından yapılan bir çeviri edimi olarak tanımlamaktadır (karş. Pérez-González & Susam-Sarajeva 2012b: 150; Antonini et al. 2017b: 7). Başka yazarlar ise gönüllü-amatör çevirmenlerin çevirmen olarak akredite olmadığına ya da en azından bir değerlendirmeye tabii tutulmadığına değinmektedir (Flores et al. 2003: 7). Ayrıca bu kişilerin sayıca çok azı üyelerinin takip etmesi gereken davranışsal normları belirleyen meslek kuruluşlarına üye olduklarından, kendileri hiçbir belirli çalışma kuralı veya etiği ile sınırlandırılmamaktadır (Mikkelsen 1996).

Gönüllü-amatör çeviri yeni bir edim değildir ve öncesinde de akademik çalışmalara konu olmuştur. Tarih boyunca farklı aborjin toplulukların birbirleriyle ya da toplulukların yabancı gezginlerin tacirler veya istilacılar ile ilk etkileşimini gerçekleştiren araçlar da muhtemelen söz konusu çeviri eylemini gerçekleştirmek üzere herhangi bir eğitim almamıştır! Gönüllü-amatör çeviri çevresinde gelişen akademik söylemin geçmişine bakacak olursak, 1976 yılında Brian Harris'in "İki dilli insanlar tarafından gündelik durumlarda herhangi bir özel çalışması olmaksızın yaptığı çeviri" olarak tanımladığı "doğal çeviri" (*natural translation*) tartışmasına uzanan bir literatür gözlemleyebiliriz (Harris 1976: 96). Harris'in çığır açan makalesinden beri, farklı disiplinlerden birçok akademisyen, klinikler, hastaneler, okullar, yerel yönetim ve sosyal güvenlik kurumları gibi toplumsal bağlamlarda "o sırada en uygun olan kişi" (Antonini et al. 2017b: 5) tarafından sağlanan gönüllü-amatör çeviri olgusuna hatırı sayılır bir ilgi göstermiştir.

Gönüllü-amatör çevirinin gerçekleştiği tüm bağlamlar arasında araştırmacıların ilgisini en çok sağlık sektörü çekmiştir. Yine de şimdiye kadar çok az sayıda araştırma Türkiye'deki gönüllü-amatör sağlık çevirisi konusu üzerine eğilmiştir. Bu makalenin amacı bu alanda oldukça sınırlı olan literatüre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, araştırma amacıyla 2014 yılının yazında, internet üzerinde gerçekleştirilen bir anketin sonuçlarına dayanan bulgular ile katkı sağlamaktır. Makalede önce söz konusu anketten edinilen bulgular sunulacak ve ardından sağlık hizmeti veren kurumlarda gönüllü-amatör çeviri konusunu işleyen uluslararası literatür ile bağlantılı olarak tartışılacaktır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bağlamı

Anket Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki doktorlara yönelik yapılmıştır çünkü burada ülkenin diğer kesimlerine nazaran çeviri ihtiyacı olması daha olasıdır. Elbette bunun sebebi bölgede yaşayan yerli halkın oldukça büyük

bir kısmının (bazı yerlerde çoğunluğunun) ana dilinin Türkçe dışında başka diller olmasıdır. Bu dillerden en yaygını Kürtçenin Kurmanci lehçesiyken, (daha az görülse de) Zazaca ve Arapça, ardından ise daha da nadir görülen Süryanice, Azerice ve Ermenice dilleri de mevcuttur. Ayrıca, 2011'den bu yana bölgede Arapça ve Kürtçe konuşan Suriyeli ve Iraklı mülteci sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Nitekim, anketin gerçekleştirildiği Mayıs 2014'te, 900.000'den fazla Suriyeli Türkiye'de yaşamaktaydı, bunlardan 220.000'ine yakını AFAD tarafından oluşturulan ve 20'si ülkenin Doğu ve Güneydoğu'sunda bulunan 21 kampta konaklamaktaydı (AFAD 2014: 14). Burası aynı zamanda çoğu Suriyelinin kamp dışında yaşamak için yerleştiği yerd. Elbette Türkiye'de ana dili Türkçe olmayan herkesin Türkçe konuşanlar ile iletişim kurabilmesi için çevirmene ihtiyacı yoktur. En çok ihtiyaç duyanlar, yaşlılar, kadınlar ve okul öncesi dönemindeki çocuklar, yani okula gitmemiş, askerlik yapmamış ya da Türkçe konuşan yetkililerle sürekli iletişimde olmayan insanlardır. Kürtler arasında Türkçe bilenlerin sayısı üzerine yapılan az sayıda yayından birinde, 2003 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki ana dili Kürtçe olan insanların neredeyse %70'i ilkokulu bitirmediği ve Kürtçe konuşan bu eğitimsiz kesimin %33'ünün hiç Türkçe bilmediği belirtilmiştir; bu insanların %90'ı kadındır (Gürsel et al. 2009).

Yakın Türkiye tarihinin önemli bir bölümünde Kürtçenin kamusal alanda kullanılması oldukça hassas ve politik bir mesele olmuştur (bkz. Kubilay 2005). Türkiye'nin AB'ye katılma girişiminin yanında, AKP hükümeti 2009 yılında "Kürt Açılımı" olarak bilinen programı başlatmış ve 2013'te de bunun devamı olan "Demokratikleşme Paketi" oluşturulmuştur. Bu girişimlerin bir parçası olarak yerel dillerin Türkiye'de kullanımına yönelik yeni ve daha hoşgörülü birtakım önlemler alınmıştır (karş. Kubilay 2005; Zeydanlıoğlu 2012: 113-120). Sağlık sektörü çevrelerinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki sivil toplum kuruluşları rahatlık ortamını yakalamış ve on yıl önce yapılması mümkün görülmeyen araştırmalar yapıp, etkinlikler düzenlemiş ve yayınlar oluşturmuşlardır. Okumakta olduğunuz makale için de büyük önemi olan bu araştırmalardan elde edilen bulgular bir sonraki bölümde özetlenecektir. "Mezopotamya Tıp Günleri" serisi (Anonim 2014) ve "Anadil ve Sağlık" konferansı gibi Ankara'da, 2010 yılının Mart ayında Türk Tabipler Birliği ile Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikasının (Anonim 2010c) ortaklaşa organize ettiği toplantılarda sürekli dile getirilen argümanlardan biri, sağlık personeli ve hiç Türkçe bilmeyen hasta arasında düzgün bir iletişimin sağlanması için en uygun yöntemin "ortak dilde sağ-

lık hizmeti” (*language-concordant healthcare*, Diamond et al. 2008: 261) verilmesi olduğudur. Buna göre doktor hastanın dilini konuşuyor olmalıdır. Diyarbakır Tabip Odası bu yöneme katkıda bulunarak *Kürtçe Anamnez: Anamneza bi Kurmanci*’ı yayınlamıştır. Kitap, Kurmanci dil bilgisi ve telaffuzu üzerine yazılmış olan giriş bölümlerinden ve bir takım Kurmanci sorulardan (Türkçe çevirileriyle birlikte) oluşmaktadır. Farklı uzmanlıklara sahip doktorların söz konusu kitabı, hasta öykülerini elde etmek için kullanabilmesi amaçlanmıştır (Bülbul et al. 2009; ayrıca bkz. Bülbul 2010).

Açıkça görüldüğü üzere, Türkiye’de sağlık sektöründe dil konusu, anketimi yaptığım noktaya gelene kadarki yıllarda, o zamana kadar mümkün olandan çok daha açık biçimde tartışılabilir hale gelmiştir. Yine de söz konusu çaba daha çok sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmüş gibi görünmektedir, devlet ise daha tereddütte görünüp, bazı hükümet yetkilileri söz konusu kuruluşları ideoloji temelli olmaklı suçlamıştır (bkz. Anonim 2010a, Anonim 2012). En az iki bölgede Adıyaman (Anonim 2013b) ve Hakkâri’de (Anonim 2013c) Kürt dilinin 112 acil hattına eklenmesi gibi bazı bölgesel girişimler olsa da sağlık alanında dillerin kullanılmasına ilişkin daha cüretkar adımların sağlık turizmi adına atılmakta olduğu söylenebilir. Sağlık Bakanlığının 2012 yılının Şubat ayında yürürlüğe soktuğu Uluslararası Hasta Destek Birimi, ülke çapında telefon üzerinden dört dilde (İngilizce, Arapça, Almanca, Rusça) ücretsiz çeviri hizmeti vermeye başlamış ve sonradan Fransızca ve Farsça dillerinin de eklenmesiyle oldukça genişlemiştir (Dayıoğlu 2015).

Literatür Taraması

Sağlık çevirisi konusu, çeviribilimciler tarafından Türkiye’de ancak 2004 yılından bu yana çalışılmaya başlanmıştır. Bu konuda hukuki çerçevenin ve kuralların genel bir değerlendirmesi, çeviri ve toplum çevirmenliği alanlarında yapılan genel çalışmalarda bulunabilir (Tahir-Gürçağlar & Diriker 2004: 80; Doğan 2015: 66-67; Diriker 2015: 98). Duman & Ataseven (basımda) daha detaylı ve güncel bir araştırma da sunmaktadır. Çalışma koşulları ve özel hastaneler tarafından işe alınan çevirmenlerin kendileri için belirledikleri roller üzerine yazılmış olan iki yüksek lisans tezi bulunmaktadır (Öztürk 2015 ve Şener 2017). Duman (2018) doktora çalışmasında yorumbilim bakış açısı ile benzer grupları gözlemlemiştir. Türkiye’de sağlık çevirisi üzerine yayınlanmış olan tek kitapta Turan (2016) profesyonel ve gönüllü-amatör sağlık çevirisi konusunu birçok farklı yönü ile incelemekle birlikte, Türkiye

bağlamı üzerine sınırlı bilgi verir ve daha ziyade uluslararası literatürü tarar. Yine de söz konusu çalışmanın son bölümü Türkiye’de sağlık çevirmenliği hizmeti ve gereken eğitimin sunulması ile ilgili önerilerde bulunur. Benzer bir şekilde, Güven (2014) Türkiye’deki Türkçe ve yerel diller arasında çeviri yapabilen profesyonel sağlık çevirmeni eksikliğinin, uzaktan eğitim ile nispeten daha kısa süren sertifika programları ile giderilebileceğini belirtmektedir. Şimdiye kadar yalnızca bir çalışma Türkiye’de gönüllü-amatör sağlık çevirmenliği üzerine gerçek verileri inceleyerek yayınlanmıştır. Bu da Schouten et al. 2012 yılında Hollanda ve Türkiye’de yaptığı alaylı çevirmenler ile röportajlara dayalı çalışmadır. Çalışmada söz konusu ülkelerdeki (çoğunlukla genç yaştaki) *ad hoc*¹ çevirmenlerin (kendilerinin belirttiği) davranış ve tutumlar karşılaştırılmıştır.

Yıllar geçtikçe kuruluşlar ve bireyler, Türk sağlık sektörü ile bağlantılı olarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki “dil sorunu”nun büyüklüğü ve niteliği üzerine araştırmalar yürütmüştür, bu da onları kaçınılmaz şekilde gönüllü-amatör çevirmenlik olgusuna sürüklemiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da güvenlik durumunun özellikle endişe verici olduğu ve kırsal alandan kentlere göçlerin yaşandığı 1994 yılına kadar geri gidildiğinde, Kürtçenin konuşulmasına karşı olumsuz yönde yoğun ve resmi bir tutum gözlemlenmektedir. Bu dönemde Türk Tabipleri Birliği temsilcileri Diyarbakır’da bir bilgi toplama heyeti oluşturmuştur. Anket katılımcıların sayısını vermeksizin, raporun belirttiğine göre, doktorlara Diyarbakır’ın merkezindeki sağlık ocaklarında çalışırken dil konusu üzerine sorular sorulduğunda, doktorların yarısından fazlası hastalar ile iletişim kurabilmek için üçüncü bir kişiye başvurduklarını, fakat çevirinin düşük kalitede olması sebebiyle hastayla iletişim sağlamakta başarısız olduklarını belirtmişlerdir (Türk Tabipleri Birliği 1994: 31). Yaklaşık 15 yıl sonra, güvenlik ve “Kürt meselesi”ne karşı resmi tutum bakımından çok farklı koşullar altında, Diyarbakır Tabip Odası doktorların çalışma şartlarına ilişkin ankete dayalı bir çalışma gerçekleştirmiştir (Diyarbakır Tabip Odası 2009). Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun yedi bölgesinde 1000 doktora ulaşmayı hedefleyen bu araştırmaya sadece 277 katılımcı katıldığı ve bunların da 253’ü Diyarbakır’dan olduğu

¹ Latince *ad hoc*, ortaya çıkan bir soruna daha önce planlanmamış, sistematik olmayan, geçici bir çözüm olarak tanımlanıyor. Böylece “*ad hoc* çevirmenler”, çeviriye ihtiyaç duyulan ancak profesyonel çeviri hizmeti sunulmayan bir durumda, büyük olasılıkla çeviri eğitimi almamış ve bulunduğu ortamda aslen çevirmen olarak görevlendirilmemiş, ama çeviri ihtiyacı duyulan görüşmede kullanılan iki dili de bildikleri için çeviri faaliyetini gerçekleştiren şahıslar anlamına gelmektedir.

için, diğer bölgelere ait bulguların çalışmaya dahil edilmemesine karar verilmiştir. Söz konusu ankette doktorların hastalarla dil sorunu yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin bir soruya verilen yanıtlar dikkat çekicidir. Katılımcıların % 49,8'i "Konuşulan dili biliyorum" yanıtı verirken, % 48,6'sı iletişim kurmak için "Personel ya da hasta yakınından yardım alıyorum" yanıtını vermiştir. Bu nedenle aynı bölgede, 15 yıl arayla gerçekleştirilen bu iki çalışmada, doktorların yaklaşık %50'sinin gönüllü-amatör çevirmenliğe başvurdukları ortaya çıkmıştır.

Bağımsız bir düşünce kuruluşu olan DİTAM (Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi) tarafından 2012 yılında Diyarbakır'da gerçekleştirilen bir araştırmada oldukça benzer bulgular elde edilmiştir. *Diyarbakır'da Hasta-Hekim-Eczacı İletişiminde Dilden Kaynaklanan Sorunlar Araştırması* için DİTAM, Diyarbakır'da 270 doktor ve 42 eczacı ile anket yapmıştır. Türkçe bilmeyen hastalarla nasıl iletişim kurdukları sorulduğunda, doktorların %45,5'i (hem etnik Kürtler hem de etnik Türkler) hastanın dilini konuşabildiklerini söylerken, doktorların %38,6'sı çeviriye ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Diyarbakır'da yapılan bu nicel araştırma, bir yandan Kürtçe olarak ortak dilde sağlık hizmetinin ne ölçüde gerçekleştirildiğini (DİTAM 2012:8) diğer yanda da gönüllü-amatör çevirmenliğin ne kadar yaygın kullanıldığını göstermektedir.

2014 yılı yazında yürüttüğüm çalışma, var olan araştırmaları ilerletmeyi amaçlamıştır. Hedefim bir yandan sağlık hizmetleri görüşmelerinde gönüllü-amatör çeviriye başvurma sıklığına ilişkin bilgi toplayıp bir yandan da doktorların çevirmenin ve çeviri yaptığı kişinin kimliğine yönelik algısı hakkında nicel veri üretebilmektir. Dahası, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun tüm bölgelerinde doktorlara ulaşmayı, böylece önceki araştırmaların Diyarbakır odağından kaçınmayı amaçlamıştım. Ayrıca çalışmamda, gönüllü-amatör çevirmenliğin özellikleri, yararları ve zararları konusunda doktorların düşüncelerini ortaya çıkarmayı, bu sayede zengin nitel veri sağlamayı da umuyordum. Ne yazık ki, bölge genelinde çok sayıda doktora ulaşma çabalarım rağmen, nihai katılımcı sayısı (32) beklenenin altında kaldı. Örneklemin büyüklüğü düşünüldüğünde bulgularımın temsili kabul edilemeyeceği açıktır. Bu çalışmadan elde edilen en değerli veri, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusu bağlamında gönüllü-amatör çevirmenliğin günlük gerçekliği hakkında bugüne dek belgelenmemiş olan kanıtlar sağlayan doktor yorumları ve hikayeleridir.

Yöntemler

a. Anket Tasarımı

Doğu ve Güneydoğu Anadolu genelinde doktorlara ulaşmak için, anketi internet üzerinden yürütmeye karar verdim ve ücretsiz bir internet sitesinde anketi oluşturarak, potansiyel katılımcılara anket bağlantısını ulaştırmayı planladım. Çevrimiçi anket sisteminin bir avantajı da değişkenler arasındaki ilişkiler de dahil olmak üzere nicel verileri otomatik olarak analiz edebilmesiydi. Anket taslağı İngilizce olarak ve Toplum Çevirmenliği alanında önde gelen iki uluslararası araştırmacıyla üzerinde tartışılarak oluşturuldu. Üç potansiyel katılımcı ile denenmeden önce, bölümdeki meslektaşlarımın yardımıyla anketi Türkçeye çevirdim. Anketin başında, araştırmanın bilimsel niteliğine vurguda bulunan ve katılımcılara yanıtlarının gizli kalacağı ve daha sonraki yayınlarda isimlerinin korunacağına dair güvence veren bir başlık mesajı yer alıyordu.² Dört temel soru çeşidi kullanıldı: iki cevaplı sorular, çoktan seçmeli sorular (bazılarında tek bir yanıt, bazılarında birden çok yanıtı izin verildi), Likert ölçeği ve açık uçlu sorular. Sorular doktorların mesleki ve dilsel geçmişlerine ait bilgi de topluyordu ve aşağıdaki konulara ilişkin deneyimlerini ve düşüncelerini inceliyordu:

- Doktorlar ve hastalar arasındaki iletişim sorunlarının sıklığı,
- Belirli sosyal ve dilsel gruplar arasında bu tür sorunların sıklığı,
- Bu tür sorunların nedenleri,
- İletişim sorunlarının aşılması için doktorların başvurduğu çözüm yolları,
- Bu çözüm yollarının etkililiği,
- Gönüllü-amatör çevirmenlerin sergilediği davranışlar,
- Gönüllü-amatör çevirmenlerin etkililiği,
- Gönüllü-amatör çevirmenliğin görülen avantajları ve dezavantajları,
- Doktorların, iletişim sorunlarının çözümüne yönelik tercihleri ve önerileri.

² Çalışmanın yürütüldüğü dönemde, Boğaziçi Üniversitesi İnsan Araştırmaları Kurumsal Değerlendirme Kurulu araştırmacılara katılımcılardan yazılı izin almayı şart koşmamaktaydı.

b. Anket Uygulaması

Başlangıçta doktorlarla Tabip Odaları aracılığıyla iletişime geçmeyi denedim. Tabip Odaları'nın anket bağlantısını üyelerine ulaştırma konusunda bana destek olacaklarını umarak, o dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da³ faal olan 13 Tabip Odasına araştırmamı açıklayan birer e-posta gönderdim. Cevap alamadığım için, birçok defa telefonla ulaşmayı denedim. Son olarak, yalnızca üç Oda (Mardin, Bitlis ve Diyarbakır) planladığım şekilde benimle birlikte çalıştı.⁴ Doğu ve Güneydoğu Anadolu genelinde yeterli ve temsili sayılacak bir örnekleme erişme amacıma ulaşamayacağımı anladığım için, olasılığı bilinmeyen kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi (*non-probabilistic convenience sampling*) ile yetinmem gerekti.⁵ Üç doktor ile yapılan pilot bir anket sayesinde, bir sorunun gereksiz olduğuna karar verdim ve böylece toplam soru sayısını 40'tan 39'a indirdim. Deneme anketinin sonuçlarını asıl anket bulgularına dahil ettim. Anket 2014 yazında, üç ay boyunca aktif kaldı.

c. Veri Analizi

Yukarıda belirtildiği gibi, nicel veriler anketin yer aldığı internet sitesi tarafından işlendi. Yanıt oranı düşük oluşu için, yazılı cevaplarda elektronik metin çözümlemesi kullanma ihtiyacı duymadım. Bunun yerine açık uçlu sorulara verilen cevapları, önce yanıtlarda değinilen tüm belirgin noktaların listesini oluşturmak, ve daha sonra bu noktaları daha büyük (ama buna karşın daha heterojen) kategorilerle birleştirmek suretiyle manuel olarak kodladım. Son olarak bu üst kategorilerdeki öğeleri hesapladım.

Bulgular

a) Katılımcı Profili

32 katılımcıdan, 25'i (%78) erkek ve 7'si (%22) kadındır. Mardin ($n=18$) ve Bitlis' teki ($n=6$) şahsi bağlantılarım sayesinde, bu bölgelerde makul sayıda doktora ulaşabildim ve diğer altı bölgede (Batman, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İğdır ve Şanlıurfa) çalışan bir veya iki doktor de anketi tamam-

³ Adıyaman, Ağrı, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Malatya, Mardin, Muş, Şanlıurfa, Şırnak, Van.

⁴ Anketin uygulanmasında yardımlarından dolayı özellikle Dr. Öğretim Üyesi Yavuz Orak (Kahramanmaraş, daha önce Mardin) ve Uzm. Dr. Mustafa İkizek'e (Bitlis) teşekkür etmek isterim.

⁵ MacFarlane et al. 2008 göre posta yoluyla yürütülen sağlık çalışanları anketlerinin yanıt oranları oldukça düşüktür (2).

ladı. Ezici çoğunluk (31, yani %97) yalnızca kamu sağlık kuruluşlarında çalışırken, sadece bir doktor (%3) özel bir kuruluştadır.

Örneklem boyutunun küçük olmasına rağmen, doktorların dilsel bilgisine ilişkin istatistikler mevcut anketlerdeki benzerdir. Daha önce gerçekleştirilmiş bu çalışmalardaki katılımcıların yarısı kadarı, Türkçe bilmeyen hastalarının ana dillerini bilmelerinin daha az iletişim sorunu yaşamaları anlamına geldiğini belirtmiştir, benim katılımcılarımın ise %50'sinden biraz fazlası (17 doktor) Türkçeden farklı yerel bir dil bildiklerini söyledi. Onlardan 14 (%82) Kurmanci, 2 (%12) Arapça ve 1 (%6) Zazaca bildiğini belirtmiştir. Önceki anketlerde yer almayan bir unsur olarak, bu çalışmada kullanılan sorular doktorların dil seviyesi hakkında kesin bilgi elde edilmesini sağlamıştır. Yerel dildeki yeterlik seviyelerinin belirtilmesi istendiğinde, yedi katılımcı (%41) yeterliğinin “iyi” veya “çok iyi” olduğunu söylerken, 10 katılımcı (%59) dil seviyesini “çok yetersiz”, “yetersiz” veya “orta” olarak tanımlamıştır. Doktor-hasta iletişimi tamamen veya kısmen Türkçe dışında bir dilde gerçekleşse dahi, önemli bir karşılıklı yanlış anlaşılma potansiyelinin bulunduğu yorumu yapılabilir.

b) İletişim Sorunlarının Sıklığı ve Nedenleri

Katılımcıların çoğunluğu hastalarla iletişimde zorluklarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Yalnızca bir doktor (%3) bu tür zorluklarla “hiç veya neredeyse hiç” karşılaşmadığını, dokuz (%28) doktor bu tür zorlukların “nadiren” yaşadığını söylemiştir; dokuz doktor (%28) “bazen” seçeneğini işaretlerken, 10 doktor (%31) “sık sık” ve üç doktor (%9) “hep veya neredeyse hep” seçeneğini işaretlemiştir. İletişimin özellikle zor olduğu hasta türleri bakımından, yanıtlar Tabip Odası ve DİTAM çalışmalarındaki yanıtlar ile örtüşmektedir. Dilsel topluluklar bakımından, katılımcıların Kurmanci konuşan kişilerle, diğer yerel dillerin konuşucularına kıyasla daha fazla deneyimi vardır. Kurmanci konuşan bir hastayla hiç karşılaşmadığını belirten doktor olmamıştır, fakat bu sayılar örneğin Arapça durumunda 7'ye (%22) ve Ermenice durumunda ise 22'ye (%69) yükselmiştir. Doktorların 14'ü (%44) Kürtçe konuşan hastaların %51 ila %100'ünün Türkçe iletişim kurmakta zorlandığını, bunların yarısı (yani toplam yedi doktor, %22) oranın %76'dan fazla olduğuna inanmaktadır. Katılımcılardan açık uçlu bir soru ile, ortak bir dil yoksunluğunun cinsiyet ve yaş bakımından hangi hastalarla iletişimi zorlaştırdığını açıklamaları istendiğinde, dikkat çekici (ve öngörülebilir) şekilde genellikle yanıtlar, yaşlılar (14, %44) ve özellikle yaşlı kadınlar (13, %41) olmuştur.

Bir diğer Likert-ölçek sorusu doktorların, bu tür iletişim sorunlarının nedenleri hakkında düşüncelerini, bu sorunların yalnızca dilsel bir uyumsuzluk değil aynı zamanda duyuşsal, bilişsel, kültürel veya pratik faktörler olabilmesi tahminine dayanarak araştırmaktadır.

Karşılaştığınız iletişim sorunlarına sizce en çok hangi etkenler neden olmakta? Soruyu aşağıdaki tabloda 1'den 5'e kadar verilen puanlardan birini seçerek yanıtlayınız. 1 söz konusu etkenin hiçbir etkisi olmadığı, 5 ise büyük ölçüde etkisi olduğu anlamına gelmektedir.

| ETKEN | Etkili değil | | | | Çok etkili |
|---|--------------|----------|----------|----------------|-----------------|
| İletişim kurmak için yeterli zaman olmaması | 7 (%22) | 4 (%13) | 6 (%19) | 4(%13) | 11 (%34) |
| Doktor ile hasta arasında kültür farkı bulunması | 6 (%19) | 9 (%28) | 5 (%16) | 6(%19) | 6 (%19) |
| Doktor ile hasta arasındaki güven eksikliği bulunması | 7 (%22) | 4 (%13) | 13 (%41) | 6 (%19) | 2 (%) |
| Hastanın konuşmaya istekli olmaması | 11 (%34) | 10 (%31) | 9 (%28) | 2 (%6) | 0 (%) |
| Doktorun hastanın kendi sağlığı ve hastalığıyla ilgili düşüncelerini anlamakta zorluk çekmesi | 8 (%25) | 6 (%19) | 6 (%19) | 6 (%19) | 6 (%19) |
| Hastanın doktorun verdiği bilgileri anlamakta zorluk çekmesi | 1 (%3) | 6 (%19) | 6 (%19) | 8 (%25) | 11 (%34) |
| Doktor ile hasta arasında ortak bir dil olmaması | 8 (%25) | 3 (%9) | 4 (%13) | 8 (%25) | 9 (%28) |

Yine örneklemin sınırlı kapsamı göz önünde bulundurulmalı, istatistiklerden genellemelere varmaktan kaçınılmalıdır. Bununla beraber, pek çok doktor için çoğu zaman ortak bir dilin eksikliği iletişim sorunlarının ana kaynağıdır. Ancak çoğu doktorun hastalarla konuşmak için yeterli zamanının olmayışı ve hastaların verilen bilgiyi kavrayamamaları da en az dil kadar dikkat çeken bir faktördür. Büyük olasılıkla bu faktörler birbirlerinin etkisini daha da artırmaktadır, örneğin ortak bir dil paylaşmayan doktor ve hasta, zaman sınırlandırmalarıyla kısıtlanmaları ve kısıtlandıklarını hissetmeleri halinde, iletişim kurmanın daha da engellendiğini veya zorlaştığını düşünmektedir. Türkiye'de hasta-doktor danışmalarına ayrılan sürenin yetersiz olması (kimi zaman 5 dakika kadar kısa) nedeniyle, muhtemelen tek dilli danışmalar bile iki taraf için de tatmin edici değildir.

c. İletişim Sorunlarının Çözülmesi İçin Doktorlar Tarafından Denenen Yöntemler: Sıklık ve Memnuniyet

Türkçe bilmeyen hastalarla karşı karşıya olduklarında doktorların çeşitli seçenekleri bulunmaktadır ve sorular doktorların hangi çözüm yolunu seçme eğiliminde olduklarına ve seçimlerinden ne kadar tatmin olduklarına yanıt aramaktadır.

Türkçe bilmediği anlaşılan bir hastayla iletişim kurmaya çalışırken aşağıdaki tabloda belirtilen stratejilere hangi sıklıkla başvuruyorsunuz?

| | Hiç ya da neredeysse hiç | Nadiren | Bazen | Sık sık | Hep ya da neredeysse hep |
|--|-----------------------------|----------------|---------|-----------------|--------------------------------|
| Hastayla Türkçe iletişim kurmaya devam ederim. | 18 (%56) | 8 (%25) | 1 (%3) | 5 (%16) | 0 (%0) |
| Hastanın anadilini biliyorsam, hemen o dilde konuşmaya başlarım. | 10 (%31) | 2 (%6) | 5 (%16) | 8 (%25) | 7 (%22) |
| <i>Kürtçe Anamnez</i> (2009) kitabını kullanarak Kurmancı konuşmaya çalışırım. | 30 (%94) | 1 (%3) | 0 (%0) | 1 (%3) | 0 (%0) |
| Sağlık Bakanlığı'nın "Uluslararası Hastalar için Tercümanlık Hattı"na başvuruyorum. | 31 (%97) | 0 (%0) | 1 (%3) | 0 (%0) | 0 (%0) |
| Hastanın dilini bilen diğer çalışanlardan çevirmenlik yapmasını rica ederim. | 1 (%3) | 3 (%9) | 5 (%16) | 13 (%41) | 10 (%31) |
| Hastanın yanında ona eşlik eden biri varsa, onun çevirmenlik yapmasına rica ederim. | 0 (%0) | 3 (%9) | 3 (%9) | 12 (%38) | 14 (%44) |
| Hastayı onunla daha rahat iletişim kurabileceğini düşündüğüm bir meslektaşına yönlendiririm. | 23 (%72) | 9 (%28) | 0 (%0) | 0 (%0) | 0 (%0) |

Görüldüğü üzere, katılımcılar, sırasıyla Sağlık Bakanlığı ve Diyarbakır Tabip Odası tarafından sunulan iletişim çözümlerinden neredeyse hiç faydalanmamıştır. İlk duruma baktığımızda bu anlaşılabilir, zira doktorların iletişim kurmakta en sık sorun yaşadığı dil kümesi Kürtlerdir ve Kürtçe, Uluslararası Hasta Destek Birimi tarafından sağlanan dillerden biri değildir. Doktorların *Kürtçe Anamnez*'den faydalanmayı başaramamaları ise daha

şarıtııcıdır, ancak bu kısmen kitabın Diyarbakır dışına dağıtımının sınırlı olmasından kaynaklanmış olabilir. Verdikleri cevaplardan yola çıkarak doktorların dilsel olarak zorlayıcı hastalarını iş arkadaşlarına aktarmak istemediği, onlarla bizzat ilgilenme hususunda ısrar ettiği söylenebilir. Daha önce yapılmış araştırmalarda belirtildiği gibi, doktorlar, hastanın dilini biliyorlarsa bunu kullanmaktadırlar, ancak bununla birlikte gönüllü-amatör çevirmenlerden da sıklıkla yararlanılmaktadır. DİTAM (DİTAM 2012: 18) anketinde görüşülen kişilerde olduğu gibi, benim katılımcılarım da sağlık personeline kıyasla hasta refakatçilerinden daha fazla yararlanmışlardır: doktorların %82'si (26) dilini bilmedikleri bir hasta ile karşılaştıklarında, sık sık veya daima hastanın refakatçisinden sözlü çeviri yapmalarını isterlerken bu oran hastane personelinin çevirmen olarak kullanılması söz konusu olduğunda %72'ye (23 katılımcı) düşmektedir.

Ankette doktorlardan çeşitli iletişim çözüm yollarını değerlendirmeleri de istenmiştir. Bir soruda, çeşitli çözüm yollarının ne kadar etkili olduğunu 5-puanlık bir Likert ölçeğinde derecelendirmeleri istenmiştir. Edinilen sonuca göre; sınırlı Türkçe bilgisine sahip hastalar ile Türkçe konuşmaya çalışan doktorların, bu stratejiyi “Çok başarısız” (15, %45) veya “Başarısız” (10, %30) buldukları gözlemlenmiştir.

Aynı soru gönüllü-amatör çeviri bağlamında cevaplandığında, çevirmenin bir sağlık personeli olduğu durumlarda, katılımcıların %79'u bu seçimini “Başarılı” (20, %63) veya “Çok başarılı” (5, %16) olarak betimlemiştir. Doktorların %75'inin ise hasta-refakatçisinden yararlanma hususunda memnuniyetlerini gösteren cevapların 17'sinin (%53) “Başarılı” ve 7 (%22) “Çok başarılı” olduğu gözlemlenmiştir.

İlginçtir ki bu sonuçlar, yalnızca gönüllü-amatör çevirmenlik hususundaki memnuniyete dair diğer iki çoktan seçmeli soruya verilen cevaplar ile çelişmektedir:

Amatör bir çevirmenin bulunduğu muayenelerde sağlanan iletişimden ne kadar memnunsunuz?

- Hiç memnun değilim 8 (%25)
- Memnun değilim 8 (%25)
- Ne memnunum ne de memnun değilim 11 (%34)
- Memnunum 5 (%16)
- Çok memnunum 0 (%0)

Amatör bir çevirmenin bulunduğu muayenelerin klinik sonuçlarından ne kadar memnunsunuz?

- | | |
|------------------------------------|----------|
| • Hiç memnun değilim | 4 (%13) |
| • Memnun değilim | 12 (%38) |
| • Ne memnunum ne de memnun değilim | 11 (%34) |
| • Memnunum | 5 (%16) |
| • Çok memnunum | 0 (%0) |

Bu cevaplarda, katılımcıların çok daha küçük bir kısmı, gönüllü-amatör çevirinin sonuçları hakkında memnuniyetlerini ifade etmiştir. Yalnızca beş (%16) doktor, gönüllü-amatör çeviri tarafından sağlanan iletişim ve klinik sonuçlar hususunda nispeten hoşnut olduklarını belirtirken, doktorların yarısı memnuniyetsizliklerini belirtmişlerdir.

d. Gönüllü-amatör Çevirinin Olumsuz ve Olumlu Neticeleri

Gönüllü-amatör çevirinin olumsuz ve olumlu neticelerine dair açık uçlu soruların cevapları, bahsi geçen Likert-ölçeği sorularından edinilen bulguları destekleyici niteliktedir, yani katılımcılar bu çeviri yöntemine dair olumsuz bir kaniya sahip olma eğilimindedir. Daha önce açıklandığı üzere, katılımcıların açık uçlu sorulara (“Amatör çevirmenlerden yardım almak sizce ne gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır?” ve “Amatör çevirmenlerden yardım almak sizce ne gibi olumlu sonuçlar doğurmaktadır?”) verdikleri cevaplar incelenmiş ve benzer konular aynı kategori altında incelenmiştir. Birinci durumda, katılımcıların gönüllü-amatör çeviriye dair toplam 51 olumsuz yorum yaptıkları tespit edilmiş ve bunların 16 farklı kategoriye yerleştirilmeleri uygun görülmüştür. Tıpkı aşağıda cevabını paylaştığım Mardin’deki doktor gibi, kimi doktorlar gönüllü-amatör çeviriye karşı şaşırtıcı uzunluktaki itirazlarını sıralamıştır. Bu itirazlara gönüllü-amatör çeviriye dair bilimsel literatürden aşınayız: “Hasta mahremiyetinin engellenmesi, doğru cevap alınamaması, iletişimde aksaklık, hasta memnuniyetinin az olması, doktor memnuniyetinin az olması, zaman kaybı, anksiyete, yanlış anlaşılmalara vs.”

En yaygın itiraz (11 örnek, yapılan tüm yorumların %22’si) gönüllü-amatör çevirinin uygulanmasının iletişimde eksikliklere sebebiyet verdiği yönündedir. Dokuz doktor (%18) alaylı çevirmen kullanımının sağlıklı bir anamneziyi engellediğini, dolayısıyla da hatalı tanı koyma ve yanlış tedavi

riskini yükselttiğini iddia etmiştir. Altı katılımcı (%12) hastalar üzerindeki olumsuz duygusal etkiye işaret ederek gönüllü-amatör çevirinin stres, mahcubiyet, öfke ve gücenmeye neden olduğuna dikkat çekmiştir. Dört doktor (%8) eksik bilgi verilmesinden bahsetmiş, ve aynı sayıda katılımcı, bir çevirmenin varlığının doktor-hasta muayenesinin *mahremiyetini* ihlal ettiğini belirtmiştir. Bunun özellikle hastanın kadın olduğu durumlarda bir sorun teşkil ettiği söylenmiştir. Üç doktor (%6) gönüllü-amatör çevirmenlerin, birincil taraf eylemleri (*primary interlocutor actions*, Meyer 1998:3) icra ediyor olmalarını, yani, çevirmenlerin, diğer muhatapların söylemlerinin çevirilerine ek söylemler üretmelerini onaylamadıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu olay, çevirmenin kendisini hastanın yerine koyarak, doktor tarafından yöneltilen bir soruya doğrudan cevap vermesi, kendi deneyimlerinden bahsetmesi veya konu ile ilgili kişisel fikrini sunduğu durumlarda gerçekleşir.⁶

Olumlu sonuçlara dair sorulara verilen cevaplar nicelik ve çeşitlilik açısından daha sınırlıdır. Doktorlar, alaylı çeviri kullanımını konusunda toplamda 29 “olumlu” noktaya temas etmiştir. Bu olumsuz gözlemlere kıyasla çok daha az bir sayıdır. Bu yorumlar yedi farklı kategoriye uyuyor olsa da yorumların yarısından biraz fazlası, yani 15 (%52,5), “asgari olumlu” kategorisine yerleştirilebilir. Bu yorumlar “Hiç yoktan iyi”, “İş dönüyor” ve “İletişim kurulamayan bir noktada, küçük bir iletişim ışığı bile bir çözüm için umut veriyor” gibi ifadeler içermektedir. Altı farklı yorum (%21) gönüllü-amatörler tarafından yapılan çevirinin, söz konusu hastalar ile Türkçeyi bir araç olarak kullanıma kıyasla daha iyi bir iletişim sağladığını belirtmiştir. Üçüncü sayıca en fazla katılımcının bulunduğu kategori, gönüllü-amatör çevirmenlerin hastalar tarafından daha güvenilir kabul edildiklerini kaydeden üç (%10) beyandan oluşmaktadır. Zira bilgi aktarımı artmakta ve bu doktorun, hastanın rızasını kazanmasını kolaylaştırmaktadır.⁷ İğdir’da bir KBB uzmanının açıkladığı üzere

⁶ Doktorların, çevirmenlerin ne sıklık ile birincil taraf eylemleri gerçekleştirdiğini tasdik etme amacı ile sorulan bir soru daha mevcut: burada katılımcıların Flores et al. 2003 tarafından saptanan beş tür “hatanın” gerçekleşme sıklığını derecelendirmeleri istenir, bu hatalardan biri, çevirmenin kendi fikirlerini diğer muhatapların söylemlerine eklemesidir. 16 (%50) doktor, çevirmenlerin bunu sık sık, her zaman veya neredeyse her zaman yaptığını söyledi.

⁷ Bir doktor, iki ayrı gruptaki *ad hoc* çevirmenlerinin sundukları avantajlara dair literatürde nadir bulunan bir gözlem yaptı: Çevirmenlik yapan kişinin aile üyesi olduğu durumlarda daha etkili iletişim kurulduğu, dolayısı ile hastanın doktor direktiflerine daha çok uyum sağladığı gözlemlenirken, çevirinin sağlık çalışanı tarafından yapıldığı durumlarda ise bilginin doğru bir biçimde iletileme ihtimalinin yükseldiği görülmüştür (karş. Pöchhacker 2000: 116-117; Flores 2005: 267).

Amatör çevirmen eğer benim sekreterimse, bu bölgede herkes birbirinin akrabası eşi dostu olduğu için, bu tanışıklık durumu ayrıca bir güven doğuruyor. Eğer kendi çocuğu, komşusu, eşi çeviriyorsa, çeviren kişi aldığı sorumluluktan mıdır nedir tedaviyi ya da anlattıklarınızı savunan ya da destekleyen kişi oluyor. Hasta için daha ikna edici oluyor. Şahsen profesyonel çevirmendense ben yine de hastama söylediklerini kocasının çevirmesinden yanayım. Bana güvenmiyorlar, yabancıyım ama kocalarına güveniyorlar.

Hasta-doktor iletişimini sağlayan ve etkili bir tedavinin önünü açıp süreci kolaylaştıran gönüllü-amatör çevirmenlere dair birkaç örnek olmasına karşın, 32 (%41) katılımcı gönüllü-amatör çevirmenlerin hastanın sağlığını tehdit ettiği somut vakalara değinmiş. Bu kısmen dil hakimiyetleri ve çeviri hususundaki yetersizliklerinden, kısmen de hasta ile aralarındaki ilişkinin doğasından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki anekdot bu duruma bir örnek teşkil etmektedir:

Yaşlı bir teyze acile başvurdu. Yaklaşık iki dakika boyunca şikayetlerini anlattı. Az çok Kürtçe biliyorum; daha doğrusu konuşulanları biraz anlıyorum ama konuşamıyorum. Tercüman çevirmeye başladı. “Anamın hiçbir şeyi yok, canı sıkılmış. Bir iğne yap tamamdır,” dedi. Kızdım tercümana, teyzenin şikayetleriyle tek tek ilgilendim. Teyzede kalp yetmezliğine bağlı akciğer ödemi çıktı ve yaklaşık beş gün yoğun bakımda kaldı.

Batman’da görev yapan doktorun yukarıdaki açıklamasında görülüyor ki, hastanın oğlunun buradaki “aktarımı” oldukça yanlıştır; bu davranış potansiyel olarak felakete yol açabilecek birincil taraf eylemleri arasında yer almaktadır ve hasta özerkliği ilkesini yok saymaktadır. Bu davranışın arkasında ne yattığı hakkında sadece fikir yürütülebilir, fakat annenin daima sağlık durumu hakkında sızlanan, oğlunu hastaneye çeviri yapması için yanına alan bir hipokondriyak olması ve böylesine bir durumun, çevirmen konumundaki kişi için rahatsız edici olması ihtimaller dahilindedir. Bu çevirmen daha sabırlı olsaydı, biyolojik ve tıbbi sorunlar hakkında daha iyi bir kavrayışa sahip olsaydı, ve hasta ile doktor arasındaki aracı rolünü anlasaydı, kendisinin hasta ile aşinalığı ve hastanın “doğal durumuna” (*natural setting*) dair bilgisi kendi çıkarına olabilirdi (karş. Rosenberg et al. 2007: 290). Ancak bu anekdot, gönüllü-amatör çeviride yer alan tehlikelerin somut bir örneğidir; sözü geçen doktor hiç Kürtçe bilmiyor olup çevirmenin tavsiyesine uysaydı, sonuçlar feci olabilirdi.

e. Gönüllü-amatör Çevirmenler ne Yapıyor?

Bir Likert-ölçeği sorusu doktorların, alaylı çevirmenlerin doktor-hasta muayenesi esnasında aslında ne yaptıklarına dair görüşlerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir:

Üçüncü bir şahsın çevirmenlik yaptığı bir muayenede söz konusu “gönüllü-amatör çevirmen” aşağıdaki eylemleri ne sıklıkla yapmaktadır?

| | Hiç ya da neredeyse hiç | Nadiren | Bazen | Sık sık | Hep ya da neredeyse hep | Fikrim yok |
|---|-------------------------|----------------|-----------------|-----------------|-------------------------|------------|
| 1) Yalnızca doktor ile hastanın birbirine söylediklerini çevirmek. | 3 (%9) | 5 (%16) | 4 (%13) | 17 (%53) | 3 (%9) | 0 (%0) |
| 2) Doktorun sorularını hasta adına yanıtlamak. | 5 (%16) | 6 (%19) | 11 (%34) | 9 (%28) | 1 (%3) | 0 (%0) |
| 3) Hastanın sağlığıyla ilgili olarak doktora hastanın anlattıklarından başka ek bilgi vermek. | 6 (%19) | 7 (%22) | 10 (%31) | 9 (%28) | 0 (%0) | 0 (%0) |
| 4) Hastaya doktorun verdiği bilgiden başka bilgiler vermek. | 8 (%25) | 4 (%13) | 12 (%38) | 7 (%22) | 0 (%0) | 1 (%3) |
| 5) Doktor ile hasta arasındaki iletişimi başlatmak ve sürdürmek. | 3 (%9) | 3 (%9) | 10 (%31) | 11 (%34) | 5 (%16) | 0 (%0) |
| 6) Doktordan söylediği şeyleri tekrarlamasını/ açıklamasını/onaylamasını istemek. | 5 (%16) | 8 (%25) | 12 (%38) | 5 (%16) | 1 (%3) | 1 (%3) |
| 7) Doktora hastanın sormadığı şeyleri sormak. | 6 (%19) | 6 (%19) | 12 (%38) | 5 (%16) | 1 (%3) | 2 (%6) |
| 8) Hastanın haklarına saygı gösterilmesini istemek. | 15 (%47) | 9 (%28) | 4 (%13) | 3 (%9) | 0 (%0) | 1 (%3) |
| 9) Hastanın adına kararlar vermek. | 7 (%22) | 8 (%25) | 9 (%28) | 5 (%16) | 1 (%3) | 2 (%6) |
| 10) Hastanın evrak ve diğer işlemlerini takip etmek. | 6 (%19) | 1 (%3) | 8 (%25) | 14 (%44) | 2 (%6) | 1 (%3) |

Bu soru gönüllü-amatör çevirmenlerin “görünmez” iletkenler (*conduits*) olmaktan daha fazlasını yapmaya mükellef olduklarına dair varsayımı test etmeyi hedefler. Bunlar; danışman, manevi destekçi, hasta savunucusu, sağlık personelleri için bilgi kaynağı, kültürel aracı, sistem temsilcisi, hastaları ya da doktorları yok sayan veya onların yerine geçen roller gibi görevleri

icra etmektedir (Zendedel et al. 2018: 1; karş. Baker et al. 1998, Jacobs et al. 2001, Angelelli 2004a: 22-23). Doktorların ifade 1'e verdikleri cevaba dayanarak kayda değer bir kısmının gönüllü-amatör çevirmenlerin başlıca işlevinin iletkenlik olduğuna inandığı söylenebilir. Ancak ifade 2, 3, 6, 7 ve 9'da gördüğümüz üzere göze çarpan sayıda doktorun düşüncesine göre, gönüllü-amatör çevirmenler kendilerini hastaların yerine koyup, onların adına soruları cevaplamakta —27 doktor (%84) çevirmenlerin bunu nadir veya daha sık yaptığını belirtiyor— doktora fazladan bilgi verip (23, %73), hastanın yerine karar dahi alabilmektedir (23, %73). 16 doktor (%50), gönüllü-amatör çevirmenlerin iletişimin devamlılığı hususunda (5. ifade) dikkate değer bir görev üstlendiğini belirtmiştir. Azımsanmayacak sayıda doktor, gönüllü-amatör çevirmenlerin doktor-hasta muayenelerinin akışını yönetme hususunda oldukça etkin bir rol üstlendiğinin altını çiziyor ancak, istatistiklere göre çok az sayıda doktor, çevirmenlerin hastanın savunucusu ya da avukatı gibi davrandığını, örneğin hasta haklarına riayet edilmesini talep ettiklerini (ifade 8) düşünüyor.

Tartışma

Bu keşfedici çalışmadan doğan meselelerin ve bulguların birçoğu, uluslararası literatürde sağlık bağlamında gönüllü-amatör çeviri ile tanışık okuyucuya aşına gelecektir. Doktorların gönüllü-amatör çevirmenlerin ne yaptığını dair görüşleri hususundaki soruya dönecek olursak, bu çalışma dahilinde incelenen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ikamet eden doktorlar grubundan edinilen veri ile Zendedel et al. (2018) yürüttüğü, Hollandalı pratisyen hekimler ile Türkçe konuşan hastalar arasında geçen ve gönüllü-amatör çevirmenlerin aracı olduğu 84 muayeneden oluşan nicel çalışma, büyük ölçüde paralellik göstermektedir. “Gönüllü-amatör çevirmenler tarafından en çok üstlenilen rolün iletkenlik olduğu” sonucuna varılıyor olmasına rağmen ve çevirmenlerin bazen hem hasta hem de doktor adına konuştukları belirtilse de çevirmenlerin hastanın savunucusu gibi davrandığına dair metinsel herhangi bir kanıt bulunmamıştır (5). Bu iddialar bu anket için de geçerli görünmektedir: cevaplar, çevirmenlerin hasta savunuculuğu yaptığını dair çok az delil sunmakta, ancak alaylı çevirmenlerin kendilerini sık sık hastanın yerine koyduklarına ve konuşmanın seyrini düzenlemeye çalıştıklarına dair hatırı sayılır miktarda kanıt arz etmektedir.

Zendedel et al. 2018 kendi bulguları ile çevirmenleri savunuculuk ve kültürel arabuluculuk gibi daha önetkin rollerle tanımlayan önceki araştırmalar

arasındaki karşıtlığı kabul eder. Çıkarımların dayandırıldığı birincil kaynakların farklı oluşunu kısmen sebep olarak öne sürer. Bulgularını gerçekleştirmiş sözlü çeviri etkileşimlerinden elde etmişlerdir, benimki dahil olmak üzere diğer çalışmalarda metodoloji ise doktorlar, hastalar ve gönüllü-amatör çevirmenlerle yapılan röportajlara ve anketlere dayanır. Zendedel et al. 2018 şu basit ama önemli noktaya parmak basar; pratisyen hekimler ve hastaların çevirmenlerin tutumları karşısındaki algıları çevirmen tarafından konuşulan “diğer” dili bilip bilmedikleri ile bağlantılıdır. Konuşulan dili anlamıyorlarsa çevirmenin ne dediğini ancak tahmin edebilirler (Zendedel et al. 2018: 7). Anketime katılan az Kürtçe bilen veya hiç bilmeyen doktorlarda da durum büyük ihtimalle böyledir; bu aynı zamanda çevirmenlerin sözlü performanslarıyla ilgili soruların cevabına verilen “Bazen” cevabının neden popüler olduğuna da bir açıklama getirebilir.

Bu araştırmanın ve sağlık hizmetlerinde gönüllü-amatör çeviri üzerine yapılan diğer ampirik araştırmaların ortaya çıkardığı başka bir nokta da gönüllü-amatör çevirinin ne kadar yaygın olduğudur. Bu tür çevirinin kamu hizmetlerinin yeterince kapsamlı olmadığı yoksul ülkelerde görüldüğünü düşünebilirsiniz, ancak alan üzerine yazılmış literatürün büyük bir kısmı varlıklı Batı ülkelerinde gönüllü-amatör çevirinin ne kadar yaygın olduğunu kanıtlar niteliktedir. En çok alıntılanan yayınlardan biri Hornberger et al. 'da farklı dil ve kültürlerin mensubu olan doktor ve hastalar arasında köprü kurmayı amaçlayan girişimleri inceleyen 1997 tarihli anketlere dayanan çalışmasıdır. 301 doktora sınırlı İngilizce yeterliliği olan hastalarla ne gibi iletişim yöntemleri kullandıkları sorulduğunda en yaygın yöntem (%36) aile üyelerini veya refakatçileri çevirmen olarak kullanmak, ikincisi doktorun hastanın dilini konuşması (%27), üçüncü yöntem ise çeviri eğitimi görmemiş bir personelden yardım alınması (%20) yanıtlarına ulaşılmıştır. Vakaların %6'sından azında profesyonel çevirmenlerden yardım alınmıştır (Hornberger et al. 1997: 414).

Mahremiyet, tecrübe ve tutum konularına baktığımızda bu çalışma ile gönüllü-amatör çevirmenlik üzerine eğilen diğer çalışmalar arasında hem benzerlik hem de farklılıklar olduğunu görürüz. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ortak dilde sağlık hizmetini ideal çözüm yolu olarak gören kişiler ve kurumların bu bağlamda her tür çevirmenliğe karşı kullandıkları argümanlar, doktor-hasta yakınlığını ve mahremiyetini ihlal etmesi, hastaların kendilerini ifade etmelerini engellemesi ve çevirmenlerin kendilerini garip hissetmelerine sebep olmasıdır. Örneğin yukarıda sözü geçen 2010 yılında

yapılmış “Anadil ve Sağlık” toplantısında Kürt-Türk aydınlarından Dr. Tarık Ziya Ekinci bazı hastaların çevirmenleriyle kimi tıbbi durumları (özellikle cinsel ve jinekolojik) hakkında konuşmaktan çekindiklerini ve bu bilgileri yalnızca doktorla paylaşmak istediklerini söylemiştir (Anonim 2010b). Anketimde de gönüllü-amatör çevirmenliğin olumsuz yanları açık uçlu bir soru olarak yöneltildiğinde doktorlar mahremiyet sorunundan bahsetmişlerdir. Diğer üç soruda ise Likert ölçeği kullanılarak doktorlara çeviri yolu ile gerçekleştirilen doktor-hasta görüşmelerinde ortaya çıkan olumsuzlukları ne kadar etkilediği sorulmuştur. “Çevirmenin mahrem konuları konuşurken kendini rahat hissetmemesi” faktörüne doktorların %47’si (15’i) en fazla etkiyi gösteren 5 puan verirken bu madde çevirmenin konumuyla ilgili sorulan altı faktör içinde 5’in en fazla işaretlendiği maddedir. Aynı şekilde, 13 doktor (%41) “Hastanın doktorla mahrem konuları çevirmenin bulunduğu bir ortamda konuşmaktan çekinmesi” faktörü için de 5’i işaretlemiş olması dikkat çekicidir ve hastalarla ilgili verilen tüm faktörler arasında doktorların 5’i en çok işaretlediği faktör de budur.

Toplum çevirmenliğinin kurumsallaşmış güçlü bir gelenek haline geldiği ülkelerde, doktorlar genellikle profesyonel ve alaylı çevirmenler arasında daha net bir ayırım yapabilmektedirler. Profesyonel çeviri doktorlar tarafından, hassas konular dahil, kabul edilir bir iletişim çözümü olarak görülmektedir. Örneğin ABD’deki doktorlarla görüşen Rosenberg et al. 2007 şöyle diyor: “Birçok doktor hastalarının hayatları hakkında bir aile üyesine anlatmak istemeyecekleri gerçekleri profesyonel çevirmenlere (gizlilik ilkesine uyararak) anlatmaya hazırlıklı olduklarını düşünüyor”. Ancak aynı yazarlar, küçük bir topluluktan gelen hastaların sağlık sorunlarını profesyonel bir çevirmen yerine bir akrabaya anlatmayı tercih edebileceklerini de ekliyorlar (289). Birleşik Krallık’ta hem profesyonel hem de gönüllü-amatör çevirmenlik üzerine deneyimi olan azınlıktaki topluluklardan gelen hastalarla yapılan röportajlara göre, Edwards et al. çevirmen kullanmak zorunda olan hastaların profesyonel becerilere sahip akraba ve arkadaşlarını veya uzmanlığın yanı sıra anlayışlı bir tutuma da sahip olan çevirmenleri tercih ettikleri genellemesini yapıyor (2005: 91). Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusunda yaptığımız anketlerde de bazı katılımcılar açık uçlu sorulara çevirmenle hastanın birbirini tanıdığı durumlarda hastaların daha rahat konuşabildikleri cevabını vermiştir. Elimizdeki literatüre bakarsak profesyonel veya gönüllü-amatör çevirmenlerin doktor-hasta mahremiyetini sürdürmek adına ne kadar uygun oldukları konusunda ne doktorlar ne de hastalar aynı fikirde-

ler. Tüm noktalar göz önünde tutulduğunda gönüllü-amatör çevirmenliğin mahremiyet ve gizliliğe bir tehdit olarak algılandığı görülmektedir. Ancak, Doğu-Güneydoğu Anadolu ve ötesindeki doktorların ifadelerine göre gönüllü-amatör çevirmenler nadir de olsa hastaların doktorlarla daha rahat iletişim kurmasına yardımcı olup doktor-hasta ilişkisini iyileştirerek daha başarılı bir tedavi süreci de sağlayabilir.

Sonuç

Bu makale Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki gönüllü-amatör sağlık çevirmenliğinin orada çalışan doktorlar tarafından gerçekte nasıl görüldüğüne dair bir durum tespiti sağlıyor. Anketimin yöntemine bakacak olursak bu çalışmanın tekrarlanması halinde kaçınacağım iki kusurdan bahsetmek istiyorum. Öncelikle nispeten az cevap alabilmiş olmam internet üzerinden yürütülen anketlerin geniş katılımcılara ulaşabilmek için güvenilir bir yöntem olduğu göstermiştir. Bunda ulaşmaya çalıştığım insanların zaman sıkıntısı yaşayan meşgul profesyoneller olmaları da rol oynuyor. Daha tercih edilebilir bir yöntem anketleri yerinde yapmak olabilirdi, anketleri bizzat ben yaptırabilirdim veya doktorlara kağıt halinde anket formları verilebilirdi. İkinci olarak, Likert ölçekleri genelde “Nötr” veya “Kayıtsız” seçeneklerini de bulundurmaktadır, fakat bu çalışmada bu seçeneğin varlığı ankete zarar verdi: birçok sorularda “nötr” cevabının en popüler yanıt olması —toplam 69 sorunun (soru maddeleri dahil) tam olarak 3’te 1’i— “3”, “Ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “Bazen” gibi seçeneklerin tercih edilmesi kolay seçenekler olduğu olasılığını ortaya çıkarıyor (Maitland 2009:2). Bu seçenekler doktorları deneyimleri ve tutumları üzerine daha fazla düşünme eğiliminden uzaklaştırıyor. Aksi durumun gerçekleşmesi halinde doktorların kesin bir yanıt vermesi gerekeceği için daha net verilere ulaşılması mümkün olabilirdi.

Anketten çıkan bulguları tartıştığım bölümde açıklandığı üzere, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çevirmenlerin doktor-hasta görüşmelerindeki mahremiyet ve gizlilik konularında dünyadaki meslektaşlarıyla benzer tutumlar sergilediği, katılımcı doktorların da yine diğer ülkelerdeki doktorların paylaştığı tereddütleri ifade ettiği görüldü. Bununla birlikte açık uçlu sorulara verilen bazı yanıtlar, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sundaki yerel sağlık hizmeti aktivistlerinin ve politik aktivistlerin *herhangi* türde bir çeviriyi hasta ve sağlık personeli arasındaki iletişimde bir engel olarak gören ifadelerine benzemektedir. Bu görüş altında yatan sebep, tartışmalı

bir siyasi gündem olan yerel dillere (özellikle Kürtçe) Türkçe ile eşit bir konum sağlanması isteği olabileceği gibi sağlık personelinin daha önce profesyonel çevirmenlerle çalışmamış olması ve gönüllü-amatör çevirmenlerle yaşadıkları tecrübeleri genelleyerek sağlık hizmetlerinde çeviriye ön yargılı yaklaşımları da olabilir.

Her şeye rağmen anketteki son Likert ölçekli soruya verilen yanıtlar katılımcıların ana dili Türkçe olmayan hastaları ve sağlık personeli arasındaki iletişimi daha iyi hale getirebilmek için her adımı atmaya hazır, pragmatik profesyoneller oldukları izlenimini vermektedir:

Türkiye’de tıbbi iletişim sorununa ilişkin aşağıda yer alan saptamalara ne kadar katılmaktasınız?

| | Şiddetle katılmıyorum | Katılmıyorum | Ne katılıyorum ne katılmıyorum | Katılıyorum | Şiddetle katılıyorum |
|---|-----------------------|--------------|--------------------------------|-----------------|----------------------|
| 1) Devlet, Türkçe dışında yerel dillerin konuşulduğu yerlere bu dilleri bilen sağlık personeli atamalı. | 2 (%6) | 5 (%16) | 2 (%6) | 12 (%38) | 11 (%34) |
| 2) Devlet, Türkçe dışında yerel dillerin konuşulduğu yerlerde çalışan sağlık personelinin bu dilleri öğrenmeye teşvik etmeli. | 2 (%6) | 9 (%28) | 2 (%6) | 13 (%41) | 6 (%19) |
| 3) Devlet, Türkçe dışında yerel dillerin konuşulduğu yerlerdeki sağlık kurumlarına çevirmenler atamalı. | 0 (%0) | 1 (%3) | 4 (%13) | 14 (%44) | 13 (%41) |
| 4) Sağlık Bakanlığı’nın sunduğu telefon tercümanlık hizmeti yerel dilleri kapsamak üzere genişletilmeli. | 1 (%3) | 0 (%0) | 12 (%38) | 11 (%34) | 8 (%25) |
| 5) Devlet Türkçe dışında yerel dillerde sağlıkla ilgili eğitsel malzeme yayımlamalı. | 0 (%0) | 4 (%13) | 4 (%13) | 15 (%47) | 9 (%28) |
| 6) Çevirmenlerini bulundurmamak hastaların yükümlüğü olmalı. | 13 (%41) | 6 (%19) | 9 (%28) | 3 (%9) | 1 (%3) |
| 7) Çevirmenlerini bulundurmamak hastanenin yükümlüğü olmalı. | 2 (%6) | 3 (%9) | 7 (%22) | 13 (%41) | 7 (%22) |
| 8) Hastalar Türkçe iletişim kurmaları için teşvik edilmeli. | 9 (%28) | 11 (%34) | 4 (%13) | 6 (%19) | 2 (%6) |

1. ve 2. Çözümlere gelen “olumlu” yanıtların oranı hali hazırda ortak dilde sağlık hizmetine sunulan desteğin miktarını, 3. ve 4. Çözümlere verilen cevaplar ise organize bir çeviri hizmetine karşı olan olumlu tutumu göstermektedir. Vurgulu yazılmış oranlara baktığımızda da grup olarak katılımcıların yaklaşık aynı derecede onayladıklarını görüyoruz. Ancak, doktorların çözüm önerilerine katılım oranlarını gösteren bu tablo aynı katılımcının farklı çözüm önerileri için ne düşündüğünü göstermemektedir. Bireysel katılımcıların 1’deki düşüncelerine ve 3’teki seçimlerine çapraz kontrol yaptığımızda, istisnalar olmakla birlikte, ortak dilde sağlık hizmetini destekleyen doktorların profesyonel çeviriye de karşı olmadıkları görülmektedir: 1. çözüm için “Katılıyorum” veya “Şiddetle katılıyorum” seçeneğini işaretleyen 31 katılımcıdan 23’ünün (%72) 20’sinin (%87) sıra 3. çözüme geldiğinde yine benzer seçenekleri işaretledikleri görülmektedir. Ortak dilde sağlık hizmetini savunanların genel olarak çeviri hakkındaki önyargılı ve eleştirel söylemleri düşünüldüğünde bu istatistik oldukça çarpıcıdır.⁸ Bu durum Türkiye’nin doğusundaki hastanelerde görülen dil sorununa anket katılımcıların daha sistematik bir şekilde yaklaşmak istediklerine işaret edebilir ve bu istek günümüzde *ad hoc* çözümlere duyulan güvenin yarattığı hayal kırıklığının bir sonucu olabilir. Bu hayal kırıklığı paylaşacağım son alıntıda, çeviri ve sonuçlarının sosyal bir bağlamın dışında düşünülme-yeceğini acı bir şekilde anlatan Iğdır’daki bir KBB doktorunun sözlerinde kendisini gösteriyor:

Bozuk iletişim tedavinin etkinliğini azaltıyor. Hastaya hastalığı ya da tedavinin süreciyle ilgili tam bilgi veremediğiniz için hastanın gerçek dışı beklentileri ya da endişeleri olabiliyor. Sizin söylediğiniz ve çeviren kişinin anlatmadığı komplikasyon geliştiğinde hasta, eğer bilgisi olsaydı vereceği tepkiden kat kat daha fazla ve saldırgan bir tepki veriyor. İletişimsizlik aramızda nefret ve kargaşa doğuruyor.

⁸ *Kürtçe Anamnez* kitabının önsözünde, o zaman ki Diyarbakır Tabip Odası başkanı Dr. Adem Avcıkıran şöyle bir genelleme yapmıştır: “Tercüman aracılığı ile aktarılan hikayeler ve şikayetler sağlıklı olmadığı için yanlış teşhis ve tedavilere yol açabilir” (Bülbül, Bülbül, ve Avcıkıran 2009: 8).

KAYNAKÇA

AFAD (2014) *Syrian Guests in Turkey: 2014*, Ankara: T.C. Başbakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Angelelli, Claudia V. (2004a) *Medical Interpreting and Cross-cultural Communication*, Cambridge et al.: Cambridge University Press.

Anonim (2010a, 13 Aralık) ‘Akdağ sağlık hizmetlerinde Kürtçe kullanılması talebine karşı çıktı’, *Medimagazin* (çevrimiçi) <https://www.medimagazin.com.tr/hekim/saglik-bak/tr-akdag-saglik-hizmetlerinde-kurtce-kullanilmasi-talebine-karsi-cikti-2-13-31600.html>, [18 Temmuz 2018].

Anonim (2010b, 27 Mart) ‘Anadilin sağlığa etkileri tartışılıyor’, *ircforumları* (çevrimiçi) <http://www.ircforumlari.net/haber-arsivi/324555-ana-dilin-sagliga-etkileri-tartisiliyor.html>, [10 Ekim 2018].

Anonim (2010c, 9 Mart) ‘Anadil ve Sağlık’, *Türk Tabipleri Birliği* (çevrimiçi) http://ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=66aa7d28-9232-11e7-b66d-1540034f819c, [18 Temmuz 2018].

Anonim (2012, 3 Aralık) ‘Özelden hizmet almayı istiyoruz’, *Medimagazin* (çevrimiçi) <https://www.medimagazin.com.tr/medimagazin/tr-ozelden-hizmet-almayi-istiyoruz-1-614-11997.html>, [18 Temmuz 2018].

Anonim (2013b, 24 Ağustos) ‘112 Acil’de Kürtçe operator hizmeti’, *Medimagazin* (çevrimiçi) <https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-112-acilde-kurtce-operator-hizmeti-11-681-53123.html>, [18 Temmuz 2018].

Anonim (2013c, 9 Şubat) ‘Hakkari 112: Burada en çok Kürtçe’ye ihtiyac duyuyoruz’, *Medimagazin* (çevrimiçi) <https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-hakkari-112-burada-en-cok-kurtceye-ihtiyac-duyuyoruz-11-681-49426.html>, [18 Temmuz 2018].

Anonim (2014, 9 Şubat) ‘Mezopotamya Tıp Kongresinde “Enfeksiyon Hastalıkları” ele alınacak’, *Nerinaazad* (çevrimiçi) <http://www.nerinaazad.org/tr/news/actual/referendum/mezopotamya-tip-kongresinde-enfeksiyon-hastaliklari-ele-alinacak>, [18 Temmuz 2018].

Antonini, Rachele & Bucaria, C. (der.) (2016) *Non-professional Interpreting and Translation in the Media*, Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.

Antonini, Rachele et al. (der.) (2017a) *Non-Professional Interpreting and Translation: State of the Art and Future of an Emerging Field of Research*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Antonini, Rachele et al. (2017b) 'Introducing NPIT Studies', Antonini et al. 2017a, 1-28.

Baker D.W. et al. (1998) 'Interpreter use and satisfaction with interpersonal aspects of care for Spanish-speaking patients', *Medical Care*, 36(10), 1461-1470.

Bülbül, İsrafil (çev.) (2010) *Aydınlatılmış Onam Kılavuzu / Rêbera Erêkirina Serwextkirî*, Türk Tabipleri Birliği Uzmanlık Dernekleri Eşgüdüm Kurulu (haz.), Diyarbakır: Diyarbakır Tabip Odası Yayınları.

Bülbül, İsrafil et al. (2009) *Kürtçe Anamnez: Anamneza bi Kurmancî*, Diyarbakır: Diyarbakır Tabip Odası Yayınları, ikinci basım.

Dayıoğlu, Barış (2015) 'Sağlık Turizmi Daire Başkanlığının Görevleri, Altı Farklı Dilde Çağrı Merkezi Hizmeti', *Genç Tercümanlar Çalıştayı, Kasım 2014*, Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 79-84.

Diamond, Leslie Curry et al. (2008) 'Getting By: Underuse of Interpreters by Resident Physicians', *Journal of General and Internal Medicine*, 24(2), 256-62.

Diriker, Ebru (2015) 'On the Evolution of the Interpreting Profession in Turkey: From the Dragomans to the 21st Century', Ş. Tahir Gürçağlar et al. (der.), *Tradition, Tension and Translation in Turkey*, Amsterdam: John Benjamins, 87-104.

DİTAM (2012) *Diyarbakır'da Hasta-Hekim-Eczacı İletişiminde Dilden Kaynaklanan Sorunlar Araştırması*, Diyarbakır: DİTAM.

Diyarbakır Tabip Odası (2009) 'Güneydoğu'da Hekim Olmak', yayınlanmamış rapor, Diyarbakır.

Doğan, Aymil (2015, ilk basım 2003) *Sözlü Çeviri: Çalışmaları ve Uygulamaları*, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Duman, Duygu (2018) *Toplum Çevirmenliğine Yorumbilgisel Bir Yaklaşım: Sağlık Çevirmeni ve Öznellik*. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi (yayınlanmamış).

Duman, Duygu & Ataseven, F. (basımda) 'Türkiye'de Sağlık Çevirmenliği: Mevzuattan Sahaya', E. Diriker (der.), *Türkiye'de Sözlü Çeviri Araştırmaları*, İstanbul: Scala.

Edwards, Rosalind et al. (2005) 'Users' experiences of interpreters: the critical role of trust', *Interpreting*, 7, 77-95.

Flores, Glenn (2005) 'The impact of medical interpreter services on the quality of health care: A systematic review', *Medical Care Research and Review*, 62, 255-99.

Flores, Glenn et al. (2003) 'Errors in Medical Interpretation and their Potential Clinical Consequences in Pediatric Encounters', *Pediatrics*, 111, 6-14.

Gürsel, Seyfettin et al. (2009) 'Anadili Türkçe olan Nüfus ile Kürtçe olan Nüfus Arasında Eğitim Uçurum Var', *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, Araştırma Notu 09/49* (çevrimiçi) <https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2009/10/ArastirmaNotu049.pdf>, [10 Mart 2012].

Güven, Mine (2014) 'Distance learning as an effective tool for medical interpretation training in Turkey', *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 29(2), 116-130.

Harris, Brian (1976) 'The Importance of Natural Translation', *Working Papers in Bilingualism*, 12, 96-114.

Hornberger, J. et al. (1997) 'Bridging language and cultural barriers between physicians and patients', *Public Health Reports*, 112, 401-07.

Jacobs, E. et al. (2001) 'Impact of interpreter services on delivery of healthcare to limited-English-proficient patients', *Journal of General and Internal Medicine*, 16, 468-474.

Kubilay, Çağla (2005) 'Türkiye'de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmi Dil Eşitlemesinin Kırılması', *İletişim Araştırmaları*, 2(2), 55-85.

MacFarlane, Anne et al. (2008) 'Response to language barriers in consultations with refugees and asylum seekers: a telephone survey of Irish general practitioners', *BMC Family Practice*, 9, 68.

Maitland, Aaron (2009) 'How Many Scale Points Should I Include for Attitudinal Questions?', *Survey Practice*, 2(5), 1-5.

Meyer, Bernd (1998) 'Interpreter-mediated doctor-patient communication: the performance of non-trained community interpreters', *The Critical Link 2* (çevrimiçi) http://criticallink.org/wp-content/uploads/2011/09/CL2_Meyer.pdf, [28 Haziran 2011].

Mikkelson, Holly (1996) 'The Professionalization of Community Interpreting', M. Jérôme-O'Keeffe (der.), *Global Vision: Proceedings of the 37th Annual Conference of the American Translators Association*, Alexandria VA: American Translators Association, 77-89.

Öztürk, Türkan (2015) *Küresel Hareketlilik Etkisinde Türkiye'de Sağlık Çevirmenliği Uygulamaları: Çevirmen Görüşlerine Dayalı Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi (yayınlanmamış).

Pérez-González, Luis & Susam-Sarajeva, Ş. (der.) (2012a) *Non-professionals Translating and Interpreting: Participatory and Engaged Perspectives*, *The Translator* özel sayı, 18(2).

Pérez-González, Luis & Susam-Sarajeva, Ş. (2012b) 'Non-professionals Translating and Interpreting: Participatory and Engaged Perspectives', Pérez-González & Susam-Sarajeva 2012a, 149-165.

Pöchhacker, Franz (2000) 'Language barriers in Vienna hospitals', *Ethnicity & Health*, 5(2), 113-19.

Rosenberg, E. et al. (2007) 'Doctor-patient communication in primary care with an interpreter: Physician perceptions of professional and family interpreters', *Patient Education and Counseling*, 67, 286-92.

Schouten, Barbara et al. (2012) 'Informal Interpreters in Medical Settings: A Comparative Socio-Cultural Study of the Netherlands and Turkey', *The Translator*, 18(2), 311-338.

Şener, Olcay (2017) *Healthcare Interpreting in Turkey: Role and Ethics from a Sociological Perspective*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi (yayınlanmamış).

Tahir-Gürçağlar, Şehnaz, ve Diriker, E. (2004) 'Community Interpreting in Turkey', *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 14, 73-91.

Turan, Dilek (2016) *Sağlık Hizmetlerinde Sözlü Çeviri*, Ankara: Grafiker.

Türk Tabipleri Birliği (1994) 'Güneydoğu'da Sağlık Hizmetleri ve Sağlık Personelinin Sorunları', Raporu, Ankara: Türk Tabipleri Birliği.

Zendedel, R. et al. (2018) 'Informal interpreting in general practice: Are interpreters' roles related to perceived control, trust, and satisfaction?', *Patient Education and Counseling* (çevrimiçi) <https://doi.org/10.1016/j.pec.2018.01.012>, [1 Ekim 2018].

Zeydanlıoğlu, Welat (2012) 'Turkey's Kurdish Language Policy', *The International Journal of the Sociology of Language*, 217, 99-129.

SOL DÜŞÜNCE TARİHİNDE ÇEVİRMENİN ROLÜ: BİR “KÜLTÜR GİRİŞİMCİSİ” OLARAK HAYDAR RIFAT YORULMAZ*

THE ROLE OF A TRANSLATOR IN THE LEFTIST THOUGHT HISTORY: HAYDAR RIFAT YORULMAZ AS A “CULTURAL ENTREPRENEUR”

Bilal Çelik**

Öz

Bu çalışmada, döneminin önemli bir etkin öznesi olan Haydar Rifat Yorulmaz’ın 1908- 1940 yılları arasında ortaya koyduğu çeviri külliyatı önemli hatlarıyla ele alınacaktır. Yorulmaz’ın çeviri faaliyeti, Türkiye’de sol düşüncenin zemin kazanması açısından önemli katkılarda bulundu. Üretken bir çevirmen ve aynı zamanda dönemin etkili avukatlarından olan Yorulmaz, bilinçli bir plan dahilinde sol düşünceye ait çevirilerini “Kültür Serisi” ve “Dün ve Yarın Tercüme Külliyatı” gibi diziler halinde dönemin okuyucu kitlesine ulaştırmaya çalıştı. Çeviri külliyatı incelendiğinde, Yorulmaz’ın Anarşizm ve özellikle de Sosyalizm’e ait bilinçli bir repertuar oluşturma çabası içinde olduğu gözlenmektedir. Bu makalede, Itamar Even-Zohar’ın “kültür repertuarı” (Even-Zohar 2010: 70) kavramından yola çıkılarak, Yorulmaz’ın çeviri etkinliği aracılığıyla bir sol düşünce repertuarını nasıl kurduğu ele alınacaktır. Bununla birlikte, Yorulmaz’ın çeviri etkinliği üzerinden üstlendiği ve hukuki faaliyetleriyle de beslediği “kültür girişimcisi” (Even-Zohar 2010:195) rolü de incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Çeviri Tarihi, Kültür Repertuarı, Kültür Girişimcisi, Sol Düşünce Repertuarı, Haydar Rifat Yorulmaz

Abstract

This study aims to explore with main points the translation corpus built by Haydar Rifat Yorulmaz, an active agent of the period, between 1908 and 1940. Yorulmaz’s translations have made significant contributions for the leftist thought in Turkey to gain ground. The prolific translator and one of the powerful lawyers of the period, Yorulmaz tried to present his translations of the leftist thought to the readership of the time as serials such as “Kültür Serisi”(The Serial of Culture) and “Dün ve Yarın Tercüme Külliyatı(The

* Bu makaledeki konular 2014 yılında yazmış olduğum *Haydar Rifat Yorulmaz’ın Çevirileri (1908-1940): Bir Sol Düşünce “Repertuarı”nın Kuruluşu* adlı yüksek lisans tezimde daha kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır.

** Doktora Öğrencisi, Boğaziçi Üniversitesi, Çeviribilim Bölümü, İstanbul/Türkiye

PhD Student, Boğaziçi University, Department of Translation and Interpreting Studies, Istanbul/Turkey

Corpus of the Past and Tomorrow) within a deliberate planning. As his translation corpus has been analyzed, it is observed that Yorulmaz endeavors to establish a repertoire of Anarchism and especially that of Socialism. In this article, drawing on Itamar Even-Zohar's "culture repertoire" (Even-Zohar 2010: 70), I will look into how Yorulmaz has built a repertoire of leftist thought through his translations. Besides, I will reveal Yorulmaz's role as a "cultural entrepreneur" (Even-Zohar 2010: 195), which is formed by his translations and fostered by his legal activities.

Keywords: Translation History, Culture Repertoire, Cultural Entrepreneur, Leftist Thought Repertoire, Haydar Rifat Yorulmaz.

1. Giriş

Haydar Rifat Yorulmaz (1877-1942) bulunduğu dönem içinde etkileri günümüzde de önemsenen oldukça önemli çevirilere imza attı. Bu makalenin de odak noktasını oluşturan bu çeviriler sol düşünce tarihinde Yorulmaz'ın rolü ve yeri açısından önemli bulgular sağlamaktadır. Yorulmaz'ın 1908'de yayınladığı ilk eseri olan *Bab-ı Ali'nin İçyüzü*'nden başlayarak Cumhuriyet döneminde çoğunlukla diziler şeklinde devam eden çeviri faaliyeti bir sol düşünce repertuarı oluşturmak amacıyla başlattığı "kültür girişimciliği"nin (Even-Zohar 2010:195) pratikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede, bu pratikler incelenerek Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarını diziler aracılığıyla nasıl kurduğu ve bu dizilerde yer alan eserlerin sol düşünce repertuarı içindeki yeri irdelenecektir. Aynı zamanda "Yorulmaz'ın bir bilinç dahilinde çeviriler üzerinden bir sol düşünce repertuarı oluşturma çabası ve bunun hukuki faaliyetleriyle oluşturduğu paralellikler "kültür girişimcisi" kavramı çerçevesinde ele alınacaktır.

Ancak ayrıntılara girmeden önce, bu çalışmanın da odak noktasını oluşturan Yorulmaz'ın hayatıyla ve çeviri etkinliğiyle ilgili bazı önemli noktaları belirtmenin aydınlatıcı olacağını düşünüyorum. Yorulmaz çok üretken bir çevirmen olmakla birlikte döneminin tanınmış bir avukatı olma özelliğiyle de ön plana çıkmaktadır. Ancak bu makalede de ele alınacağı gibi bu kimlikler Yorulmaz'ın "kültür girişimcisi" (Even-Zohar 2010:195) olma vasfını beslemişlerdir.

Çevirmenlik ve avukatlık kimliklerinin yanında Yorulmaz aynı zamanda öğretmenlik de yaptı. Bazı özel okullarda görev alan Yorulmaz Ticaret Mektebi Âlisi'nde fenni tatbikat-teknoloji dersi verdi ve Tefeyyüz İdadisi'nde ders nazırlığı görevini yerine getirdi. Bununla birlikte posta sisteminde iyileştirmeler yapmak üzere getirilen Alman müsteşar Höne'nin başkatipliğini

de yaptı ve “Tahrirat-ı Ecnebiye” mümeyyizliği görevinde bulundu. Ayrıca birçok gazete ve dergide yazılar yazdı (Sevengil 1936:4).

Yorulmaz, sol çevirilerle ilgili değerlendirmelerde bir klişe olarak daha çok “Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı” ile anılmaktadır. Ancak dizi dışı eserlerinin yanı sıra, çevirilerinin çoğunu yayınladığı 1930 ve 1940 arası dönemi incelediğimizde Yorulmaz’a ait eserlerin çoğunun “Kültür Serisi”, “Genç Türk Kitaphanesi” ve “İnci Roman Koleksiyonu” adlı dizilerde yayımlandığını belirtmekte yarar var. Ayrıca pek bilinmemekle birlikte Yorulmaz’ın Meşrutiyet dönemi bazı eserlerinde Tevfik Nadir müstearını kullandığını da hatırlatmak gerekir.

Yorulmaz’ın daha çok diziler halinde ortaya çıkan külliyyatına baktığımızda politikadan, edebiyata, hukuktan felsefeye, tarihten sosyolojiye ve dine kadar oldukça geniş bir yelpazede eser ortaya koyduğunu ve bunların çoğunun çevirilerden oluştuğunu görürüz (Ayrıntı için, Çelik 2014). 2014 yılında hazırladığım yüksek lisans tezimdeki veriler Haydar Rifat Yorulmaz’ın toplamda 67 eserden oluşan bir külliyyatının olduğunu ve bu 67 eserden 63’ünün çeviri olduğunu ortaya koymaktadır (Bkz. Çelik 2014: EK 2). Ancak bu çalışmanın kapsamı açısından, bu makalede, geniş bir yelpazeyi kapsayan bu çevirilerden özellikle de sol düşünce repertuarını ilgilendiren temel eserlerin ele alınacağını belirtmek isterim.

2. “Terceme,” “Kültür Repertuarı” ve “Kültür Girişimcisi” Kavramları

Bu makalede Betimleyici Yaklaşım’ın kuramcılarında olan Itamar Even-Zohar’ın ortaya koyduğu kuram ve yöntemlerden yararlanarak Haydar Rifat Yorulmaz’ın bir sol düşünce repertuarını nasıl oluşturduğunu ortaya koyacağım. Bu amaçla, Even-Zohar’ın çeviribilime yeni bakış açıları sunan “kültür repertuarı” (Even-Zohar 2010: 70) ve “kültür girişimcisi” (Even-Zohar 2010:195) kavramlarından yararlanacağım. Ayrıca bu makalede kapsayıcı bir yaklaşım olması ve sağlıklı bir analiz yapılması açısından Saliha Pakar’ın ortaya koyduğu “terceme” kavramını temel alacağım.

2.1 “Terceme”

Yorulmaz’ın ortaya koyduğu sol düşünce repertuarı incelenirken, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemine ait çevirilerin birbirinden keskin çizgilerle kopuk iki döneme ait eserler olarak incelenmek yerine, birbirilerinden ve

önceki dönemlerden de izler taşıyan metinler olarak ele alınacağını ifade etmem gerekir. Bu durum Yorulmaz'ın çevirileriyle de somutluk kazanmaktadır. Nitekim, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi çeviri “uygulamaları” arasındaki süreklilikle ilgili Saliha Pakler şu görüşü dile getirir:

Osmanlı döneminde genel *terceme/tercüme* ya da özel *nazire* kapsamında çok çeşitli uygulamalar olduğunu (Andrews 2002; Pakler 2002; Toska 2002), çeşitliliğin 19. Yüzyılda devam ettiğini, Cumhuriyet dönemine de taşıdığını hatırlatacak bulgular ortaya çıkınca, günümüzün çeviri uygulamalarına ilişkin eleştirel bakışlarımız daha derin temellere inebilecektir” (Paker 2004: 278).

Bu açıklamalardan yola çıkarak öncelikle bu makalede kullanacağım “çeviri” kavramına da açıklık getirmek gerektiğine inanıyorum. Çünkü Yorulmaz'ın eserlerinde yer alan bazı olguları günümüz çeviri kavramıyla açıklamaya çalışmak sağlıklı bir değerlendirme yapmamızı engelleyecektir. Bu konuda Saliha Pakler, günümüz “çeviri” kavramıyla Osmanlı geleneğindeki “terceme” kavramının birbirinden farklı kavramlar olduğuna dikkat çekmekte (Paker 2002: 124-137) ve “terceme” kavramının “‘hem kelimesi kelimesine’ dilden dile aktarımı hem de kaynak metne bir ölçüde bağlı kalarak ama aynı zamanda terceme edenin kişisel görüşlerine ya da başka kaynaklara dayanarak genişletilmesini, ya da eksiltilerek üretilmesini, başka bir deyişle, bir yeniden yazım geleneğini kapsadığını” dile getirir (Paker 2014: 42). Bu nedenle bu çalışmada Pakler'in dile getirdiği “terceme” kavramı esas alınarak değerlendirmeler yapılacaktır. Örneğin, aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirilecek olan, Yorulmaz'ın üç ayrı kaynak metinden yola çıkarak özet şeklinde çevirdiği *Stalin* adlı eseri bu durumu somut bir şekilde göstermektedir. Bu durum Cumhuriyet öncesi dönemde başvurulan bu yöneme Cumhuriyet döneminde de başvurulabildiğini göstermektedir (Ayrıntı için: Pakler 2002: 120-143; Demircioğlu 2009a:159-177). Pakler bu konuya ilişkin ise şu düşünceleri kayda geçer:

... önemli olan, bir eser ne zaman çevrildiyse o zamanın anlayışına ve beklentilerine göre çeviri olarak tanımlanıp tanımlanmadığıdır. Ayrıca birbirinden farklı dönemlerin çeviri uygulamaları, tanımları, kavramları ve anlayışları, zaman içinde durağan kalmadığını, sürekli devindiğini varsaydığımız erek kültürün tarihiyle organik bir ilişki içinde değil midir?” (Paker 2004: 278)

2.2 Kültür Repertuarı

“Kültür repertuarı”, “kültür planlanması” gibi kavramalar kaynağını Even-Zohar’ın 1970’lerde ortaya koyduğu Çoğuldizge Kuramı’ndan alır. Even-Zohar 1990’larda Çoğuldizge Kuramı’na eklediği bu kavramlarla çeviribilim araştırmalarında “kültürel olguya” (Tahir Gürçağlar 2003:262) daha fazla yer vermiştir. Even-Zohar, “repertuar”ı “kültür planlaması” kavramının içinde ele alır. Bu iki kavram arasındaki ilişkiyi ortaya koymak açısından öncelikle “kültür planlaması” üzerinde durmak gerektiğini düşünüyorum.

Even-Zohar “kültür planlaması”nı şöyle açıklar: “Kültür planlaması, iktidar sahipleri ya da “bağımsız özneler” tarafından mevcut ya da şekillenmekte olan bir repertuvara yapılan bilinçli bir müdahale hareketi olarak anlaşılır. Bu nedenle, geçerli genel durumda değişim yaratmayı gerektirir. Muhtemel başarısı da etkili bir girişime bağlıdır¹” (Even-Zohar 2010: 98-99)². Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi Even-Zohar kültür planlamasında mevcut repertuvara dair bilinçli müdahalelerin varlığına işaret etmekte ve bu şekilde gerçekleşecek değişimi de etkili bir girişime bağlamaktadır. Yorulmaz’ın 1908 ve 1940 yılları arasındaki çeviri etkinliğine ve hukuki çalışmalarına baktığımızda, onun da “varolan repertuar üzerinde bilinçli” bir “müdahalesinin” söz konusu olduğu gözlenebilmektedir.

Even-Zohar kültür planlaması için önem atfeden “repertuar” kavramını da şöyle açıklamaktadır: “Kültür kuramında kullandığım başlıca kavram “repertuar”dır. Kültür repertuarı, bir grup ve tek başına üyelerinin yaşamlarını düzenlemek için kullandıkları seçenekler toplamı ya da kabul görmüş seçenekler bütünüdür³” (Even-Zohar 2010: 70).

Görüldüğü gibi kültür repertuarında “seçenekler” önemli bir yer tutmaktadır. Cemal Demircioğlu, kültür repertuarını, aktarıma ait süreç ve ürünleri özne kavramıyla ele alan hipotezler sunan üretici bir kuram olarak değerlendirir. Bu çerçevede “seçeneklere” ilişkin şöyle bir açıklama getirir: “Onsekizinci

¹ “Culture planning is conceived of as a deliberate act of intervention, either by power holders or by “free agents,” into an extant or a crystallizing repertoire. Hence, it entails the introduction of change into a current state of affairs. Its prospective success depends on an effective undertaking.”

² Aksi belirtilmedikçe bu makalede yapılan çeviri ve çeviriyazıların tümü bana aittir.

³ “The major concept in the theory of culture I employ is that of “repertoire.” The culture repertoire is the aggregate, or the accepted stock of options utilized by a group, and by its individual members, for the organization of life.”

yüzyıl sırasında başlayıp yirminci yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nun düşüşüne kadar devam eden Osmanlı medeniyetini değiştirme sürecinde de gözlendiği gibi “seçenekler” sözkonusu toplumun bir şekilde kaotik ve düzensiz durumunu düzenli hale dönüştürme yolları olarak düşünülebilir⁴ (Demircioğlu 2009b: 133-134). Demircioğlu'nun değindiği değişimin Cumhuriyet döneminde de gözlendiği ve Yorulmaz'ın şahsında sol düşünce repertuarına ait “seçeneklerle” kendini görünür kıldığı anlaşılmaktadır.

Even-Zohar, kültür repertuarının oluşumunda iki noktaya dikkat çeker: “Repertuar, istem dışı (inadvertently) ya da kendiliğinden (spontaneously) adı ve sanı belli olmayan anonim kişilerce ya da bilinçli olarak (deliberately), yani açıkça ve kendini adayarak bu etkinliğin içinde yer alan bilinen ve bazen de hatırd tutulan kişilerce oluşturulabilir⁵” (Even-Zohar 2010: 72). Bu açıklamadan da hareketle, bir “kültür girişimcisi” olarak gördüğüm Yorulmaz'ın da sol düşünce repertuarını kurarken “açıkça ve kendini adayarak” çeviri etkinliklerini ve bunu destekleyen diğer etkinlikleri yerine getirdiğini düşünüyorum.

Repertuarın “icat” ve “ithal” olmak üzere iki yöntemle oluşturulduğunu ortaya koyan Even-Zohar, bu iki yöntemle ilgili şu açıklamalarda bulunur:

Repertuar oluşturmada, şartlardan bağımsız olarak başlıca yöntemler ‘*icat*’ ve ‘*ithal*’ olarak görünmektedir. Bunlar birbirine karşıt yöntemler değildir. Çünkü icat başka hiçbir sistemle ilişki *kurmaksızın* kendi sisteminin sınırları dahilinde repertuar oluşturmada kullanılan iş (labor) ile de ilişkili olabildiği halde ithal aracılığıyla da gerçekleştirilebilir. Hatta basit bir kaynağa dayandırılmayacak olan icat durumlarında dahi, ithal söz konusu olabilir. Kısacası, repertuar oluşturmada ithal normalde kabul edildiğinden çok daha önemli bir rol oynar ve bu nedenle de aynı rolü gruplar arası etkileşimde olduğu kadar grupların yaşamlarının düzenlenmesinde de oynar⁶. (Even-Zohar 2010: 72)

⁴ ... one can think of “options” as ways that help a given society transform its somehow chaotic or disordered position into an organized one, as was observed during the process of shifting civilization in Ottoman culture which started during the eighteenth century and continued up to the decline of the Ottoman Empire at the turn of the twentieth century (Demircioğlu 2009b: 133-134).

⁵ “It may take place *inadvertently*, or “*spontaneously*,” that is by anonymous contributors, whose names and fortune may never be known, or *deliberately*, that is by known and sometimes remembered members who openly and dedicatedly are engaged in this activity.”

⁶ “In the making of repertoires, independently of the circumstances, the major procedures seem to be ‘*invention*’ and ‘*import*.’ These are not opposed procedures, because inventing may be carried out via import, though it also may relate to the labor involved in the making within the confines of the home system *without* any link to some other. Even in cases of inventiveness which cannot be traced

Even-Zohar, bu yöntemlerin başarılı olması ile aktarımın gerçekleştiğine ve yeni “seçeneklerin” benimsenerek repertuvarın bir parçası haline geldiklerini belirtir (Tahir Gürçağlar 2003: 249).

2.3 Kültür Girişimcisi

Even-Zohar “kültür girişimcisi” kavramına açıklık getirmek için “fikir yaratıcıları” (idea-makers) kavramını ileri sürer ve aslında üzerinde durduğu kişilerin kültür repertuvarına yeni ve alternatif seçenekler sunan kişiler olduğunu vurgular (Even-Zohar 2010:194). Fikir yaratıcılarıyla ne demek istediğine açıklık getirmek için de “idea-makers-as-options-devisers” terimini kullandığını ve bunu da kısaca “idea-makers” olarak ifade ettiğini belirtir (Even-Zohar 2010:195).

Even-Zohar, aynı konuyla ilgili olarak “Fikir yaratıcıları ne dereceye kadar fikirleri tanıtmaktan ziyade esasında onları üretmekle uğraşırlar?” (Ibid.) sorusunu sorar. Bu soruyu cevaplarırken ortaya koyduğu açıklamada da “kültür girişimcisi” kavramına açıklık getirir:

Eğer “fikirleri tanıtmaktan” kastımız onlar hakkında konuşmak, onları etrafa yaymaya çalışmak ise, şüphesiz bildiğimiz birçok fikir yaratıcısı ya kendisi ya da bazı yakın özneler aracılığıyla bunu yapmıştır. [...] Diğer taraftan fikirleri tanıtmaktan kastımız onları uygulamaya dair yapılan bir takım etkinlikler ise, yani sadece onların duyurulması ve kabul ettirilmesi değil de aynı zamanda onları ilgili grubun etkin repertuvarına yerleştirerek sosyo-kültürel gerçekliğe dönüştürmek ise, o zaman fikir yaratıcılarının, tarih boyunca daha çok fikirlerini üretip anlatmakla uğraşanlar ile buna ek olarak fikirlerinin uygulamaya konulması için aktif girişimlerde bulunanlar arasında açık bir şekilde bölündüğünü görürüz.

“Etkin fikir yaratıcıları” (active idea-makers) olarak adlandırabileceğimiz bu ikinci türden insanlar aslında *girişimcilerin* (*entrepreneurs*) rolünü de üstlenir. Kültür repertuvarları için yeni ya da alternatif fikirler yaratmakla uğraştıkları için onları *kültür girişimcileri* olarak adlandırmak yerinde olacaktır⁷. (Even-Zohar 2010:195)

back to a simple source, import may have been present. In short, import has played a much more crucial role than is normally admitted in the making of repertoires, and hence in the organization of the life of groups, as well as the interaction between groups.

⁷ “If by “promoting ideas” we mean talking about them and trying to spread them around, no doubt most idea-makers we know about have done that either by themselves or through some close agents. [...] On the other hand, if we mean by promoting ideas some sort of activity towards implementing

Görüldüğü gibi, Even Zohar fikir yaratıcılarını da fikir üretenler ve sadece fikir üretmekle kalmayıp bu fikirlerin yaşam bulması için girişimlerde bulunanlar şeklinde iki gruba ayırıyor. Ancak açıklamasından da anlaşıldığı gibi asıl ikinci grubun rolü üzerinde duruyor. Çünkü “yeni ve alternatif fikirler” üreten bu “etkin fikir yaratıcılarını” “kültür girişimcileri” olarak tanımlıyor. Bu makalede de çeviri pratikleri ve destekleyici diğer faaliyetleri üzerinden Yorulmaz’ı konumlandığı grup “etkin fikir yaratıcıları” başka bir deyişle “kültür girişimcileri”dir.

3. Diziler Üzerinden Sol Düşünce Repertuvar(lar)ının Kurulması

Yorulmaz’ın çevirileri incelendiğinde sol düşünce içerisinde iki repertuvarın belirginleştiği gözlenmektedir. Çevirilerinde çoğunlukla “sosyalist düşünce repertuvarı” ön plana çıkarken Cumhuriyet öncesi ve sonrası çalışmalarına baktığımızda bir başka repertuvar olarak “anarşist düşünce repertuvarı”nın da belirginleştiğini görürüz.

Yorulmaz’ın çevirileri aracılığıyla repertuvar(lar) kurma girişimine baktığımızda sol düşünce repertuvarının “seçeneklerini” oluşturmak için eserlerini tek başına yayınlamak yerine daha çok diziler halinde topluma sunmayı tercih ettiğini görürüz. Bu açıdan sırasıyla bu dizileri ele almanın açıklayıcı olacağını düşünüyorum.

3.1 Genç Türk Kitaphanesi

Genç Türk Kitaphanesi hepsi Yorulmaz’a ait altı eserden oluşur. Bu dizinin yayınlanması 1932 ve 1933 yıllarını kapsamaktadır. Bu dizideki eserlerin Sanayiinefise Matbaası, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, Şirketi Mürettibiye Matbaası ve Hilmi Kitaphanesi’nden çıktığı gözlenmektedir. Dizideki eserlerin Hilmi Kitaphanesi’ndeki bir eser hariç çoğunun matbaa şirketleri tarafından basılmış olması Yorulmaz’ın bu dizideki eserlerin çoğunu kendisinin matbaaya verip bastırması olabileceği ihtimaline de işaret etmektedir. Bu dizi içerisinde yayınlanan çeviriler kronolojik olarak şu şekildedir: *Bolşeviklik: Nasıl geldi? Nedir? Ne oluyor?*, *Musolini ile Mülakat*, *Bismark nasıl düştü?*, *Leninin Hayatı*, *Budda ve Stalin*.

them, that is, making them not only heard and accepted, but also converted to socio-cultural reality by implanting them into the active repertoire of the relevant group, then we would find that idea-makers are clearly divided throughout history to those who are mostly engaged in producing and preaching their ideas and those who in addition also become active in attempts towards their implementation.”

“This latter brand of people, whom we may call “active idea-makers,” actually also assume the role of *entrepreneurs*. Since they are engaged in the creation of new or alternative ideas for the repertoires of culture, it would be adequate to call them *cultural entrepreneurs*.”

Bu dizi içerisinde sol düşünce repertuarı açısından ise üç önemli eserin ön plana çıktığını görüyoruz. Bunlar *Leninin Hayatı*, *Stalin* ve *Bolşeviklik: Nasıl geldi? Nedir? Ne oluyor?* adlı eserlerdir.

Yorulmaz'ın Pierre Charles'dan çevirdiği *Leninin Hayatı* bu dizi içinde 1932 yılında Hilmi Kitaphanesi tarafından basılmıştır. Yorulmaz bu kitaba ilişkin “Başlangıç” kısmında şunları söyler:

“Tarihin büyük vak’alarının sırrını, ne olduğunu anlayabilmek için onları yaratanları bulmak; onunla, çocukluğundan başlayarak, hayatının muhtelif mevsimlerinde elele yürümek, beraber dolaşıp beraber görmek lazımdır. Tarihin bugüne kadar en büyük vak’ası olan bolşeviklik hakkında da bu böyledir.

Bolşevikliğin teessüsüne kadar insanların görüp geçirdiği ihtilaller hep siyasi bir mahiyettedir; ilk büyük “içtimaî ihtilal” dünyaya Lenin’in elile geldi.” (Yorulmaz 1932a: 2)

Bu açıklamaların da işaret ettiği gibi Yorulmaz, oluşturmaya çalıştığı sol repertuarın bir gereği olarak okuyucu kitlesini başka bir deyişle Türkiye toplumunu “ilk büyük içtimai ihtilal” [toplumsal ihtilal] olarak tanımladığı Bolşevik ihtilali hakkında bilgilendirmek ve bu ihtilalin baş mimarı olarak gördüğü Lenin’i tanıtmak gereğini hissetmektedir. Yorulmaz, bu ihtilalin Türkiye açısından önemini de şöyle açıklıyor: “Karadan, denizden kapı bir komşumuz olan bu yeni dünyanın yaşayışını, kanunlarını, ahlakiyatını öğrenmek mecburiyetindeyiz. Buna dair okuduklarımızı kavrayabilmek için en basit ve yagane emin yol, her şeyden evvel, o alemi yaratan şahsiyeti tanımaktır: Lenin!” (Ibid.).

Yorulmaz bu çeviriyi yaptığı erek okuyucu kitlesi için de şunları söyler: “İşte bir hamlede okunabilecek olan şu küçük kitabı tarih meraklısı zevata, bunlara benzer ukdelerini halletmek üzere bir aralık tercüme için münasip gördüm. Bir faydası olursa, büyük bir tesellidir.” (Yorulmaz 1932a: 7)

“Genç Türk Kitaphanesi”nden çıkan başka bir eser olan *Stalin* ile *Leninin Hayatı*’nı birlikte ele aldığımızda, Yorulmaz’ın SSCB’nin iki önemli lideri ve Bolşevik devriminin öncülerinden olan Lenin ve Stalin’i örnek oluşturması açısından Türkiye toplumuna aktarma ve anlatma ihtiyacı duyduğunu görmekteyiz.

Stalin'i incelediğimizde öncelikle bu kitabın daha önce belirtildiği gibi üç ayrı kitaptan yararlanılarak oluşturulmuş bir *hülasa çeviri* olduğunu belirtmek gerekir. Yorulmaz bunu “Birkaç Söz” bölümünde şöyle açıklar: “Bu kitap Stalin hakkında yazılmış üç kitabın lübbüdür. Bu üç kitaptan biri esas olarak alınmış, diğerlerinden de onda olmayan yahut az çok başka bir renkte izah olunan parçaların diğer zaviyelerden görünüşü de munasip bulduğum yerlere serpiştirilmiştir” (Yorulmaz 1933a: 374).

Burada “lübb” sözcüğü “hülasa”, “özet” anlamında kullanılmıştır. Yani Haydar Rifat bir kitabı merkeze alarak, onda görmediği ya da olmasını gerekli gördüğü yerleri diğer iki eserden aktararak tercümesini gerçekleştirmiştir. Yorulmaz kendisi de çevirisini “Netekim eser gayretime rağmen az çok ekleme bir bohçayı andırıyor” (Ibid.) şeklinde tanımlamıştır.

Bu çeviride dikkat çeken başka bir nokta ise eserde sadece Yorulmaz'ın adının olması, kaynak metinlerin ve yazarlarının adlarının yazılmamasıdır. Yine de Yorulmaz, bu yazarların Stalin ve Bolşeviklikle var olan bağlarını aktarmayı gerekli görmüştür:

Bu üç kitabın muharrirlerinden biri Stalin ile, Lenin ile uzun zaman beraber bulunmuş; bu suretle Stalin'i çok yakından tetkik etmiştir. Diğer ikisinden biri az çok kızıldır; öbürü bolşevik Rusya'nın Paris seferatinde müsteşar iken bolşeviklerce kendisinin cezalandırılmasına karar verildiğini öğrenerek seferatane duvarından atlayarak fransız polisine kaçmak suretile canını kurtarmıştır (Ibid.).

Yorulmaz, Fransa'da milletvekilliği, bakanlık yapmış ve SSCB'nin Fransa'ya borçlanması nedeniyle Rusya'ya gönderilen heyetlere de başkanlık etmiş olan (Yorulmaz 1932b: 5) Anatole de Monzie'nin yazdığı *Bolşeviklik: Nasıl geldi? Nedir? Ne oluyor?* adlı eseri de sol düşünce repertuarının bir parçası olarak Türkçeye çevirme ihtiyacı duymuştur.

Yorulmaz, bu kitaptan yararlanabilecek okuyucu kitlesini “tarih meraklıları”, “politika ve ticaret erbabı” (Yorulmaz 1932b: 5) olarak sunmuştur.

Yorulmaz'ın, de Monzie'nin 1931'de yazdığı bu eseri basımından hemen bir sene sonra çevirmesini (Ibid.) de kurmaya çalıştığı sol düşünce repertuarına yeni ve farklı bir bakış açısıyla yazılmış bir eseri kazandırma isteği olarak değerlendirebiliriz.

3.2 Kültür Serisi

“Kültür Serisi”ndeki çeviriler 1932-37 aralığında çıkan toplam 25 eseri kapsamaktadır (Ayrıntı için Çelik 2014: EK 2). “Kültür Serisi” yeterince bilinmemesine rağmen tamamı Yorulmaz’ın kendi çevirilerinden oluşmaktadır ve sol düşünce repertuarına katkıda bulunan eserlerin çoğu de bu seride yer almaktadır. Bu dizideki eserlerin Tefeyyüz Kitabevi, Hilmi Kitabevi, Şirketi Mürettibiye Matbaası/Basımevi, Matbaacılık ve Neşriyat ve Sanayiinefise Matbaası’ndan çıktığı görülmektedir. Bu durum Yorulmaz’ın bu dizideki eserlerinin bir kısmını yayınevleri aracılığıyla okuyucularına ulaştırırken bir kısmını da “Genç Türk Kitaphanesi”nde de gözlendiği gibi matbaa şirketleri aracılığıyla bastırarak okuyucularına ulaştırmaya çalıştığını göstermektedir.

“Kültür Serisi” içinde sol düşünce repertuarına doğrudan katkıda bulunan Georges Tournaire’den *Sosyalizm*, Karl Marx’ın Gabrielle Deville tarafından yapılan hülasa çevirisi *Sermaye*, Kropotkin’in *Anarşizm*’i, Stalin’in *Nazarî ve Amelî Lenin Mezhebi*, Engels’in *Hayalî Sosyalizm ve İlmî Sosyalizm*’i ve J. Borchardt’ın *Tarihî Maddiyecilik* adlı eseri yer almaktadır. Görüldüğü gibi “Kültür Serisi”nde sol düşünce repertuarına katkıda bulunan nispeten daha fazla eser yer almaktadır ve bu eserlerden bazıları sol düşünceyi temellendiren düşünürlerden olan Marx ve Engels’e aittir. Bu dizinin diğer önemli bir özelliği ise Yorulmaz’ın sol düşünce repertuarının iki ayağını oluşturan sosyalist ve anarşist düşünce repertuarlarının her ikisine de ait eserleri barındıran tek dizi olmasıdır. Ayrıca Yorulmaz’ın daha önce 1910’da yayınladığı *Sosyalizm* adlı eserin diliçi çevirisini bu dizinin 4. sayısı olarak yeniden yayınlaması da bu diziye verdiği önemin somut bir göstergesi olarak görülebilir.

Kültür Serisi’nin 15. sayısı olarak çıkan *Hayalî Sosyalizm ve İlmî Sosyalizm*’in sol düşünce repertuarı açısından önemi, sosyalizm düşüncesi açısından Marx ile birlikte iki önemli düşünürden biri olarak kabul gören Engels tarafından kaleme alınmış olması ve Yorulmaz’ın bu önemli eseri bilinçli bir şekilde Türkiye’deki okuyucu kitlesine ulaştırmak için uğraş vermesidir.

Bu eserin “Önsöz”ünü “basan”ın yani Hilmî Kütüphanesi’nin yazmış olması yayınevinin Yorulmaz’ın sol düşünce repertuarı oluşturma girişimine bir destek göstergesi olarak okunabilir. “Önsöz”deki açıklama-

lardan, basımevinin sosyalizmle ilgili gelişmeleri yakından takip ettiği anlaşılmaktadır (Yorulmaz 1935a: 5-6): “Marks dininin” yani sosyalizmin dünyanın “altıda birine denk bir ülke” dediği S.S.C.B’de “serilip serpildiği şu sırada...” şeklindeki açıklamalarla birlikte ilmi ve hayali sosyalizm için okunabilecek en derin eserler olmasının ve eserin sosyalizmin Marks’la birlikte iki kurucusundan biri olan Engels tarafından kaleme alındığının dile getirilmesi, basımevinin bu fikirlerin Türkiye’de de okunup yaygınlaşması inancını taşıdığını göstermektedir (Ibid.) Bu bir nevi “basan”ın Haydar Rifat Yorulmaz’ın oluşturmaya çalıştığı sol düşünce repertuarı için bir “hamilik” (Lefevre 1992: 15) örneği olarak da görülebilir.

Kültür Serisi’nin 16. sayısı olarak çıkan *Nazarî ve Amelî LENİN MEZHEBİ* ise Stalin tarafından yazılmıştır. Sol düşünce repertuarına katkı sunan bir eser olmakla birlikte Yorulmaz bu eser için bir önsöz kaleme almadığından ayrıntılı bilgilere ulaşamıyoruz.

Yorulmaz’ın kurmaya çalıştığı sol düşünce repertuarı açısından önemli bir yeri olan *Tarihî Maddiyecilik* de Kültür Serisi’nin 17. sayısı olarak çıkmıştır. “Önsöz” kısmında bu çevirinin ortaya çıkış serüveni ve amacı açısından oldukça aydınlatıcı bilgiler yer alır. Yorulmaz, tarihi maddiyecilik ya da günümüz söylemiyle tarihsel materyalizm için giriştiği bu çeviri faaliyetine dair ilk endişesini şöyle dile getiriyor: “Kültür serisi ismindeki külliyatımızda öteden beri tarihî maddiyeciliğe dair bir eser neşretmek istiyordum. Nitekim Buharin’in bu nam altındaki tercümeyle başlamıştım; fakat ilk seçtiğim o kitap şu sayfalarımızla yedi, sekiz yüz sayfa tutacak bir halde olması öteden beri birkaç vecihden düşündürüyordu” (Yorulmaz 1935b: 5). Belli ki Yorulmaz, bu eserin sayfa sayısının çokluğu nedeniyle geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmayacağı endişesi taşıyor ve şöyle devam ediyor:

Bu halde aylardan beri bu kitabı âdeta yerimde sayar gibi tercüme edip dururken Karl Marks’ın sermayesini Fransızcaya çevirenlerden meşhur J. Borhard’ın şu muhtasar tarihî maddiyeciliğini muhterem bir dost lütfetti ve beni gûya hallolunamayacak bir mes’ele önünde imişim gibi o kadar uzun zaman düşündüren düğüm çözüldü: Okuyucularına şimdilik bu bahsin lübbu [özet] mesabesinde olan şu kitabı takdime karar verdim (Ibid.).

Görüldüğü gibi *Tarihî Maddiyecilik*’in önsöz bölümü Yorulmaz’ın oluşturduğu sol düşünce repertuarına dair önemli noktalara işaret etmektedir.

Bunlardan en önemlisi, Yorulmaz'ın bizzat kendisinin Şirketi Mürettebiye Matbaası'ndan çıkardığı “Kültür Serisi”ni “külliyyat” olarak ifade etmesidir. Bu ifade Yorulmaz'ın çeviri faaliyetini bilinçli ve amaçlı bir şekilde yürüttüğünün de bir göstergesidir. Ayrıca bu külliyata tarihi maddiyecilikle ilgili yeni bir eseri dahil etme isteği göz önüne alındığında, Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarını oluşturma çabasının boyutu ve kapsamının Kültür Serisi'nde de belirginlik kazandığı görülmektedir.

Bu dizide yer alan *Sosyalizm, Sermaye ve Anarşizm* adlı çeviriler de hem tek başlarına hem dizi içerisinde Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarını oluşturan oldukça önemli eserlerdendir. Yorulmaz'ın bu çevirilerini incelediğimizde hem sosyalist düşünce repertuarına hem de anarşist düşünce repertuarına katkıda bulduklarını görürüz.

3.2.1 Anarşizm

Bu eser anarşizmin kuramcılarında Kropotkin'in 1896'da yayınlanan eseridir. Yorulmaz'ın bu çevirisi “Kültür Serisi”nin 14. sayısı olarak 1934'de basılmıştır. 1895'ten 1960'lara kadar geçen süre içerisinde Osmanlı'da ve Türkiye'de basılan anarşizmle ilgili kaynakların azlığına baktığımızda (Çelik 2014: 72-74) aslında Haydar Rifat Yorulmaz'ın çeviri faaliyetleriyle anarşist düşünce repertuarına sağladığı katkı daha iyi anlaşılmaktadır. Bu durum aynı zamanda *Anarşizm*'in anarşist düşünce repertuarı içerisindeki önemini de somut olarak gözler önüne sermektedir.

Yorulmaz sol düşünce repertuar(lar)ını oluştururken, sol düşüncenin farklı yorumlarını da erek okuyucularına aktarmaya çalışır. Bunu, *Anarşizm*'in önsözünde rahatlıkla görmekteyiz: “Lenin, Kropotkin'in aleyhindedir; netekim Kautski'nin de aleyhindedir. Hatta *Proleterya İhtilâli*⁸ isimindeki kitabını baştanbaşa Kautski “**mel'ununu, murtatını**” tahlil ile yürütür; fakat aynı zamanda onların Karl Marks'ı, Engels'i son harflerine kadar hatmetmiş olduklarını tastikten kendini alamaz (Yorulmaz 1934b: 5).

Görüldüğü gibi Yorulmaz sol düşünceyi farklı yorumlarla savunan Karl Marx, Engels, Kautsky ve Kropotkin'in farklı yaklaşımlarını da belirtme ihtiyacı duymuştur. Yani Anarşizmin de sol düşüncenin başka bir yorumu olduğunu bu çevirisiyle dile getirmeye çalışmıştır. Aynı yerde Lenin'in diğerlerine karşı sergilediği muhalefeti de şöyle açıklar:

⁸ Bu eserin basıldığında Yorulmaz tarafından *İşçi Sınıfı İhtilali ve Kautski Mel'unu* adı ile çevirildiği görülmektedir.

Bunlar ve bu kabil imamlar hakkında *Devlet ve İhtilâl* isimli eserinde de dış biler. Fakat bu nihayet bir görüş mes'elesi, solu[ğ]a, daha daha solluğa ait bir tarife mes'elesidir. Yoksa bu hücumlar onların ilmî kudretlerine hanel getirecek mahiyette değildir. Hattâ Lenin'in kendilerine son derece hücum etmesi bir görüşten de bunların yüksek ehemmiyetlerine delil olmaktan kalmaz (Ibid.).

Burada Yorulmaz, Lenin'in Kautsky ve Kropotkin'e "dış bilemesinin", bu kişilerin "ilmi kudretlerine hanel getirecek mahiyette" olmadığını, bu durumun sol düşünceye dair farklı yaklaşımları bulunan Kropotkin ve Kautsky gibi düşünürlerin "yüksek ehemmiyetlerinin delili" olduğunu ve bunun son tahlilde bir "görüş mes'elesi", "solluğa ve daha daha solluğa" dair bir tanım ve yorum meselesi olduğunu ifade eder.

Yorulmaz aynı önsözde okuyucularına anarşistliğin ne demek olduğunu anlaşılmaması için hazırladığı bu çeviriyi özlü ve kısa olduğu için seçtiğini belirtir ve aynı zamanda Lenin'in anarşizmle ilgili düşüncelerini barındırdığından *Anarşizm*'le birlikte Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı'ndan *İşçi Sınıfı İhtilali ve Kautski Mel'unû* adlı çevirisinin de okunmasını önerir.

Yorulmaz, *Anarşizm*'in sonuna o dönem hala iktidarda olan Stalin ile yapılan bir görüşmeyi de çevirip ekler. Bu durum onun sol düşünce repertuarına dair sosyalist ve anarşist bakış açılarını birlikte sunmaya çalışmasının ayrı bir somut örneği olarak görülebilir (Yorulmaz 1934b: 81).

3.2.2 Sosyalizm

Yukarıda da belirttiğim gibi Kültür Serisi'nin 4. Sayısı olarak çıkan bu eser aslında Yorulmaz tarafından daha önce çevrilmiş ve ilk baskısını 1910 yılında yapmıştır. Diliçi çevirisi yapılarak 1933'te yeniden basılan *Sosyalizm*'in sol düşünce repertuarına ve Kültür Serisi'ne atfettiği önemi anlamak açısından bu eserin arka planına, oluşum serüvenine bakmak gerektiğini düşünüyorum.

Yorulmaz'ın Georges Tournaire'den çevirdiği *Sosyalizm* ilkin Millet Kitaphanesi serisinin 11. adedi olarak 1326(1910) yılında Kitaphane-i İslam ve Askeri matbaasında Tüccarzâde İbrahim Hilmi tarafından basılmıştır. Türkiye'de sosyalizm üzerine doğrudan çevrilen ilk eser olması (Alkan 1990:7) bu eserin Türkiye solunun tarihi içindeki yeri açısından ve aynı zamanda Yorulmaz'ın oluşturmaya çalıştığı sol düşünce repertuarı açısın-

dan önemini ortaya koymaktadır. Eserin yayıncısı olan İbrahim Hilmi'nin 1910 baskısında "İfade-i Naşir" ismiyle kaleme aldığı uzun yazısı hem *Sosyalizm*'in o dönem nasıl bir program dahilinde ortaya konulduğu hem de eserin toplumsal olarak ne ifade ettiğini açıklamak açısından oldukça önemlidir. Nitekim Mete Tunçay, İbrahim Hilmi'nin bu yazısını "Türkiye ve Sosyalizm" konusu üstüne ilk düşünme çabalarından biri olarak değerlendirebilir (Tunçay 2009: 58).

Yorulmaz'ın 1910'da yayınlanan *Sosyalizm*'i 23 yıl sonra yeniden yayınlattırmasını, değişen toplumsal şartlar içerisinde sosyalizme ilişkin bu eseri Türkiye'deki okuyuculara yeniden ulaştırma çabasının bir ürünü olarak görebiliriz. Zira *Sosyalizm*'in ilk baskısından itibaren geçen süre içerisinde bir imparatorluk yıkılmış yerine batı kaynaklarından ve fikirlerinden "dizgeller" oluşturmayı kendine hedef olarak koymuş bir Cumhuriyet kurulmuştur. Artık Arap alfabesi kullanılmamaktadır ve Türkçe Latin alfabesiyle erek kitleye ulaşmaya başlamıştır. Bu durumun farkında olan Yorulmaz, geçmişte başladığı "kültürel girişim" in kesintiye uğramasını önlemek amacıyla bu eseri 1933'te o günün diline uyarlayarak tekrardan yayınlamıştır.

Yorulmaz'ın sol düşüncüyü duyurmakla birlikte bu düşüncenin var olan repertuar içinde yer edinmesi için, başka bir deyişle toplum içerisinde "sosyo-kültürel gerçekliğe dönüşmesi" için ortaya koyduğu bu çaba "kültür girişimcisi" rolünü somutlaştıran önemli örneklerden biridir (Even-Zohar 2010:195). Zira Yorulmaz 1933'teki baskının önsözünde "Bu kitap tarafımızdan otuz sene evvel tercüme edilmiş ve yirmi beş sene evvel «Hilmi Külliyyatı» arasında basılmıştı. Kitap sosyalistliğin dünyanın en büyük devletlerinden birini bilfiil kurduğunu, bu sebeple zikredememiştir" (Yorulmaz 1933c:108) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Burada tarihlerde yanlışlık ihtimali olmakla birlikte bu açıklama *Sosyalizm*'in 1933 baskısı sırasında sosyalizm ideolojisiyle yönetilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin varlığına işaret etmektedir. Yorulmaz bir nevi sosyalizm düşüncesinin yaşam bulduğunu ve başka devletlerde de bulma ihtimalinin olduğunu ima etmekte ve oluşturmaya çalıştığı sol düşünce repertuarına o günün gelişmelerine göre meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır.

3.2.3 Sermaye

"Kültür Serisi" içinde yayımlanan ve Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarı oluşturma girişimciliği içerisinde en az *Sosyalizm* ve *Anarşizm* kadar önemli bir rolü olan eserlerden bir tanesi de *Sermaye*'dir. Karl Marx'ın yazdığı *Das*

Kapital'in özet bir çevirisi olan *Sermaye* Kültür Serisi'nin 7. sayısı olarak yayımlanmıştır. Yorulmaz bu eserin çevirisine ilişkin şu sözleri söyler:

Ben şu boş günlerimde bir tecrübeye girdim ve 14 cildlik *ser-maye* nin Gabriel dövil tarafından toplanmış sadık bir hülâsasını tercüme ve neşir ediyorum.

Bu hülâsa rağbet görürse anaç XIV cildi 934 de başlayarak ve her sene dördünü tercüme ve neşir suretile 937 haziranı nihayetinde bitirmiş olacağım. (Yorulmaz 1933b: 6)

Görüldüğü gibi Yorulmaz, *Das Kapital*'i Gabrielle Deville'in Fransızca'ya çevirdiği "hülâsa"dan Türkçeye aktarmıştır. Yorulmaz'ın açıklamalarından asıl hedefinin çevirdiği hülâsanın ilgi görmesi halinde *Das Kapital*'in hepsini çevirmek olduğunu görüyoruz. Bu hedefini de 1934'den başlayarak 1937 yılı haziranına kadar gerçekleştirmeyi planlıyor. Ancak Yorulmaz'ın bu planını gerçekleştiremediği görülmektedir. Buna rağmen hülâsa halindeki *Sermaye*'nin sol düşünce içerisindeki etkisi oldukça büyüktür. Çünkü *Sermaye*, *Das Kapital*'in Türkçe'ye yapılan ilk çevirisiydi ve o zaman sosyalist düşünce açısından varolan boşluğu bir nebze doldurma işlevi görüyordu.

Yorulmaz'ın bu eseri Türkçeye çevirme nedenlerine baktığımızda sol düşünce repertuarı için ne anlam taşıdığı daha somut olarak anlaşılır. Yorulmaz, Karl Marx'ın düşüncelerinin bilinmesini önemsiyordu ve bu nedenle *Sermaye*'nin önsözünde onun düşünsel yaklaşımını "çok derin düşüncelerden olup içtimaî ve siyasî hayatta dünyada en büyük zelzeleyi yapmış bulunan [bir] mezheb" (Yorulmaz 1933b: 5) olarak tanımlıyordu. Belli ki bu yaklaşımın topluma ulaşmasını istiyordu. Ayrıca Yorulmaz, *Sermaye*'yi çevirme nedenlerinden biri olarak da o zaman bu alanda elde yok denecek kadar çevirilerin olmasını gösterir:

...Karl Marks'ın mezhebine dair hukuk fakültesinde, mülkiyede, yüksek ticaret mektebinde, Ankaradaki hukuk mektebinde verilen küçük malûmattan, bir de Cavit Beyin ve dahiliye vekili Şükrü Kaya Beyin umumî bahîsler arasında beş on sayfalık tercüme-lerinden başka bizde bir şey yoktur (Ibid.).

Kendisi de hukuk okumuş olan Yorulmaz, belli ki Karl Marx'a ait düşün-celerin üniversitelerde işlenmesine karşın elde çok az belge ve bilginin olduğuna dikkat çekmektedir. Diğer taraftan da Yorulmaz, yapacağı çevirinin

hukuk fakültelerinde ve ilgili diğer fakültelerde sol ve sosyalist düşünceyle ilgili var olan boşluğu doldurma amacını da gütmektedir.

Yine önsöz bölümünde Yorulmaz, bir şaheser olarak gördüğü *Sermaye*'nin belli başlı dillere çevrildiği ve birçok araştırmaya konu olduğu halde hala Türkçeye çevrilmemesinden yakınmaktadır:

Karl Marks'ın şaheseri *sermaye* belli başlı her dile çevrilmiş, bunun bütün medenî memleketlerde ulema tarafından müteaddit ve muhtelif şerhleri, tefsirleri yapılmıştır. Bir derecede ki, bu kadar şerh ve tefsir mukaddes kitapların mecmuu hakkında yoktur; tercüme, şerhler, tefsirler ve “Marks kitapanesi” gibi namlarla çıkarılan ve ayrı ayrı âlimler tarafından ayrı ayrı bahislerine dair bastırılan eserler başlı başına binalar doldurabilir (Yorulmaz 1933b: 5).

3.3 Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı

Çoğu çeviri 60'dan fazla eserin yayınlandığı “Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı” Yorulmaz'ın hem kendi çevirilerini hem de başka çevirmenlerin eserlerini yayınladığı en kapsamlı çalışmasıdır. Bu dizi hem Yorulmaz'ın çeviri faaliyetlerindeki kollektif çalışma isteğini somutlaştırması hem de edebiyat, felsefe, politika, din, psikoloji, tercüme vb. birçok konuda kapsamlı ve çeşitli çevirilerin yapılmasını sağlaması açısından oldukça önemli bir yerde durmaktadır. Dizi, Yorulmaz'a ait bir çeviri olan *Safo*'yla 1934'te ilk sayısını yayınlamıştır. Yorulmaz'a ait çeviriler bu dizi içerisinde 1934-37 aralığını kapsamaktadırlar. Bu dizide yer alan bütün eserler Vakıf (Gazete-Matbaa-Kütüphane) yayınevi tarafından basılmıştır.

Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı içinde yer alan Lenin'in *Devlet ve ihtilal* ile *İşçi sınıfı ihtilali ve Kautski mel'unu* adlı eserleri ve Lenin, Stalin ve Buharin'in yazılarından oluşan *Komünizm: Ulusallık-Müstemlekecilik* adlı eser Yorulmaz'a ait sol düşünce repertuarının şekillenmesine doğrudan katkı sağlayan çevirilerdir.

Yorulmaz, bu dizi içerisinde yer alan *Devlet Ve İhtilal*'in kapağına kaynak yazar olarak Lenin'i yazmıştır. Ancak kimden çevirdiğini belirtmemiştir. Yorulmaz, *Leninin Hayatı* ile Lenin'in biyografisini aktarırken bu defa da Lenin'in yazdığı bir eseri çevirerek onun fikirlerini aktarmaya çalışmıştır. Ancak Yorulmaz'ın bu esere önsöz niteliğinde bir yazı yazmadığı görülmek-

tedir. Yine de *Devlet ve İhtilal*'in içeriğine ve konu başlıklarına baktığımızda sosyalist düşünce ve SSCB'deki örneğinin tarihi arka planı hakkında da bilgiler sunduğu görülmektedir.

Lenin'in yazdığı *İşçi Sınıfı İhtilali ve Kautski Mel'unû* Yorulmaz tarafından çevrilen ve sol düşünce repertuarı içerisinde ele alınabilecek diğer eserlerden biridir. Bu kitaba bir önsöz yazılmadığı halde eser Lenin ve Kautsky arasındaki tartışmaya yer vermesi açısından önemlidir. Daha önce de işaret ettiğim gibi Yorulmaz bu yaklaşımıyla bir nevi sosyalist düşünce içerisindeki bu farklılıkları ve tartışmaları erek kitleye ulaştırma ihtiyacı duymuştur. Ancak bunu da Lenin'in eseri üzerinden yapmayı tercih etmiştir.

Bu dizide çıkan başka bir kitap olan *Komünizm Ulusallık – Müstemlekecilik*'in yazarları Lenin, Stalin ve Buharin'dir. Yorulmaz'ın "Önsöz" kısmında belirttiği düşüncelerinden (Yorulmaz 1934a: 3) Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşuyla hızlanan değişim ve dönüşümün farkında olduğunu, bu çeviriyle dünyanın geçmişten bu yana uğradığı "konak"lardan bahsetme gereğine inanarak bundan toplumun faydalanmasını gözettiğini, bu yönde bir sorumluluk alma amacı güttüğünü görmekteyiz:

Lenin'in, *Stalin*'in, *Buharin*'in yazılarından, söylevlerinden toplanarak, çıkarılmış olan şu küçük kitabı türkçeye aynen çevirdim. Bunda ulus, uluslararası, ulus, Koloni mes'eleleri ve uluslar için falan konağa varmak, başka budunların oraya varmak için uğradıkları, az çok durdukları ara konakların her birine mutlaka ayrı ayrı uğramak gerek midir gibi mes'eleler mütalea edilmiştir ki, hele bu son noktanın, ta orta çağlardan ve belki daha gerilerden, orta çağların başlangıçlarından büyük bir hızla son günlere atılmakta olan memleketimiz için özenliği göz önündedir. (Ibid.)

3.4 İnci Roman Koleksiyonu

İnci Roman Koleksiyonu, Yorulmaz'ın hayatının sonuna doğru üç çevirisini yayınladığı bir dizidir. Bu dizi 1938 ve 39 yıllarını kapsamakla birlikte üç eserin tümü de edebiyat alanından yapılan çevirilerdir. Eserler İkbâl Kitabevi tarafından yayınlanmıştır. Sol düşünce repertuarına doğrudan katkıda bulunmamakla birlikte bu dizi içerisinde yer alan Pitigrilli'nin *Aşk Peşinde*, Marcel Prévost'un *Kadın Aşkı* ve Anton Çehov'un *Kadın Kalbi* adlı eserlerini Batı'daki birikimi ve zenginliği Türkiye'ye aktarma çabalarının bir ürünü olarak görebiliriz.

4. Dizi Dışındaki Çevirilerin Repertuvara Katkısı

Yorulmaz'ın dizi dışında kalan bu eserleri bütün çeviri etkinliğini kapsayan sürecin belli dönemlerinde ortaya çıkmışlardır. Bunlar arasında Cumhuriyet öncesi ve sonrasında Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarını şekillendirmeleri açısından oldukça önemli bir yeri olan yapıtları mevcuttur. Bu eserlerden biri de sol düşünce repertuarı içerisinde öncü bir rol üstlenmiş çevirilerden biri olan *Beynelmilel İhtilal Fırkaları*'dır.

4.1 Beynelmilel İhtilal Fırkaları

Yorulmaz'ın *Beynelmilel İhtilal Fırkaları* ismiyle çevirdiği bu eser Matbaa-i Osmaniye tarafından 1910 (1326) yılında basılmıştır. “Sosyalistler”, “Komünistler Ve İştirakiyun”, “İnkılap Fırkaları”, “Karl Marx'ın Cemiyet-i Beynelmileli” ve “Anarşist Fırkaları” gibi hem sosyalist düşünce repertuarına hem de anarşist düşünce repertuarına katkıda bulunan konuları içermesi açısından önemi oldukça büyüktür. Nitekim, Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarına dair ilk çevirilerinden olan bu kitabı 1907 (1323) yılında (Yorulmaz 1910: 14) yani II. Meşrutiyet'in ilanından bir sene önce çevirmeye başlaması da onun “kültür girişimciliği”nin başlangıç safhalarını incelemek açısından önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu eserin meydana geliş şekli ve nedenini sorguladığımızda, Yorulmaz'ın eserin “İfade” kısmında bu sorulara yanıt olarak kabul edebileceğimiz açıklamaları yer almaktadır. Yorulmaz'ın “ifade”si şu şekildedir:

323 (1907)senesi temuzunda Anadolu Hisarında üç refik— biri felsefeyi riyaziyata, diğeri tabiiyata, üçüncüsü de içtimaiyata ait olmak üzere— bil-münavebe haftada bir bahis yazarak içlerinden birinin köşkünde veya Hekimbaşı, Çavuşbaşı Çiftlikleri yollarında kendi aralarında okumaya karar vermişlerdi.

İlk konferansı vermek vazifesi bu acize isabet ederek bunun ihtilal fırkalarına dair bulunması da ayrıca tensip olunmakla <Senyobos> esas ittihaz kılınarak yazılan ve hem yazılırken hem de saklandığı müddetçe envai endişeleri mucip olmuş olan bu fezleke vücuda gelmiş ve bunun böyle tarih-i tahririnden ancak bir sene sonra suretpezir-i tab ü temsil olabilmesi şayan-ı tahmid bulunmuştur. (Yorulmaz 1910: 14)

Yorulmaz'ın "ifade"sini özetlemek gerekirse bu eserin 1323'te (1907) üç arkadaş arasında "felsefeyi riyaziyata" [mantık felsefesi, matematik felsefesi], fizik ve sosyoloji alanlarında bazı kaynakları okuyup paylaşma etkinliğinden ortaya çıktığını, bunun için ilk sorumluluğun da Yorulmaz'a düştüğünü ve kendisinin de bu amaçla Seignobos'un eserini "esas ittihaz ederek" bir "fezleke" yani bir özet çeviri ortaya koyduğunu görüyoruz.

Beynelmilel İhtilal Fırkaları'nı Seignobos'u "esas ittihaz kılarak" yani onu temel alarak yazdığını Yorulmaz'ın kendisi belirtiyor. Aslına bakılırsa yaptığım araştırmalar *Beynelmilel İhtilal Fırkaları*'nın Fransız tarihçi Charles Seignobos'un yazdığı *Histoire politique de l'Europe contemporaine* (Modern Avrupa Siyasi Tarihi) adlı eserin 24. bölümü olduğunu ortaya koyuyor (Ayrıntı için Çelik 2014: 85-92).

Burada üzerinde durulması gereken önemli noktalardan birisi de sol düşünceye dair konuları içeren bu eserin sahibi olan Yorulmaz'ın eserde geçen konuları başkalarıyla konuşup paylaşmasıdır. Yorulmaz, beynelmilel ihtilal fırkalarına dair konuları kiminle tartışıp paylaştığını açık olarak belirtmemektedir ancak Yorulmaz'ın çoğunluğu sol görüşlere ilişkin olan konular üzerinde arkadaşlarıyla "entelektüel" bir tartışma yürütmekle kalmayıp aynı zamanda bu düşüncelerini *Beynelmilel İhtilal Fırkaları* adıyla bastırıp yaymak istemesi, sol düşünceye ait "seçenekler" oluşturmaya başlamasının somut bir göstergesidir. Ancak Yorulmaz'ın "ifade"de de söylediği "bunun böyle tarih-i tahririnden ancak bir sene sonra suretpezir-i tab ü temsil olabilmesi şayan-ı tahmid bulunmuştur" sözlerinden de anlaşıldığı üzere eser yazılmasından ancak bir sene sonra yani 1908'de "suretpezir-i tab" yani basılacak düzeye gelmiştir. Buna karşın kitabın 1908'de değil de 1910 yayınlanması, Yorulmaz'ın da "Avukat: T. Nadir" müstear adıyla kitabı çıkarması içinde bulunduğu dönem içinde sosyalist ve anarşist düşünceye dair endişelerin mevcut olduğunu gösteriyor olabilir. Nitekim Yorulmaz da "ifade"sinde "hem yazılırken, hem de saklandığı müddetçe envai endişeleri mucip olmuş olan bu fezleke vücuda gelmiş" şeklinde bir açıklamada bulunarak hem çevrilirken hem de çevrildikten sonra "saklanırken" eserin çeşitli endişelere sebep olduğunu ifade etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla içinde bulunduğu dönemde böyle bir eseri çevirmek ve de saklamak oldukça büyük bir tehlike barındırmaktadır.

Ancak Yorulmaz'ın içinde bulunduğu dönemde sıkıntılar barındırmasına rağmen arkadaşlarıyla sol düşüncenin birçok akımına ilişkin tartışmalar

yürütmesi, bu alanda çeviri yapması ve çevirisini erek kitleye ulaştırmak için “açıkça ve kendini adayarak” (Even-Zohar 2010: 72) hareket etmesi, bir repertuar oluşturma girişimi içerisinde bilinçli bir şekilde rol aldığını gösterir.

Eser incelendiğinde Yorulmaz’ın kaynak metinden çevirdiği *Beynelmîlel İhtilal Fırkaları*’na “İttihat Cemiyeti” ve “İdare Fırkaları” adıyla iki yeni bölüm eklediği de görülmektedir. “İttihat Cemiyeti” İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin oluşumunu ve bu cemiyetin kuruluşunda etkili olan kişilerin faaliyetlerine değinen bir yazıdır (Yorulmaz 1910: 68-74). “İdare Fırkaları” adlı kısa bölümde ise Meşrutiyet yönetim şekilleri ve Hükümet-i Mutlak [mutlak yönetim] gibi yönetim biçimlerinden söz edilmiştir. (Yorulmaz 1910: 74-78). Bu eklemeler Yorulmaz’ın erek kitle içerisinde var olan sistemler üzerinde düşünülmesini ve bu sistemlerin *Beynelmîlel İhtilal Fırkaları* içerisinde yer alan sol akımlarla birlikte değerlendirilmesini ve tartışılmasını sağlamak istediğinin bir göstergesi olarak da algılanabilir.

4.2 Kadim Cemiyet

Haydar Rifat Yorulmaz’ın yaptığı bazı “muhtasar” çeviriler aynı eserin yeniden çevrilmesine de vesile olabiliyor. Bunun en somut örneğini Ünsal Oskay’ın yaptığı çeviride buluyoruz. Oskay bu durumu, çevirdiği *Eski Toplum* adlı yapıtının “Çeviren’in “Sunu”su” kısmında şöyle dile getirir: “Lewis Henry Morgan’ı 1950’lerin sonlarında Milli Kütüphane’nin “Körler Odası”nda ve Mülkiye’nin Kütüphanesinde *Eski Toplum*’un “muhtasar tercümesi” *Kadim Cemiyet*’ten okuyup tanımamızı sağlayan, çok daha güç zamanların çevirmeni rahmetli Haydar Rifat Beyin anısına... (Oskay 1986: 5).

Oskay’ın söylediklerinden, *Eski Toplum*’u çevirmeye Yorulmaz’ın özet halinde çevirdiği ilk çeviri olan *Kadim Cemiyet*’i bulup okuduktan sonra karar verdiğini ve minnettarlığının bir ifadesi olarak da 1986’da yayınladığı çevirisini kendisine ithaf ettiğini görüyoruz.

Lewis Morgan’ın yazdığı ve Yorulmaz’ın “muhtasar” bir şekilde çevirdiği bu kitabın sol düşünce repertuarı ile ilişkisine baktığımızda, Marx ile birlikte sosyalist düşüncenin şekillenmesinde oldukça etkili olan Engels’in *Eski Toplum*’dan etkilenecek *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı eseri yazdığını biliyoruz. Oskay bu durumu şöyle açıklar:

Engels, “Darwin biyoloji için ne denli önemli ise, *Eski Toplum* da toplumun oluşum kaynaklarını anlamak için o denli önemli” (Oskay 1986: 7) demiştir. Engels, 1883 yılında, Marx’ın ölümünden sonra, onun *Eski Toplum*’la ilgili olarak aldığı notlara dayanarak Morgan’ın bu çalışmasını tanıtmayı ‘Marx’a karşı ödenmesi gereken bir borç bildiğini’ söylemiştir. Bu amaçla çalışmalarına başlamış ve ünlü *Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni*’ni yazmıştır. (Oskay 1986: 7)

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü gibi sol düşünce repertuarı açısından bu derece önemli bir yeri olan bu eseri Yorulmaz önce özet şeklinde çevirmiş ve Oskay’ın daha sonra aynı eseri *Eski Toplum* olarak tamamıyla çevirmesine vesile olmuştur.

Oskay, “Çeviren’in “Sunu”su” dışında kitabın başında kaleme aldığı “Lewis Henry Morgan Üzerine” adlı uzun yazısında *Eski Toplum*’u çevirme serüvenini bu sefer biraz daha ayrıntılı bir şekilde aktarır:

İki yıla yakın süren bir hazırlığın ardından, bugün Morgan’ın *Eski Toplum*’u –ahmetli Haydar Rifat Beyin 1940’lardaki muhtasar tercümesi olan ve benim ve birçok arkadaşımın 1950’lerin son yıllarında “Mülkiye” kitaplığında okuduğumuz *Kadim Cemiyet*’ten sonra– Türkçe’de 2 cilt olarak tam metin halinde yayımlanmaktadır. (Oskay 1986: 19)

Oskay’ın bu açıklaması, Yorulmaz’ın çevirisinin, yani *Kadim Cemiyet*’in 1950’lerde üniversiteli gençler arasında oldukça rağbet gördüğünün de bir delilidir.

Ayrıca Oskay’ın bize sunduğu bilgiler dikkatimizi başka önemli bir noktaya da çekiyor: Oskay’ın *Eski Toplum*’u atfettiği Yorulmaz’ın muhtasar şekilde çevirdiği ve zamanında Mülkiye’nin kitaplığında da yer aldığını öğrendiğimiz *Kadim Cemiyet* şu anda Milli Kütüphane’nin kataloglarında da Mülkiye kütüphanesinin katalogunda da yer almamaktadır. Yaptığım diğer araştırmalar sonucunda da bu eserin kendisine ulaşamadım. Ancak Oskay’ın verdiği bu bilgiler, Yorulmaz tarafından 1940’larda yapılmış *Kadim Cemiyet* adlı bir çevirinin varlığına işaret ediyor.

Yorulmaz’ın Cumhuriyet döneminde ortaya koyduğu eserler arasında *Kadim Cemiyet* dışında da yukarıda adı geçen dizilerde yer almamış ancak sol düşünce repertuarına katkıda bulunmuş başka çeviriler de mevcuttur.

Bu eserlerden bir tanesi *Bolşeviklik Âlemi*'dir. Bu eserin kapağında yazarına ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır; sadece Yorulmaz'ın kendi ismi yer almaktadır. Yorulmaz bu eser için bir önsöz de yazmamıştır ancak kitaptaki bulgular Yorulmaz'ın bu kitabı Bolşeviklik ile ilgili değişik yazarların yazdığı makaleleri çevirerek bir araya getirmesiyle oluşturduğunu göstermektedir.

Yorulmaz'ın bu eserinde Bolşeviklerle ilgili toprak ihtilalinden, dış ticarete, aile hukukuna kadar birçok konuda Türkiye toplumunu bilgilendirmeye çalışması oluşturmaya çalıştığı sol düşünce repertuarının kapsamı içinde değerlendirilebilir.

Ayrıca *Sovyetizm ve Demokrasi* de Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarını zenginleştiren ve diziler içerisinde yer almayan diğer bir eserdir. *Bolşeviklik Âlemi*'nde olduğu gibi bu eser de çeşitli makalelerin çevrilip bir araya getirilmesinden oluşturulmuştur. Bu eser adını kitaptaki makalelerden biri olan ve Anatole de Monzie'nin kaleme aldığı makaleden almaktadır.

5. Hukuki Faaliyetlerinin Sol Düşünce Repertuarıyla İlişkisi

Çevirmenliğinin yanında aynı zamanda bir avukat olan Yorulmaz'ın hukuk kimliğiyle gerçekleştirdiği faaliyet ve yaklaşımlarının çeviri faaliyetlerinden bağımsız olduğunu düşünemeyiz. Burada Yorulmaz'ın yürüttüğü hukuki faaliyetlerin oluşturmaya çalıştığı sol düşünce repertuarıyla bağlantıları belirgin bazı örnekler üzerinden ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlantıları ortaya koyan somut örneklerden bir tanesi de Çalışkan Kardeşler Cemiyeti'dir.

5.1 Çalışkan Kardeşler Cemiyeti

Çalışkan Kardeşler Cemiyeti, 21 Şubat 1326'da (6 Mart 1911) Şark Şimendifer Kumpanyası'ndan eski işçiler ve işten çıkarılanlar tarafından kurulmuştur. Daha sonra Cemiyet, grev ilanı ve yeni bir sendika kurma faaliyetleri nedeniyle 27 Nisan 1911 tarihinde kapatılmıştır (Birinci 1989: 13-14). Ali Birinci, "II. Meşrutiyet'te İşsizlerin Kurduğu 'Çalışkan Kardeşler Cemiyeti'" adlı makalesinde "idare merkezi Fındıkzade Hanı'nda kiralanmış bir odadan ibaret" olan Cemiyet'in, toplantılarını cemiyetin yönetim merkezinde değil de Şark Şimendifer işçilerinin uğradığı kahvehanelerde yapmasını, işçileri cemiyete katılmaya ve Şark Şimendifer Kumpanyası'na karşı greve davet etmelerini faaliyetleri olarak sıralar (Birinci 1989: 13) ve bu faaliyetlerin kısa bir sürede dikkatleri üzerine çekmesiyle ilgili şu sözleri dile getirir:

Bu faaliyetlerin dikkat çekmesi üzerine İstanbul Polis Müdürlüğü cemiyet hakkında araştırma açmıştır. Bu esnada ise Makinist Genof'un Filibe'de doğduğu, nizamnameye Osmanlı tebaası sıfatıyla imza koyduğu, Sofya'da askerlik yaptığı ve netice itibarıyla de Bulgaristan vatandaşı olduğu ortaya çıkmıştı. Cemiyetin faaliyetlerine Arif Şems ve Genoftan başka, büyük ihtimalle mensuplarından olan, Jozef Kostantin, Nikola Anastas, Yovançev, Kabasakal Hasan Ağa ve Kolyorgi ile isimleri zikredilmeyen diğer bazı kişiler de katılmıştı. (Birinci 1989: 13-14)

Ali Birinci'nin Çalışkan Kardeşler Cemiyeti'yle ilgili ulaştığı İstanbul Polis Müdürlüğü, Tahrirat Kalemi'ne ait vesikalardan elde ettiği bu bilgiler cemiyetin üyeleri ve kapatılmaya doğru nasıl ilerlediği hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Yorulmaz'ın Çalışkan Kardeşler Cemiyeti ile olan ilişkisine baktığımızda da Birinci şu bilgileri aktarıyor:

... Yazıhanesi aynı handa olan ünlü avukat ve yazarlardan Haydar Rifat Yorulmaz... ise "Vekil-i Müdafî" sıfatıyla faaliyetlere katılmış ve haksız yere tardedilen işçilerin yeniden kabulü için Kumpanya nezdinde teşebbüslerde bulunmuştu. Bu istek reddedilince Cemiyet, Kumpanyada grev ilan için propaganda faaliyetlerine hız vermiştir. İstanbul Polis Müdürlüğü bu çalışmaların bir grev ilanına yol açabileceği tahmininde bulunmaktadır ki bu tahmin Cemiyet'in kuvvet ve müessiriyetini göstermesi bakımından dikkate değer (Vesika I). (Birinci 1989:14)

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Çalışkan Kardeşler Cemiyeti kurulduğu andan itibaren dikkatleri üzerine çekmiştir. Cemiyet, Şark Şimendifer Kumpanyası'ndan çıkarılan işçiler için faaliyetler yürütmekte, şirketin çalışanlarını örgütlemeye çalışmakta ve istediklerini elde edemediği takdirde bir grev organize etmeyi düşünmektedir. Birinci, İstanbul Polis Müdürlüğü'nün Cemiyet'in faaliyetlerinin bir greve yol açabileceği tahmininde bulunması ve buna yönelik önlem almaya çalışmasını Cemiyet'in "kuvvet ve müessiriyeti" [gücü ve etkinliği] olarak değerlendiriyor. Görüldüğü gibi Yorulmaz da cemiyetin avukatı olarak cemiyetin faaliyetlerine katılmış, işten atılan işçilerin demiryolları şirketine yeniden kabulü için girişimlerde bulunmuş ve işçilerin uğradığı haksızlığı gidermek için hukuki sorumluluk yüklenmiştir.

Bilindiği üzere Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarına yönelik çeviri faaliyetleri eldeki yazılı kaynakları referans olarak alırsak II. Meşrutiyet'in hemen öncesinde *Beynelmilel İhtilal Fırkaları* ile başlamış ve Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte devam etmiştir. Yorulmaz'ın Çalışkan Kardeşler Cemiyeti için yürüttüğü hukuki faaliyetlere de baktığımızda yalnız çeviri faaliyetleriyle değil aynı zamanda avukatlık mesleğini yürütürken ortaya koyduğu faaliyetlerle de sol düşünce içerisinde ele alınacak çalışmalar yürüttüğünü söyleyebiliriz. Nitekim Yorulmaz işçilerin kurduğu, grev hakkını savunan ve sendikalaşmayı planlayan Çalışkan Kardeşler Cemiyeti'nin “vekil-i müdafî”si olma görevinden uzak durmamış, onların haklarını savunmak için girişimlerde bulunmuştur. Ancak Cemiyet, kuruluşundan kısa bir süre sonra Tatil-i Eşgal Kanunu'na dayandırılarak (Birinci 1989: 14) kapatılmıştır.

5.2 Yorulmaz'ın Cumhuriyet Dönemi Hukuki Faaliyetleri

Görüldüğü gibi Yorulmaz, Osmanlı'nın ve Türkiye'nin değişim ve dönüşüme açık olduğu bütün “dönüm noktaları”nda gerek çeviri alanında gerekse hukuk alanında “yeni ya da alternatif seçeneklere dönüştürülebilecek fikirler üreten” bir “fikir yaratıcısı” (Even-Zohar 2010:194) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum II. Meşrutiyet dönemindeki etkinliklerinde de Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte hızlanan değişim ve dönüşüm ortamı içerisinde yürüttüğü ve dahil olduğu etkinliklerde de somut bir şekilde görülür. Buna ilişkin somut bir örneği de Refik Ahmet Sevengil'in *Kitap ve Kitapçılık* dergisinin 2. sayısında Yorulmaz'a ilişkin yazdığı yazıdan öğreniyoruz: “Cumhuriyetin ilanından sonra Adliye Vekâletince Kanunu Medeniye yaptırılan şerh tercümesine iştirak ettiğini görüyoruz” (Sevengil 1936: 4).

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşuyla bir rejim değişikliğine gitmiş ve bunun hukuki altyapısını İsviçre gibi batılı ülkelerin kanunlarından yararlanarak oluşturmuştu. Oluşturulmak istenen “kültür repertuarı” için bu kanunların Türkiye'ye “ithal” edilmesinde (Even-Zohar 2010: 72) çevirinin rolü başat durumdadır. Sevengil'in de işaret ettiği gibi Adalet Bakanlığı tarafından Medeni Kanun'u oluşturmak için İsviçre Medeni Kanunu'ndan “şerh tercümleri” oluşturulmuştur. Yine Sevengil'in aktardığı bilgilerden Haydar Rifat Yorulmaz'ın da bu tercüme faaliyetleri içerisinde rol üstlendiğini görüyoruz. Tabi Yorulmaz sadece bununla da kalmayıp bu yöndeki çalışmaları ortaya koyduğu eserlerle de destekliyor. Bu alanda *Şerhli Borçlar Kanunu* (1926), *Kanun-i Medeni Şerhi: Aynî Haklar* (1926) ve *Miras Meseleleri* (1927) adlı şerhleri Türkçeye aktarıyor.

Sonuç

Bu makalede Haydar Rifat Yorulmaz'ın çevirileriyle bir sol düşünce repertuarını nasıl oluşturduğunu temel metinler ve Yorulmaz'ın ilgili diğer çalışmaları üzerinden ortaya koymaya çalıştım. Even-Zohar'ın "repertuar" kavramından yola çıkılarak Yorulmaz'ın çeviri eser külliyatı üzerinden şekillenen bu makale birçok önemli noktaya dikkat çekiyor. Öncelikle Yorulmaz'ın 1908 ve 1940 aralığını başka bir deyişle Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini kapsayan çeviri etkinliği değerlendirildiğinde şekillenmekte olan bir sol düşünce repertuarının varlığı gözlenmektedir. Yorulmaz'ın kurduğu sol düşünce repertuarının niteliğine baktığımızda ise sol akımlardan sosyalizm ve anarşizm kapsamında değerlendirilebilecek iki repertuarın belirginleştiği görülmektedir. Başka bir deyişle, Yorulmaz oluşturduğu repertuarında erek kitleye sosyalist ve anarşist düşünceye ait "seçenekler" sunmaktadır.

Ayrıca, Yorulmaz'ın bu repertuarı kurarken çevirilerini diziler halinde okuyucu kitlesine ulaştırmaya çalışması ve hukuki faaliyetleriyle de bu girişimini desteklemiş olması onun bir "kültür girişimcisi" olma vasfını kuvvetlendirmiştir. Bu çalışmadaki bulgular Yorulmaz'ın bu iki akıma ait repertuar(lar)ı oluştururken bir yandan Karl Marx, Kropotkin, Lenin ve Engels gibi düşünür ve liderlerin eserlerini, biyografilerini ya da onlara ait düşüncelerin yer aldığı eserleri çevirdiğini ortaya koyarken diğer yandan sosyalizm ve anarşizm arasındaki yaklaşım ve yorum farklarını repertuvara dahil etmeyi tercih ettiğini de göstermektedir. Yorulmaz'ın bu şekilde farklı bakış açılarına yer vererek repertuarını pekiştirmeğe çalıştığı görülmektedir.

Bir "kültür girişimcisi" olarak değerlendirdiğim Yorulmaz'ın sol düşünce repertuarını da esasen diziler başta olmak üzere Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini kapsayan etkin hukuki faaliyetleri üzerinden şekillendirdiği gözlenmektedir.

Bu makaledeki bazı örneklerin ortaya koyduğu bir başka olgu ise Tanzimat sonrası dönemin önemli çevirmenlerinden biri olan Ahmet Midhat Efendi'nin çeviri metin üretim pratiklerinde de görüldüğü gibi (Demircioğlu 2005: 213-286; Demircioğlu 2009b: 131-159) Yorulmaz'ın da sol düşünce repertuarını oluştururken özet çeviri olarak değerlendirilebilecek "fezleke" "lübb" "hülasa" ve "muhtasar" gibi günümüz "çeviri" anlayışıyla örtüşmeyen farklı metin üretme stratejilerine başvurmuş olmasıdır.

Haydar Rifat Yorulmaz'ın 1908 ve 1940 yıllarını kapsayan çeviri etkinliğini temel hatlarıyla ele aldığım bu makaleyle asıl amaçladığım, Yorulmaz'ın Türkiye'nin sol düşünce tarihi içinde bir "kültür girişimcisi" olarak yeri ve önemini görünür kılmaktır.

KAYNAKÇA

Alkan, Mehmet Ö. (1990), "Baha Tevfik ve *İştirak*'teki İmzasız Yazıları", *Tarih ve Toplum*, c.14, no.83, 7.

Birinci, Ali (1989) "II. Meşrutiyet'te İşsizlerin Kurduğu 'Çalışkan Kardeşler Cemiyeti'", *Tarih ve Toplum*. c. 2, no.64, 12-14.

Çelik, Bilal (2014) *Haydar Rifat Yorulmaz'ın Çevirileri (1908-1940): Bir Sol Düşünce "Repertuarı"nın Kuruluşu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Çeviribilim Bölümü.

Demircioğlu, Cemal (2005) *From Discourse to Practice: Rethinking "Translation" (Terceme) and Related Practices of Text Production in the Light of Ahmed Midhat Efendi's Works in the Late Ottoman Literary Tradition*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demircioğlu, Cemal (2009a) "Osmanlı Çeviri Tarihi Araştırmaları Açısından 'Terceme' ve 'Çeviri' Kavramlarını Yeniden Düşünmek", *Journal of Turkish Studies* (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Cem Dilçin Armağanı, Sayı 33, c. I, Harvard University Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 159-177.

Demircioğlu, Cemal (2009b), "Translating Europe: The Case of Ahmed Midhat as an Ottoman Agent of Translation" in *Agents of Translation*, John Milton and Paul Bandia (eds.), John Benjamins, 131-159.

Even-Zohar, Itamar (2010) "The Making of Culture Repertoires and the Role of Transfer" *Papers in Culture Research*. Tel Aviv: Unit of Culture Research, Tel Aviv University.

Even-Zohar, Itamar (2010) "Idea-Makers, Culture Entrepreneurs, Makers of Life Images, and The Prospects of Success", *Papers in Culture Research*, Tel Aviv: Unit of Culture Research, Tel Aviv University.

Even-Zohar, Itamar (2010). “Culture Planning and Cultural Resistance in the Making and Maintaining of Entities”, *Papers in Culture Research*, Tel Aviv: Unit of Culture Research, Tel Aviv University.

Lefevere, André (1992) *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*, New York: Routledge.

Oskay, Ünsal (1986), *Eski Toplum I/II*, İstanbul: Payel Yayınevi.

Paker, Saliha (2002) “Translation as Terceme and Nazire: Culture-bound Concepts and their Implications for a Conceptual Framework for Research on Ottoman Translation History”, *Crosscultural Transgressions, Research Models in Translation Studies II Historical and Ideological Issues*, Theo Hermans (ed.), Manchester, UK and Northampton MA, 120-143.

Paker, Saliha (2004) “Türkiye Odaklı Çeviri Tarihi Araştırmaları, Kültürel Hafıza, Unutuş ve Hatırlayış İlişkileri”, *Journal of Turkish Studies*(Türklük Bilgisi Araştırmaları), Kaf Dağının Ötesine Varmak, Günay Kut Armağanı, Vol. 28/I, Harvard University, 275-284.

Paker, Saliha (2014) “Terceme, Te’lif ve Özgünlük Meselesi” *Metnin Halleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh*, İstanbul: Klasik Yayınları.

Sevengil, Refik Ahmet (1936) “Büyük Yazıcılar: İrfanımıza Hizmet İçin...” *Kitap Ve Kitapçılık*, no. 2, 3-4.

Tahir-Gürçağlar, Şehnaz (2003) “Çoğuldizge Kuramı. Uygulamalar. Eleştiriler”, Mehmet Rifat. Haz. *Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler*, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 243-268.

Tunçay, Mete (2009), *Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925*, c. 1, İstanbul: İletişimYayıncılık.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Tevfik Nadir) (Çev.) (1910), *Beynelmilel İhtilal Fırkaları*, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.) (1932a) *Leninin Hayatı*, İstanbul: Hilmi Kitaphanesi.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.) (1932b) *Bolşeviklik: Nasıl geldi? Nedir? Ne Oluyor?*, İstanbul: Sanayiinefise Matbaası.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.) (1933a) *Stalin*, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Matbaası.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.), (1933b), *Sermaye*, İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.), (1933c), *Sosyalizm*, İstanbul: Sanayii-nefise Matbaası.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.), (1934a), *KOMÜNİZM. Ulusallık – Müstemlekecilik*, İstanbul: Vakit Gazete- Matbaa- Kütüphane.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.), (1934b), *Anarşizm*, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Matbaası.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.) (1935a) *Hayalî Sosyalizm ve İlmî Sosyalizm*, İstanbul: Hilmi Kütüphanesi.

Yorulmaz, Haydar Rifat (Çev.) (1935b), *Tarihi Maddiyecilik*, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Matbaası.

INTERVIEW WITH IBRAHİM AYZİT
Victoria Language Services Coordinator, Department of Human
Services, Australia*

Dr. Oktay Eser¹
Amasya University, Turkey

Dr. Miranda Lai²
Royal Melbourne Institute of Technology (RMIT University), Australia

Abstract

Ibrahim Ayzit works as the Victoria Language Services Coordinator for the Department of Human Services in Australia. He begins by focusing on the master programs of the department and then provides some facts and figures about Australia as a diverse country. He sheds light on the context and the challenges of community interpreting in the State of Victoria and how they sort them out in order to help the community become socially inclusive. He also stresses out the importance of government policies in retaining qualified community interpreters and in funding the community interpreting services for members of the community who are linguistically and culturally diverse. All in all, he offers an insight into the professional community interpreting services in Australia.

* This is an abridged version of one of the interviews conducted as part of the first author's post-doctoral research into community interpreting services in Australia, funded by the TUBITAK BİDEB 2219 program, Turkey.

¹ Correspondence to: oktay.eser@amasya.edu.tr

² Correspondence to: miranda.lai@rmit.edu.au

INTERVIEW WITH IBRAHİM AYZİT
Victoria Language Services Coordinator, Department of Human
Services, Australia

Dr. Oktay Eser

Oktay Eser is an associate professor at the Department of Translation and Interpreting, Amasya University, Turkey. His graduate studies in Translation and Interpreting were undertaken at Istanbul University, Turkey. He also holds an MA degree in Business Administration at Istanbul Kültür University. A translator in Turkish and English languages, he is a member of Translation Association, Turkey and International Federation of Translators. His research interests include translator education, professional ethics, and translation and interpreting services. He has published research papers and books in translation studies. His recent books are entitled **Çeviribilimde Edinç Araştırmaları** (Competence Studies in Translation) and **Translation and Interpreting as Sustainable Services**.

Dr. Miranda Lai

Miranda Lai is a lecturer and trainer in interpreting and translating studies at RMIT University, Melbourne, Australia. She has taught translating and interpreting skills in both higher education and vocational training contexts. Her research interests include interpreting and translating pedagogy, investigative interviewing in multilingual settings, and ethics for translators and interpreters. She has developed and delivered training for interpreters in Australia and overseas. Miranda is the co-author of the books entitled **Police Investigative Interviews and Interpreting: Context, Challenges and Strategies**, and **Ethics for Police Translators and Interpreters**.

Interview

Oktaç: Could you tell me about your professional background and the institution you work for?

Ibrahim: I have been in the industry for many years, and am having different hats. First of all, I studied interpreting and translation at Deakin University with Adolfo Gentile and Uldis Ozolins. In addition, I have been working for the Department of Human Services (DHS)¹ for 22 years. Currently, there are three master programs: Centrelink, Medicare and Child Support. Prior to Centrelink, it was called the Department of Social Security. Prior to working for the Department of Human Services, I was a teacher and taught at secondary schools such as Acacia College Language Division of Taylor's College. The Language Services Unit was established in the late 80s as part of the Department of Social Security. It was a unit specialized in interpreting and translation. The Department of Human Services provides services for up to 15 million people in Australia. They receive some sort of benefit from the Department of Human Services. What is benefit? It's not always money you receive into your bank account. For example, Healthcare Card (concession card). If you travel on public transport, it is the concession fee. You pay your electricity bill or gas bill at a reduced amount during winter if you have a healthcare card. Having said that, many years ago, people who spoke languages other than English (LOTE) were referred to as non-English speaking backgrounds (NESB). But this was later changed as Diverse Cultural and Linguistic backgrounds (DCALB). For the last few years, some customers/recipients have been referred to as Culturally and Linguistically Diverse (CALD). We deal with culturally and linguistically diverse customers, recipients or claimants. Most of them don't have the English competency during the interview or application stage. Therefore, the Department set up the Language Services Unit in the late 80s. Currently, the Language Services

¹ The *Human Services Legislation Amendment Act 2011* integrated Medicare Australia and Centrelink into the Department of Human Services on 1 July 2011. They offer a range of health, social and welfare payments and services through the following programs: 1) Medicare. It looks after the health of Australians through a variety of programs, 2) Centrelink. It delivers payments and services and provides services at times of major change for people such as families, students, and job seekers and so on. It also includes people from culturally and linguistically diverse (CALD) backgrounds, 3) Child Support. It gives separated parents the financial and emotional support needed for their children's well-being. At 30 June 2017, 25.2 per cent of employees were from a CALD background, up from 23.9 per cent at 30 June 2016. For more, refer to <https://www.humanservices.gov.au/>

Unit provides interpreting services in more than 220 languages and dialects. The Department of Human Services has over 3,000 interpreters registered nationally, over 800 of whom are registered with the Department of Human Services in the State of Victoria². We have ad-hoc interpreting, which is on-site interpreting e.g. Moreland office, Broadmeadows office. The offices are called Customer Service Centres. For on-site interpreting, we book interpreters in advance. They come to the offices and interpret for the customer (recipient or the claimant) and the officer. Also, we have a very sophisticated telephone interpreting system. It's called Interactive Voice Recognition or On-Demand Telephone Interpreting. This system is also on-site or on-demand, which means right now or on the spot. We have codes for languages, and the system dials interpreters automatically all around Australia when we put the code in. Let's say, I'm the interpreter and the system rings me because I am logged in. I'm active on the system. If I accept the call, then this call is connected to the site. I was very fortunate as this system was first trialled at the Moreland Office in 2005; I was part of that trial. It's like building a house. First, you have the base, and then you have the walls. It had ups and downs, but now our system is very efficient and it has come along really well. This is applicable to all the DHS offices all around Australia and in Tasmania. If we need an interpreter and if we can't get interpreters physically to come to the offices, then we use the telephone interpreting system. I need to explain this. Our telephone or on-site interpreting and translation service is specifically for the DHS customers, recipients and the claimants. We don't provide this interpreting and translation service for external purposes. Given that we have a lot of people including migrants and refugees who receive some sort of benefit, it is a very efficient service.

Oktay: What are your main responsibilities at the Department of Human Services?

Ibrahim: I am the Language Service Coordinator for DHS Victoria. The head office is in Sydney. All the national managers are based in Sydney. Each state has a language service coordinator. I manage language services in the state of Victoria for the Department of Human Services. I train DHS

² In accordance with the information in the Multicultural Servicing Strategy 2016–19 by the Department of Human Services, they have a pool of 2,978 interpreters in 230 languages. For more, refer to <https://www.humanservices.gov.au/organisations/about-us/publications-and-resources/multicultural-servicing-strategy-2016-19>

staff on working with interpreters. I procure interpreters on a contractual basis for our panel in more than 220 languages and dialects. There are established languages such as Arabic, Italian, Greek and Turkish as well as emerging languages like Chin Hakka from Myanmar, formerly Burma. We have been getting a lot of refugees from different parts of the world, from Africa, from the Far East Asia such as Rohingya people. We have been getting refugees from Africa like Sudan. They speak Dinka, Nuer and Juba Arabic. These are all emerging languages. We don't have many interpreters. I am also on internal committees and external committees. There are two major committees. One is a Regional Advisory Committee set up by NAATI (National Accreditation Authority for Translators and Interpreters). Each department has a representative on that committee. Educational institutions such as Monash University and RMIT and interpreting and translation agencies have representatives, too. Also, I am on the State Government External Advisory Committee. We advise the state government on interpreting and emerging languages. For example, in the last three or four years or maybe five years we've been getting a lot of refugees from the Middle East, parts of Iraq and Syria. We need a lot of Arabic interpreters. We are lucky in the State of Victoria as we have a lot of NAATI-accredited Arabic interpreters. There are a lot of emerging languages. So, what I do in the State of Victoria is to find out where these refugees are settling in and whether we have enough interpreters. I visit more than 42 DHS offices in and around Melbourne. I work very closely and liaise with the specialist officers called Multicultural Service Officers (MSOs). I and in some cases, the MSOs identify the potential applicants whether they have qualifications and we register them with the Department of Human Services language services on a contractual basis. Also, I provide reports on the usage of telephone interpreting state-wide and we have sessional interpreters called in-house interpreters in some sites. For example, there are a lot of migrants and refugees who live in Dandenong. We have interpreters Monday to Friday every day in that office. We have Persian and Dari. We have Tamil. We have Sudanese languages such as Dinka, Nuer and Sudanese Arabic. We have Cantonese, Mandarin and Vietnamese. In the Broadmeadows office, we have Arabic and Turkish. What I do is to identify how many customers we have in that language. If we have in-house interpreters, then we provide better service for the community members and for the department as well, but in

some offices like the Moreland office, we used to have Turkish interpreters Monday to Friday, too. We also had Italian and Greek. But because a lot of Turkish migrants moved out of this area, we ended up stopping in-house interpreters. So, we have on-site - booked as ad-hoc - or sometimes telephone interpreters. A lot of Italian and Greek customers or recipients receive age pension after the age of 65 and then we see them once a year or once in every two years just for the review. The demand decreased and we stopped having in-house interpreters here.

Oktay: We can say that you adapt to the changing needs of the society.

Ibrahim: The customer data is updated on a quarterly basis. As the coordinator, I know which office has how many customers and what languages they speak and if they need language assistance through the data. For example, in the Moreland office, I can just make up how many customers need language assistance via the data. How many of the 15,000 customers speak Arabic or Turkish? - Let's say 560, or 320 respectively. And then we see how many of them require interpreter or language assistance. Not all Arabic speakers require interpreting or language assistance. Maybe 200 of Arabic speakers and 250 Turkish speakers need interpreting or language assistance. If the figures are greater, we end up getting in-house interpreters. If not, then we say we can keep it as it is and we utilize telephone interpreting services. The work is pretty intense as it is a whole big state. We are up-to-date with the information in the industry and the contacts as well.

Oktay: If you could enlarge on the context of the profession of community interpreting in the State of Victoria.

Ibrahim: Firstly, Australia is a multi-cultural country. That's why we have multi-culturalism alive in Australia. Apart from the Indigenous people, the original people of Australia, the rest are all migrants and refugees in one way or another. The migrants brought tens of languages and dialects to Australia. We set up community interpreting units / agencies to provide efficient services to our recipients or customers in languages other than English. Courts in Australia use qualified interpreters only in established languages to deal with the plaintiffs and the defendants or the witnesses. We have human resources in Australia. We deal with over 200 languages and dialects other than Aboriginal languages or indigenous languages.

Given that Australia is a small world because all the continents are almost represented here and then when new Australians – migrants and refugees - bring new dialects and languages to Australia, it raises a lot of challenges, as well. I have known this industry for the last three decades and I have always seen challenges. All departments, educational institutions, and then governments - state governments and local governments - are very sensitive and sympathetic in general. Working in partnership has tackled a lot of issues over the years and I think standards increased immensely in a lot of established languages and some emerging languages, but Australia is a new country. By new country, I mean 200 years old plus. Australia still attracts a lot of migrants and refugees.

Oktay: Can we say that community interpreting is prestigious in Australia?

Ibrahim: Yes, it is rewarding financially. Representing the Department of Human Services, I can say that the Department of Human Services is paying one of the highest fees for interpreters comparing to a lot of agencies and I'm not comparing one agency to another. We increase fees every year as of the 1st of July as per CPI (Consumer Price Index). DHS Language Services and TIS National (Translation and Interpreting Service)³ pay the highest. The on-site jobs for interpreters are 90 minutes. That's the contract. Having said that, it is an hour-and-a-half contract and that interpreting can be done within 10 minutes. Regardless of that, it is the specified duration and the payment is over \$79 for one job. It's very clearly defined that if an interpreter is booked for one recipient or claimant, his or her contract is to provide professional language assistance for the recipient and the DHS officer. We have not only on-site interpreting, but telephone interpreting, as well. The Department of Human Services invested a lot in the technology and the system recognizes NAATI professional interpreters. It contacts NAATI professional interpreters first, not NAATI paraprofessional interpreters. According to NAATI records, there are 25-30,000 NAATI professional, paraprofessional, and recognized interpreters throughout Australia. However, less than 20% of them are practicing or something

³ The Translating and Interpreting Service (TIS National) is an interpreting service provided by the Department of Home Affairs for people who do not speak English and for agencies and businesses that need to communicate with their non-English speaking clients. TIS National allocated more than one million immediate telephone interpreter requests and more than 150,000 face-to-face interpreter requests in 2017.

For more, refer to <https://www.tisnational.gov.au/en/About-TIS-National>

like that. You need to upgrade your qualification. Let's say Arabic. In the last few years, we received refugees coming from the Middle East like Iraq and Syria. Predominantly, refugees brought Arabic to Australia. Some sections speaker Kurdish: Kurmanji and Sorani or parts of Baghdad Kurdish Feyli. What happened in the industry is that we had several Arabic NAATI professional interpreters in the state of Victoria that I know, but in the last four or five years I know that they joined the industry at the level of NAATI professional. I know a lot of practitioners in this industry because most of them are registered with us, the Department of Human Services Language Services. Particularly Arabic has been very rewarding in the industry. Some emerging languages such as Chin language and dialects are also very promising. In Victoria I think I've got one accredited or two, and two to three recognized Rohingya interpreters.

Miranda: It's like a reflection of Australia's migration intake. Whatever language is relevant to your migrant intake, then indeed the demand will become extraordinary. And then to answer your question, those languages tend to be the more rewarding. but then once the peak comes down, the situation becomes different.

Oktay: Is there a concern about retaining the qualified community interpreters on the job in Australia?

Ibrahim: Well, don't go too far!. There isn't much incentive in that. This is one of the biggest challenges that this industry and partners such as agencies are facing to retain those qualified or professionals in the industry. If there is no financial incentive there, at the end of the day those professionals need to look after themselves and families. Therefore, it is a huge challenge for us to retain them. I'm very optimistic and hopeful for the future and I say there will be a lot of changes and I think technology will play an important part in that. And how? For example, let's say we have 3 to 4 qualified interpreters and telephone interpreting there, which is good. But there will be a really serious video conferencing. That way financial gain will be greater. It will increase and then we may retain those qualified interpreters in the industry. I think technology will assist us.

Miranda: For the T&I industry to thrive, not only organizations like DHS, private agencies, AUSIT and Professionals Australia, but you probably also need to have government policies to somehow compliment whatever

is developing. What are your views on government policies and the purchasing of services?

Ibrahim: We have local governments and state governments. They are very important partners of this industry because without them and the funding injection it is very difficult for the industry in certain sections to actually stand on their feet. So, funding is vital here. I know that Victorian government over the years have been very effective and influential and also providing funding.

Oktay: Where does the funding come from?

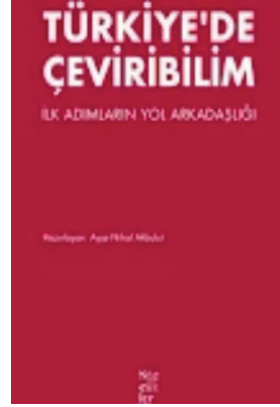
Ibrahim: We have federal, state governments, and local governments. The state government is funded by certain ways. They get funding from the federal government. There are different jurisdictions. If you ask me about the Department of Human Services, it is federal funding. The Department of Human Services provides language services to culturally and linguistically diverse customers, recipients, or claimants to assist them and then the funding comes from the federal government. There are agencies or educational institutions, and the funding comes from the state government.

Miranda: In very general terms, I think, say for hospitals and schools, because at schools you get interpreters going in to interpret for parents. Interpreting funding in hospitals and schools will mostly come from the state governments because these organizations are funded by the state governments. In any state, you've got state courts such as magistrate, supreme, or county court. Then again the funding will come from your state government. If you go to a family court which belongs to the federal system, then the funding for interpreting comes from the federal government. It depends on the organization.

Oktay: Thank you for your time.

KİTAP TANITIMI

Prof. Dr. Mine Yazıcı*



Prof. Dr. Ayşe Nihal Akbulut (2016):
Türkiye'de Çeviribilim,
İlk Adımların Yol Arkadaşlığı
İstanbul: Sözcükler, 290ss.

Sözlü tarih bir dönemin canlı kaydı olmasına karşın Türkiye’de bu konuda çalışmalara az rastlanıyor. Bu kitap çeviribilim alanında ilk sözlü tarih örneği olmakla kalmıyor, aynı zamanda söz konusu alanda çeviribilimsel bir araştırmanın nasıl sürdürüleceği konusunda örnek bir çalışma da sergiliyor. Bu noktada söz konusu kitabın çeviri tarihi araştırmaları açısından bilimsel değerinin sözlü tarih alanındaki araştırmaların söyleşilerin sistemli bir şekilde toplanmasından oluştuğu şeklindeki yerleşmiş kanıyı yıkmasından kaynaklandığını da özellikle vurgulamak isterim. Öyle ki bu çalışmanın bilimsel olarak kurgusunun ve olguların söyleşiler şeklindeki mantıksal akışının bilimsel düşünen bir aklın ürünü olduğu kitaptan kolayca anlaşılacaktır. Yazar söyleşileri o kadar akıcı ve samimi bir şekilde yürütmüştür ki okurlar kuru kuruya tarihsel olgular içerisinde kaybolmadan söyleşiye katılan bilim insanlarının bireysel olarak başından geçenleri paylaşma olanağı bulmuştur.

Yazar bu kitapta Türkiye’deki çeviribilim bölümlerinin kurucularının anlattığı öykülerin canlı kayıtlarını gelecek kuşaklara bırakmak üzere paylaşmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, yazar bir yandan bilim insanlarının başlangıçta karşılaştıkları sorun ve engelleri anlatmalarını sağlarken, öte yandan da Anadolu’da Antik çağdan başlayarak süregelen yoğun çeviri etkinliğinin birikimi kültürel sermayeden de güç alarak onların disipline

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü.

özgü bilgi birikimlerini anlatmalarını sağlamıştır. Üstelik bu kitap da bilim insanları yüksek öğretim kurumlarının tanıkları olarak da yeni ortaya çıkan bir disiplin “çeviribilim”in akademik çevrede kabulünü zorlayan denetim mekanizmalarının yanı sıra bürokratik engellere ilişkin başlarından geçen öyküleri de paylaşma olanağı bulmuşlardır. Bu şekilde yazar verileri ve görsel işitsel kayıtları toplayarak gelecek kuşakların sağlam zemin üzerinde durmalarını sağlayacak farkındalığı gelecek kuşaklara miras bırakma fırsatını da yakalamış olmuştur.

Kitap sanki geçmişten öyküler dinliyormuş gibi “Ahlak Oyunları” biçiminde tasarlanmıştır. Robotlaşma çağında yaşadığımızı ve özellikle bilimsel ilkeleri de temelinden sarsacak insan özgü ahlaki değerlerin çoğunun her geçen gün kaybolduğunu göz önünü aldığımızda kitabın bu şekilde tasarlanmasının ne denli anlamlı olduğunu anlarız. Bu şekilde yazarın bu konudaki kaygısını hem deneyimli bir eğitmen, hem de kendi deyişiyle edebiyat tutkunu kimliğiyle dillendirdiğine tanık oluruz. Buna göre kitabın alt başlıkları “Deneyim, Güven”, “Birikim, Girişim”, “Dayanışma, Emek”, “Azim, Sevgi” ve “Paylaşım, Bağlılık” olmak üzere ahlaki değerleri simgeleyecek şekilde sıralanmıştır. Kitabın “Deneyim, Güven” başlıklı ilk bölümü ülkemizin iki seçkin ve saygın akademisyeni Prof. Dr. Dilek Doltaş ve Prof. Dr. Işın Bengi Öner’in anlattığı Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümünün kuruluşuyla başlar. Bu bölümde her iki akademisyenin çeviribilim bölümünün diğer bölümler arasında akredite olması konusunda harcadıkları çabanın yanı sıra çeviri eğitimini evrensel standartlara oturması konusundaki deneyimlerine de hayranlıkla tanık olursunuz. Gerçi söyleşiyi okurken de güçlüklerin üzerinden gelme konusunda birbirlerine karşı duydukları güven ve işbirliğini de yakından gözlemlersiniz.

Kitapta söyleşiler ya birebir, ya yazar dahil bir çift araştırmacı şeklinde düzenlenmiş olup bu bilim insanları da ya alt konu alanlarına ya da dillerine göre öbeklendirilmiştir. Örneğin Alev Bulut ve Aymil Doğan sözlü çeviri alanında “Paylaşım ve Bağlılık” başlığı altında yer almıştır. Öte yandan, Turgay Kurultay ve Sakine Eruz İstanbul Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim dalında birarada çalışmış iki meslektaşdır. Konu alanları farklı olmakla birlikte “Dayanışma, Emek” altında yer almışlardır. Turgay Kurultay’ın uzmanlık alanı çeviri eğitimi ve çeviri kuramıyken, Sakine Eruz’un uzmanlık alanı çeviri tarihi ve hukuk çevirisidir. Bu başlıktan dilin bağlayıcı olduğu düşünülebilir. Ama gerçekte onları bu bölümde

biraraya getiren bu yeni kurulan alanı tanıtmadaki emek ve dayanışmaları kadar Fransızca ve İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim dallarını kurmada gösterdikleri emek ve çabadır.

“Birikim, Girişim” başlıklı bölümde ise, Boğaziçi Üniversitesindeki Çeviribilim bölümünün kuruluş öyküsünün yanısıra başarıya giden yolda seçkin bilim insanı Işın Bengi Öner ve Ayşe Banu Karadağ’ın bilimsel çabalarla hangi aşamalardan geçtiklerinin öyküsü anlatılmıştır. Çeviribilim alanının öncülerinden biri olarak kuramsal düşünmeyi ve betimleyici çalışmaları bizlere tanıştıran Işın Bengi Öner bu bölümde çeviribilim bölümünün kuramsal çerçevesini oluştururken ki anılarını bizlerle paylaşmıştır. Öte yandan, çeviri tarihi alanında Osmanlıca belgelere erişerek bu belgeleri çeviri kuramı çerçevesinde inceleyen ve Işın Bengi Öner’in sadık öğrencilerinden Ayşe Banu Karadağ Boğaziçi Üniversitesi mezunu olarak Marmara ve Yıldız Üniversitelerindeki akademik deneyimlerini bize anlatmıştır. Kitabın yazarının bu ikiliyi “Birikim, Girişim” başlığında buluşturmasının nedeni ise akademik işbirliklerinin ve birlikte projelerinin hala sürmesinden kaynaklanmaktadır.

“Azim, Sevgi” başlıklı bölüm ise yazarla benim aramda birebir söyleşi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bölümde ortak deneyim ve sırlar 1980’lerden başlayan arkadaşlığa dayalı olarak hiç çekincesiz içtenlikle paylaşılmıştır. Doğrusunu söylemek gerekirse, yazarın bu projeye katılmam konusundaki ilk teklifini bölümümüzün kuruluşunda karşılaştığımız zorlu ve kara günleri anımsamak istemediğimi belirterek red etmişim. Bununla birlikte kitap yayınlanıp okuduğumda bu projeye katılanlardan biri olarak sadece mutluluk duymakla kalmadım, aynı zamanda yazarın herşeye karşın beni projeye katması konusunda ne kadar şanslı olduğumu da hissettim.

Sonuç olarak bu kitap sadece Türkiye’de çeviribilim alanını ilk kuranların izlerini sürmek isteyenlere seslenmekle kalmadığı gibi, sözlü çeviri tarihi alanında bir model arayışında olanlara da seslenir. Hem Türk bilim insanlarının kültürel birikimine dayalı yöntemi açısından hem de işlevselliği açısından örnek bir çalışmadır. Bu vesileyle sözkonusu yayımla sonlanan bu paha biçilmez projesine beni kattığı için yazarın kendisine teşekkürü bir borç bilirim.

BOOK REVIEW

Prof. Dr. Mine Yazıcı*

Prof. Dr. Ayşe Nihal Akbulut (2016):
Türkiye’de Çeviribilim,
İlk Adımların Yol Arkadaşlığı
(Translation Studies in Turkey
The Comradeship of the First Steps)
İstanbul: Sözcükler, 290 pp.



Publications on oral history are very scarce in Turkey although they are very precious in terms of a live record of an age. This book is not only the first instance of oral history in the field of Translation Studies, but also one of the exemplary models disclosing how to conduct scholarly research in oral history. I especially would like to emphasize its scholarly value in terms of research in translation history since there is an established misbelief that studies in oral history are composed of unsystematic compilation of dialogues. However, one can easily deduce that this book is an output of a scholarly mind from its scientific plotting and logical sequencing in presenting the facts in the form of dialogues. The dialogues conducted by the author are so fluent and sincere that the readers would not get lost at all in the dire account of historical facts since what scholars share with the author have been experienced personally.

The author aims to share the stories of the founders of the departments of Translation Studies in Turkey, to hand down live records to the future generations. For this purpose, the author guides the scholars in such a way as to give an account of the problems and obstacles encountered in the beginning as well as the accumulation of disciplinary knowledge based on the cultural capital of intensive translation activity held in Anatolia since Antiquity. Furthermore, the scholars as the witnesses of the academia share their stories of control mechanisms alongside bureaucratic hurdles hindering

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü.

the acknowledgement of the recently emerging discipline, namely, translation studies. Finally, the author has collected data, and audio-visual records and handed over a legacy of awareness to the next generations so that they can proceed on sound grounds in their field of study.

The book proceeds as if one reads different tales of the past since it was planned in the form of morality plays. This makes sense when we think we are living in an age of robotics and most of the moral values peculiar to human beings tend to disappear day by day, which would undermine the scientific principles. By this way, the author verbalizes her concern as an experienced trainer, and in her own terms as a literature enthusiast. Accordingly, the subtitles are chosen in such a way as to symbolize moral values such as “Experience and Trust”, “Knowledge and Entrepreneurship”, “Labour and Solidarity”, “Perseverance and Love”, “Sharing and Loyalty”. The first chapter titled “Experience and Trust” deals with story of the foundation of translation studies in Bosphorus University by two eminent and respectable academicians, Prof. Dr. Dilek Doltaş and Prof. Dr. Işın Bengi Öner. One can witness admiringly their efforts on accrediting the Department of Translation Studies amongst other disciplines, as well as their experience in founding translator training on universal standards. While reading their conversation you observe the strength of trust and cooperation in overcoming difficulties.

The dialogues are arranged one-to -one, or in the form of a couple of scholars sharing the same subfield of study in Translation Studies or working with the same language. For example, Alev Bulut and Aymil Doğan are colleagues in the field of interpreting and their conversation is subsumed under the title of “Sharing and Loyalty”. Whereas, Turgay Kurultay and Sakine Erüz are colleagues in the German section of Translation Studies Department at Istanbul University, and their part is entitled “Labour and Solidarity” although their fields of study are different. While Turgay Kurutay is a specialist in the field of translation didactics and translation theory, Sakine Erüz has specialized in the field of translation history and legal translation. Accordingly, it can be assumed that language binds these colleagues under the same category. In fact, what brings them together in the same chapter is the labor and solidarity they shared in introducing this newly founded discipline to the academia and the effort they have exerted in the foundation of French and English sections of Translation Studies Department of Istanbul University.

As for the chapter entitled “Knowledge and Entrepreneurship”, we can follow the story of the Department of Translation Studies at Bosphorus University and the stages it underwent on the path to success owing to the scholarly efforts of eminent academicians such as Işın Bengi Öner and Ayşe Banu Karadağ. Işın Bengi Öner, as one of the pioneers, who has introduced theoretical thinking and descriptive studies to her colleagues, shares her memoirs in shaping the theoretical framework of the Department. Meanwhile, Ayşe Banu Karadağ, who contributes to the field of translation history by retrieving documents in Ottoman Script and studying the Ottoman translated literature within the framework of translation theory, recounts her academic experiences in Marmara and Yıldız Universities as a graduate of Bosphorus University, and as one of the most loyal students of Işın Bengi Öner. Since they still maintain academic collaboration with each other as colleagues and develop projects together, the author has brought them under the same title “Knowledge and Entrepreneurship”.

As for the chapter entitled “Perseverance and Love”, it is designed in the form of one to one dialogue, where the author and I shared our experiences and confidential memories sincerely without any reservation based on our friendship since 1980s. In fact, at first I remember rejecting the author’s offer of participation in this project declaring that I do not have much to say because I did not want to remember those bleak days and hardship we were faced with during the establishment of our department. However, when the book was published and I read it, I felt really happy and lucky to be one of the participants.

All in all, this book addresses not only those who want to follow the first imprints of the founders of the discipline in Turkey, but also to those who are in search of a model in oral history in Translation Studies. It is an exemplary study both in terms of its methodology and in functionality based on the cultural capital of Turkish scholars. On this occasion, I would like to express sincere gratitude to Ayşe Nihal Akbulut for involving me in her invaluable project which ended in this functional publication.

KİTAP TANITIMI

Dr. Burçak (Fakıoğlu) Yakıcı

Prof. Dr. Alev Bulut.

Basından örneklerle çeviride ideoloji-ideolojik çeviri

Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018, ss.192

İdeoloji, çeviri araştırmalarında önemli bir olgudur. Alan uzmanlarının çalışmalarında çevirmen kararlarının ideolojik boyutu incelenmekte, çeviri etiği konusu tartışılmakta, çevirmenin neye nasıl bağlı kalacağı, önceliklerini nelerin oluşturacağı incelendiğinde yanıtların farklı kültür ve farklı zamanlara göre çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Çeviri eğitimi ve çalışmaları kapsamında önemli bir yeri olan bu konu Prof. Dr. Alev Bulut'un 2018 yılında Siyasal Kitabevi tarafından yayımlanan 'Basından örneklerle çeviride ideoloji, ideolojik çeviri' başlıklı eseriyle Türkçe örneklerle incelenmektedir. İlk basımı 2008 yılında Multilingual yayımları tarafından yapılan çalışmada, haber söylemi ve haber metin türlerinden yararlanarak çevirmen ve çeviri söylemi incelenmekte ve çevirmenin çeviri metinlerine ideolojik yansımalarına değinilmektedir. Bu çalışmada, çevirmenin bilgi birikimi, deneyimi ve profesyonelliği göz önünde bulundurulsa da kendisinin aidiyet duygusuyla bir düşünceye ya da bir gruba "taraf olma" eğilimini gösterme isteği içinde olduğu anlatılmaktadır. Bilinçsiz ya da bilinçli olarak çevirmenin 'ideolojik' çeviri kararları ve seçimleri olacağından söz edilmektedir.

Beş ana bölümden oluşan eserin "Çeviri" başlıklı birinci bölümünde çevirinin ve çeviribiliminin gelişim sürecine değinilmektedir. Çeviri alanının toplumbilim, iletişimbilim ve kültür çalışmalarıyla kurduğu güçlü bağlardan ve yeni açılımlardan da söz edilmektedir.

"İdeoloji" başlıklı ikinci bölümde ideolojinin tanımına ve ideolojinin farklı kullanım alanlarına değinilmektedir. 'İdeolojik' metinlerin yalnızca politika, uluslararası ilişkiler ya da haber metinlerinden oluşmadığı, metin alt türlerinin de ideolojik nitelendirmeye girebileceğine değinilmiştir. Ayrıca, her metnin ideolojik yapısı bulunmasa da çevirmenin bilinçli ya da bilinçsiz isteği doğrultusunda, çeviri metnin 'ideolojik' bir amaca hizmet edebileceği gösterilmektedir.

“Çeviri ve İdeoloji” adlı üçüncü bölümde öncelikle çeviri araştırmalarında “İdeoloji” incelenerek, Andrew Chesterman, Theo Hermans, Andre Lefevere, Ayşe Banu Karadağ, Basil Hatim ve Ian Manson gibi araştırmacılardan görüşler sunulmaktadır. Söz konusu bölümde, her metnin kendi söylemsel amacının olduğu varsayıldığında, çevirmenin farklı gerçeklik, ideoloji ve söylencelere sahip olan bir aracı olduğu görüşü paylaşılmaktadır. Bu aracılık görevinin iletişimsel, kullanımsal ve göstergesel gibi farklı boyutları sıralanmaktadır. Üçüncü bölümün ilerleyen kısmında çeviri sürecinin hem çevirmen hem de çeviriden faydalananlar açısından ideolojik bir boyutu olabileceğine değinilmekte ve bunu destekleyen örnekler sunulmaktadır. Yazarın seçtiği örnekler içerisinde çevirmenin diplomasi ve istihbarat alanlarında çalışırken üstlendiği sorumluluğa ilişkin örnek oldukça ilgi çekicidir. Bunun yanı sıra, yazılı çeviri sürecinde, uzmanlık metnlerinin çevirisindeki terim yaratma işlemine ve teknik ifadelerin çevirilerinde tutarlılığa değinilirken kitap çevirisinde de çevirmenin kasıtlı ya da kasıtsız olarak verdiği kararlardan ortaya çıkan ideolojik çevirilerden örnekler sunulmaktadır. Ayrıca, sözlü çeviri sürecinde de ideoloji olgusuna değinilmiştir. Örneğin ardıl ve eşzamanlı çevirilerde çevirmen kararları ve işverenin çevirmene getirdiği kısıtlamalar ele alınmaktadır.

“İdeolojik metinlerin çevirisi” başlıklı dördüncü bölümde belli bir ideolojiyi yansıtmayı amaçlayan metin türü olarak tanımlayabileceğimiz “politik metin” sınıflaması altında örnekler sunulmaktadır. Birçok metnin politik olma özelliğinin altı çizilmekte ve haber metnlerinin nesnel bilgiye dayandığı belirtilmektedir. Haber çevirilerinde çevirmenin verdiği kararların ideolojik yönden önem taşıdığı ve çevirmenden ülke içerisindeki resmî ideolojiye bağlılık beklendiği belirtilmekte ve bu düşünceler örneklerle desteklenmektedir.

“Politik demeç ve görüşme çevirilerinde ideoloji” başlıklı beşinci ve son bölümde politik demeç çevirilerinin çevirmen açısından risk oluşturduğu üzerinde durulmaktadır. Sözcüklerin ideolojik anlamları çeviri sürecini zorlu bir hale getirmektedir. İdeolojik çeviri sürecinde ve politik metin türlerinde çevirmen kararlarının incelenmesinde, söylem ve bağlam çözümlemelerinden, edimbilim ve dilbilimden yararlanılması önerilmektedir. Böylece çeviri sürecinin daha anlaşılır olması sağlanacaktır.

Kitabın önsözünde yazarın da belirttiği gibi, çeviribilim araştırmacı ve öğrencileri için çok yararlı olduğunu düşündüğüm sonuç bölümünde on madde halinde kitabın ana hatları sıralanmaktadır. Çalışmanın ana düşün-

celerinden olan çevirmenin tarafsızlığı üzerine durulmuş ve okura tarafsız karar almanın olanaklı olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir.

Eser, çeviride ideolojinin etkisi, çevirmenin bundan nasıl etkileneceği ve nasıl çözümler geliştirebileceği konusuna ışık tutmaktadır. Yazarımız anlaşılabilir bir dille, tüm açıklığıyla çevirmen olmak isteyenlerin sektörde karşılaşabileceği güçlükleri ve riskleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, nesnel bir bakış açısı benimseyen yazarımızın özenle seçmiş olduğu zengin örneklerle çeviride ideolojinin nasıl uygulandığını gösterilmekte ve çevirmeni ideoloji çevirisi üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Sonuç olarak çeviribilime büyük katkı sağlayan bu çalışma, eğitimcilerin, çeviribilim öğrencilerinin ve sektörde çalışan çevirmenlerin çeviri eylemlerini ve araştırmalarını aydınlatan bir nitelikte olmakla birlikte çeviri alanında önemli bir boşluğu doldurarak eğitim sınıfları içinde ve dışında kullanılacak eşsiz bir referans kaynağı oluşturmaktadır.

YAZIM KURALLARI

1. Makaleler Times New Roman yazı karakterinde, 12 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.
2. Yazılarda başlık büyük harflerle, kalın, 12 punto, ara başlıklar kalın, 12 punto ve altı çizili olmalıdır. Yazı başlığının hemen altında yine büyük harflerle İngilizce başlık 10 punto kalın, İngilizce özet (Abstract) ve beş anahtar sözcük (keywords) yer almalıdır.
3. Özler 150-200 kelimeyi aşmamalıdır. Türkçe dışındaki her yazının özü İngilizce ve Türkçe olarak yazılacaktır.
4. Türkçe yazılarda hem hakem onayına sunmak, hem de daha geniş bir okur kesimine seslenmek amacıyla, yazarlar, yazının ana fikrini, amaç, yöntem ve sonuçlarını gösterecek İngilizce bir özete yer vermelidir.
5. Yazarın adı hemen başlığın altında bulunmalı “*” dipnotuyla unvanı ve çalıştığı kurum yazılmalıdır.
6. Yazılar 3 nüsha çıktı ve CD ile gönderilmelidir.
7. Gönderilen yazılar 7000 kelimeyi geçmemelidir.
8. Dipnotlar her sayfanın sonunda yer almalı, örnek ek malzeme bulunması durumunda, son notlar şeklinde yazıya ilave edilmelidir. Dipnot ve son notları sayılandırarak sıralamak gerekmektedir.
9. Alıntılarda yazarın soyadı, yayın yılı ve sayfa numaralarını parantez içerisinde verilecektir: (Tracy 1984: 445-447). Alıntılarda birden fazla yazar olması durumunda alfabetik sıraya uygun olarak soyadı, tarih ve sayfa numaraları belirtilecektir: (Eruz&Kurultay 1995: 440-441). Elektronik alıntılarda yazarın soyadı, varsa kaynağın yayın yılını belirtmeniz yeterlidir: (Arnold 1994: 8). Elektronik başvuru kaynaklarından alıntı yapmanız durumunda ise, internet tam yolu (URL) ve erişim tarihini belirtilmelidir: (bkz. [http://www. microsoft. com/germany](http://www.microsoft.com/germany)).

10. Kaynakçada Harvard bibliyografya sistemi esas alınmıştır. Buna göre kaynakça dili, yazının dilinde bu sisteme göre hazırlanacaktır:

Örnekleri inceleyiniz.

Tek yazarlı kitaplar:

Kussmaul, Paul (1995) *Training the Translator*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Akbulut, Ayşe Nihal (2004) *Söylenceden Gerçekliğe [=From Utterance to Reality]*, İstanbul: Multilingual

Birden fazla yazarlı kitaplar

Hatim, Basil & Mason, I. (1990) *Discourse and the Translator*. London/NewYork: Routledge.

İkiden fazla yazarlı kitaplarda Uluslararası ed. ya da et. al. eds. ifadeleri kullanılacaktır.

Grace, B. et al., (1988) *A History of the World*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ansiklopedi maddesi ya da derleme kitaba katkı durumunda aşağıdaki örneği inceleyiniz:

Snell-Hornby, Mary (1989) ‘Andere Länder, andere Sitten’ in Heide Schmidt(ed.) *Interference in der Translation*, Leipzig: VEB Verlag Enzykläpoedie, 133-143.

Stubbs, Michael (1986) ‘Lexical Density’ in MalcolmCoulthard (ed) *Talking about Text*, Birmingham 27-42

Dergilerde

Evans, William. A. (1994) ‘Approaches to intelligent information retrieval’, *Information processing and management*, 7 (2), 147-168.

Konferans sunum veya bildiri kitaplarıyla ilgili yayınlarda

Mossop, Brian (1994) ‘Goals and Methods for a course in translation theory’ in M.Schnell Hornby and K.Kaindl (eds.), *Translation Studies. An Interdiscipline. Selected papers from the Congress, Vienna, 9-12 September 1992*. Amsterdam:John Benjamins, 401-410.

Silver, K. (1991). Electronic mail: the new way to communicate. *9th International Online Information Meeting. 3-5 December 1990 London*. Oxford: Learned Information, 323-330.

Tezlerde

Gutter, A.J. (1995). *The linguistic significance of current British slang*. Tez (DR/ YL). Edinburgh: Edinburgh Üniversitesi (yayınlanmamış).

Elektronik ortamla ilgili kayıtlarda

Gow, Francie (2003) *Metrics for Evaluating Translation Memory Software* (çevrimiçi) <http://www.chandos.ca/thesis.html>, [10 Kasım 2006].

Fishman, Robert (2005) *The rise and fall of suburbia*. [e-kitap]. Chester: Castle Press. (çevrimiçi) [libweb.anglia.ac.uk / E-books](http://libweb.anglia.ac.uk/E-books) [5 June 2005].

Cevrimiçi bir dergide yayınlanmış bir makale

Açıkgöz, Fırat and Sert, Olcay 2006 “Interlingual Machine Translation: Prospects and Setbacks” *Translation Journal* 10(3) (çevrimiçi) <http://accurapid.com/journal/37mt.htm>, [3 Nisan 2007]

GUIDELINES FOR AUTHORS

The journal encourages submissions of original and innovative articles within theoretical framework and models. Relatedly, they should not have been previously published, or currently under consideration for publication elsewhere. All submissions are evaluated on the merit of their original contribution to regional knowledge within the framework of universally acknowledged scientific standards.

1. The main languages of publication are Turkish, English, German and French. Submitters in other languages should consult the editorial board before submission.
2. All papers should have an abstract of 150 to 200 words in English and in Turkish. Papers in other languages should have an abstract in the language of the paper.
3. All papers should include five key words in languages of abstracts mentioned above.
4. Papers should be comprehensive, yet they should not exceed 7000 words.
5. Reviews on books, or activities as well as letters to the editors should not exceed 1000 words.
6. Please insert a cover page which includes the title of the paper, the name of the author, author's affiliation and full correspondence address, e-mail address as well as mobile phone number in 14 fonts and centered.
7. Please use full names of authors cited in the paper.
8. Citations in the text should be by author's surname, year of publication and page number: (Tracy 1984: 445-447). Citations more than one author should follow alphabetical order and be by authors' surname and year of publication and page number: (Hatim&Mason 1990: 80-85). For electronic citations insert authors' surname and year of publication: (Arnold 1994: 8); for online electronic reference works, please just insert electronic address of the reference, or URL (see <http://www.lib.monash.edu.au/tutorials/citing/harvard-websites.html>)

9. Guidelines for bibliographic references are based on the Harvard system. Relatedly, bibliographic references are to be recorded in the language of publication. Please observe the following examples in keeping the bibliographic records of your references.

For monographs see the following examples:

Kussmaul, Paul (1995) *Training the Translator*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Akbulut, Ayşe Nihal (2004) *Söylenceden Gerçekliğe [=From Utterance to Reality]*, İstanbul: Multilingual.

If there are more than two authors, the record is as follows:

Hatim, Basil & Mason, I. (1990) *Discourse and the Translator*. London/NewYork: Routledge.

In case of an editor, please insert ed./et al.eds. After the names of the first author or the first two authors.

Grace, B. et al., (1988) *A History of the World*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Fishman, Robert (2005) **The Rise and Fall of Suburbia**. [e-book]. Chester: Castle Press. (online) <http://www.libweb.anglia.ac.uk/e-books> [cited 5 June 2005].

An online article in an online periodical:

Açıkgöz, Fırat and Sert, Olcay 2006 “Interlingual Machine Translation: Prospects and Setbacks” *Translation Journal* 10 (3) (online) <http://accurapid.com/journal/37mt.htm>, [3 April 2007].

11. Typography

- Submissions should be in MS Word format.
- Font: Times New Roman, 12pt.
- Spacing: Double space
- Page Margins: Left: 3.5 cm Right: 2.5 cm
Bottom: 2.5 cm Top: 3.5 cm

Please insert footnotes at the end of each page. You may insert end notes only in cases of additional material related with your paper. Mark your footnotes and end notes in numbers.